

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Ivana Němečková

Sociální stratifikace panství Horšovský Týn v 17. – 19. století

Social stratification of domain Horšovský Týn in the 17th – 19th centuries

Praha 2013

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

Konzultant: Doc. PhDr. Alice Velková, Ph.D.

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat doc. PhDr. Alici Velkové, Ph. D., která mě zasvětila do tématu sociální stratifikace a výzkumu venkovské společnosti, nejen za seznámení s mým osudovým tématem práce, ale hlavně za vstřícnost, ochotu a laskavost, s nimiž jsem se u ní setkala vždy, když mi udílela cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat vedoucí práce doc. Mgr. Marii Šedivé Koldinské, Ph. D. za to, že se mé práce ujala a nepřestávala mě povzbuzovat při vlastní tvorbě. Můj dík patří také všem zaměstnancům SOA Plzeň v pracovišti Klášter, kteří mi umožnili studium pramenného materiálu a vždy vyšli vstříc mým prosbám, stejně tak jako pracovníkům 1. oddělení Národního archivu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. července 2013

.....
Ivana Němečková

Klíčová slova

Horšovský Týn, sociální stratifikace, sociální vrstvy, venkov, obyvatelstvo, 17. – 19. století, soupis poddaných

Keywords

Horšovský Týn, social stratification, social categories, country, population, 17th – 19th centuries, register of serfs

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na životní poměry poddaného obyvatelstva na západočeském panství Horšovský Týn v 17. – 19. století. Těžiště práce spočívá v 17. století. Geograficky je panství vymezeno rozlohou uvedenou v berní rule – 1 město, 54 vesnic a 5 částí vsí. Práce se skládá ze čtyř základních částí. V první je blíže popsána základní literatura k tématu a pramenná základna. Druhá část je věnována stručnému historickému a územnímu vývoji panství a charakteristice správních a hospodářských poměrů. Ve třetím oddíle je na základě analýzy soupisu poddaných podle víry podrobně rozebrána demografická struktura panství v polovině 17. století. Pozornost je částečně věnována i sociální struktuře, především podružské vrstvě a čeledi, a okrajově je zmíněna také typologie a složení domácností. Dále je proveden odhad vývoje počtu obyvatel na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do konce 19. století. Poslední část práce se soustředí na sociální stratifikaci panství a její proměny od poloviny 17. do poloviny 19. století. Na základě majetkového kritéria jsou určeny a popsány jednotlivé sociální vrstvy. Je sledováno jejich zastoupení ve společnosti a měnící se sociální skladba panství.

Abstract

This thesis is focused on the living conditions of the serf population in the West Bohemian domain of Horšovský Týn between 17th and 19th centuries. The core of this work is in the 17th century. The geographical area of the domain was defined in the Tax Rule – the city, fifty-four villages and five partial villages. This paper consists of four basic sections. In the first section you can find the overview of the main literature regarding this topic. The second one is dedicated to the brief historical and territorial development of the domain and to the characteristic of the administrative and economic circumstances. The demographical structure of the domain in the 17th century is described in depth in the third section. This analysis was done on the basis of the register of the serf people classified according to their religion. The focus is partially dedicated to the social structure as well, mainly to the houseless lodgers and servants. The typology and composition of the households is discussed briefly. Above that, there is an approximation of population in the domain Horšovský Týn from the mid 17th until the end of 19th century. The last section is focused on the social stratification of the domain and its changes from the mid 17th to the mid 19th century. The particular social layers are defined and described according to the property criterium. This thesis observes their representation in the society, and also the changing social structure of the domain.

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Prameny a literatura	3
2.1 Literatura.....	3
2.2 Vydané prameny	6
2.3 Nevydané prameny	8
2.3.1 Soupisy poddaných	8
2.3.2 Ostatní nevydané prameny.....	12
3. Panství Horšovský Týn.....	16
3.1 Historický a územní vývoj panství Horšovský Týn.....	16
3.2 Správní vývoj panství Horšovský Týn.....	21
3.3 Geografické a hospodářské poměry.....	23
4. Obyvatelstvo na panství Horšovský Týn	27
4.1 Obyvatelstvo dle soupisu poddaných podle víry z roku 1651	27
4.2 Vývoj počtu obyvatel.....	42
4.2.1 Vývoj počtu obyvatel od poloviny 17. do počátku 19. století	43
4.2.2 Vývoj počtu obyvatel během 19. století	50
5. Sociální stratifikace panství Horšovský Týn	56
5.1 Sociální kategorie na venkově	56
5.2 Sociální stratifikace a její proměny na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do poloviny 19. století	61
5.2.1 Proměny sociální stratifikace ve městě Horšovský Týn.....	69
5.2.2 Proměny sociální stratifikace ve vesnických lokalitách panství Horšovský Týn....	72
5.2.3 Srovnání sociální stratifikace města Horšovský Týn a vesnických lokalit panství ..	78
6. Závěr	80
7. Seznam pramenů a literatury	83
7.1 Prameny nevydané	83
7.2 Vydané prameny	83
7.3 Literatura.....	84
8. Seznam tabulek a grafický vyobrazení	91
9. Seznam zkratk	93
10. Přílohy.....	I

1. Úvod

Práce, kterou zde předkládám, si činí nárok být historicko-demografickou studií, zaměřující se na životní poměry venkovského obyvatelstva. Mnoho historiků se dívá na historicko-demografický přístup se značnou skepsí a domnívá se, že tento obor poskytuje výstupy svých výzkumů pouze pomocí změní tabulek a grafů, do kterých jsou lidé napasováni v podobě nic neříkajících čísel, čímž se vytrácí příběh, jenž by měly dějiny vyprávět. Dle mého názoru tomu tak není. Jde pouze o to, jak výsledky získané pomocí statistických metod badatel použije a zda je dokáže vhodně prezentovat.

Já jsem se rozhodla využít historicko-demografické analýzy především k poznání sociální stratifikace a jejích proměn. Předmětem mého zájmu jsou tři hlavní tematické okruhy. 1) analýza společnosti v polovině 17. století (=výchozí bod mého výzkumu) z hlediska věkové, sociální skladby a sklady dle pohlaví a složení domácností; 2) vývoj počtu obyvatel od poloviny 17. do konce 19. století; 3) sociální skladba městské a venkovské společnosti, její rozdíly a proměny v letech 1654 – 1848.

Svůj výzkum provedu pro západočeské panství Horšovský Týn. Kvůli větší přehlednosti a udržení konzistentnosti výzkumu se budu zaměřovat pouze na fideikomis Horšovský Týn. Vzhledem k období, které budu zpracovávat, je výchozím bodem stav panství k roku 1650 (po smrti Maxmiliána z Trauttmansdorfu, což byl první pobělohorský majitel panství), kdy se dominium skládalo z panství Horšovský Týn a Čechovice. Tento stav je zachycen v berní rule. Jedná se o 60 lokalit. Z důvodu odlišné povahy hospodaření ve městě a na vesnici, která měla vliv na složení a fungování společnosti, provedu výzkum odděleně pro město Horšovský Týn a ostatní vesnické lokality panství.

Z časového hlediska je má práce ohraničena lety 1650 a 1900. V různých částech výzkumu se budu více soustředit na různé časové úseky. Obecně lze říci, že se důkladněji hodlám věnovat analýze dat ze 17. a 18. století. Do 19. století bude pak výzkum protažen především z důvodu vysledování směru vývojového trendu zjištěného v předešlých stoletích. Asi nejpodrobněji se chci věnovat polovině 17. století. Učiním tak proto, že jsem ve fondu velkostatku Horšovský Týn našla soupis poddaných podle víry, který není součástí vydané edice, takže považuji za vhodné provést i jeho podrobnější rozbor.

Vzhledem k tomu, že venkovské obyvatelstvo, jež je předmětem mého výzkumu, po sobě zanechalo jen mizivé množství dokumentů osobní povahy, jsem odkázaná na tzv. prameny hromadné povahy (evidenční prameny). Ty v podobných případech hrají důležitou roli. Kromě katastrů, které tvoří páteř celého výzkumu, budu využívat především mnoha

různých soupisů a seznamů obyvatel. Často sáhnu pro doplnění údajů z 19. století i po místopisných a topografických pracích, příp. po statistických lexikonech.¹

Jádrem výzkumu je zpracování kvantitativní analýzy vývoje sociální struktury. Na data získaná excerpcí pramenů aplikuji klasické statistické metody, o něž se budu opírat během celého výzkumu, a určím průměrné koeficienty, procentuální poměry, absolutní hodnoty přírůstků a úbytků apod. Základní metodou mého výzkumu bude sonda. Zaměřím se v konkrétní okamžik na omezený počet lidí na určitém nevelkém teritoriu. Těchto sond provedu několik za sebou a poté jejich výsledky srovnám mezi sebou a popíšu změny, ke kterým došlo.

Cíl výzkumu je několikový. Jednak chci představit soupisy poddaných a seznamy obyvatel jako jeden z typů nosných pramenů, které při komparaci s prameny evidujícími majetkovou držbu (katastry, urbáře) mohou poskytnout vcelku komplexní představu o složení společnosti. Dále hodlám upozornit na soupis poddaných podle víry pro panství Horšovský Týn, který se nachází v SOA Plzeň, avšak není součástí vydané edice, a na základě jeho rozboru určit, zda je něčím specifický či se od edičně zpracovaných soupisů ničím neodlišuje. A nakonec při využití nových pramenů a postupů zpřesnit a zrevidovat výsledky výzkumu vývoje počtu obyvatel a sociální stratifikace na panství Horšovský Týn, což jsou témata, kterým jsem se věnovala už dříve.

¹ Blíže je problematika pramenné základy rozebrána v samostatné kapitole věnující se základní literatuře a pramenům str. 3-15.

2. Prameny a literatura

2.1 Literatura

Tato práce by se dala zařadit do okruhu historicko-demografických příspěvků. Při její tvorbě jsem se snažila postupovat v souladu se současným trendem získat demografii větší popularitu prostřednictvím spolupráce s dalšími odvětvími, jako jsou etnografie, antropologie, sociologie, právní historie či sociální dějiny. Z tohoto hlediska lze říci, že práce je rovněž příspěvkem k sociálním dějinám, jelikož historicko-demografické poznatky jsem využila k výzkumu sociální stratifikace venkovského obyvatelstva. Proto jsem nechtěla na tomto místě vyjmenovávat jednotlivé zdroje, které byly v této práci využity a jakým způsobem. Spíše bych chtěla nastínit, jakými směry se lze ubírat při studiu historické demografie a sociální stratifikace, a upozornit na několik podstatných děl a zajímavých studií.

V první řadě je třeba uvést několik velkých historicko-demografických syntéz, které vznikly převážně v 90. letech 20. století. Především jsou to ucelené dějiny obyvatelstva českých zemí² a kniha *Děťství, rodina a stáří v dějinách Evropy*,³ která se snaží popularizační formou podat komplexní zpracování výsledků historicko-demografického bádání jak z hlediska českého, tak evropského. Další rozsáhlejší syntézy se zaměřovaly na určité konkrétnější otázky v rámci demografického bádání jako přirozená měna obyvatelstva,⁴ migrace⁵ či urbanizace.⁶ Jednou ze základních demografických otázek je populační vývoj. O jeho první zpracování pro české země se zasloužila Ludmila Kárníková.⁷ Ze starších prací lze ještě jmenovat monografii Otto Plachta,⁸ který se kromě populační problematiky věnoval také postavení poddaných a skladbě venkovské společnosti. V poslední době se pak populačnímu vývoji venkovského obyvatelstva věnoval ve své knize Josef Grulich, jenž tuto

² FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN: 80-204-0720-0.

³ HORSKÁ, Pavla a kol. *Děťství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1990. ISBN: 80-7038-011-x.

⁴ DOKOUPIL, Lubomír a kol. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN: 80-85950-64-2.

⁵ MAUR, Eduard-GRULICH, Josef (edd.). *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*. HD: suplement, sv. 30. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN: 80-7330-088-5.

⁶ HORSKÁ, Pavla-MAUR, Eduard-MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2002. ISBN: 80-7185-409-3.

⁷ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 – 1914*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1965.

⁸ PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957.

problematiku nahlížel i v souvislosti životního a rodinného cyklu.⁹ Existuje i jakési souhrnné zpracování populačního vývoje pro evropský kontinent napříč dějinami z pera italského historika Bacci.¹⁰

Historická rodina je dalším velkým tématem, které se stalo předmětem zájmu badatelů z mnoha oborů, včetně historické demografie. Jedněmi z prvních, kteří rozpoutali rozsáhlé diskuze o podobě historické rodiny a kteří se především pokusili o vytvoření určité typologie rodin (jedná se spíše o typologii domácností) na základě geografického rozlišení a způsobu vzniku rodiny, byli v 60. letech 20. století John Hajnal¹¹ a Peter Laslett.¹² Hajnalovou práci i Laslettovu typologii ve své knize *Rodina našich předků* využila a pro české prostředí korigovala dvojice autorů Jan Horský a Markéta Seligová.¹³ Stručnou, avšak komplexní analýzu rodiny v celoevropské perspektivě od antiky až po současnost podal ve své knize Jack Goody.¹⁴

Na rodinu, respektive na manželství, které bylo jejím základem, se zaměřovali také právní historici. Základní prací v tomto ohledu dodnes zůstává Kaprasovo zpracování českého manželského práva.¹⁵ Nepostradatelné jsou rovněž monografie Jiřího Klaboucha, v nichž se věnoval právní podstatě manželství a rodiny, postavení jejích jednotlivých členů a společenským zvyklostem týkajících se manželského a rodinného života napříč dějinami (od pravěku po 20. století).¹⁶ Ne všichni právní historici se zaměřovali na manželství. V centru badatelského zájmu se objevilo také hmotné a právní postavení poddaného venkovského lidu. Kromě knižních zpracování¹⁷ vznikla k tomuto tématu rovněž výběrová edice pramenů.¹⁸

⁹ GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. ISBN: 978-80-7394-091-1.

¹⁰ BACCI, Masimo Livi. *Populace v evropské historii*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN: 80-7106-495-5.

¹¹ HAJNAL, John. European Marriage Patterns in Perspective. *Population in history*. 1965. str. 101-143; TÝŽ. Two kinds of pre-industrial household formative systems. in: WALL, Richard-ROBIN, Jean-LASLETT, Peter (edd.). *Family Forms in Historic Europe*. 1. vydání. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1983. str. 60-104. ISBN: 0521245478.

¹² LASLETT, Peter. *The World we have lost*. 2. vydání. London: Methuen, 1971. ISBN: 0-416-08390-0; později zrevidované výsledky výzkumu TÝŽ. Family and Household as Work Group and Kin Group: Areas of Traditional Europe Compared. in: WALL, Richard-ROBIN, Jean-LASLETT, Peter (edd.). *Family Forms in Historic Europe*. 1. vydání. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1983. str. 513-563. ISBN: 0521245478.

¹³ HORSKÝ, Jan-SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

¹⁴ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN: 80-7106-396-7.

¹⁵ KAPRAS, Jan. *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*. 1. vydání. Praha: Královská česká společnost nauk, 1908.

¹⁶ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1962; TÝŽ. *Politický konsens k manželství v Čechách*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960.

¹⁷ KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*. 2. vydání. Praha: Laichter, 1949. MÍKA, Alois. *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960; PETRÁŇ, Josef. *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1964.

Zvláštní kapitolu ve studiu venkovského obyvatelstva tvoří dědické právo, dědická praxe a majetkový transfer. Zásadním pramenem pro tento výzkum jsou pozemkové knihy. Jejich detailní rozbor provedl a využití představil už v 60. letech 20. století Vladimír Procházka. Na základě analýzy zápisů v pozemkových knihách poté popsal jednotlivé typy poddanských nemovitostí. V této souvislosti se zabýval i majetkovým a dědickým právem poddaných.¹⁹ Ačkoli Procházka představil široké možnosti výzkumu pozemkových knih, zůstal tento pramen poté dlouhou dobu nevyužit. Až v poslední době se začínají objevovat práce, které se zaměřují na poddanskou nemovitost a určitým způsobem na Procházků navazují. Směrem ekonomickým se vydal moravský historik Bronislav Chocholáč,²⁰ na dědickou praxi a sociální otázku se pak zaměřili další historici, kteří se účastnili projektu „Soziale Strukturen in Böhmen, 16. – 19. Jahrhundert“.²¹ Tento projekt probíhal v letech 1992 – 1999 a byli do něj zapojeni historici z Čech, Rakouska, Německa a Anglie. Ti pomocí historicko-demografického výzkumu na základě excerpce pramenů, jako jsou katastry, pozemkové knihy, urbáře, matriky či soupisy poddaných, zdokumentovali dlouhodobý sociální vývoj venkovské společnosti v Čechách.²²

Konkrétně k sociální stratifikaci, která je hlavním tématem mé práce, bych chtěla ještě upozornit na dvě důležité studie, které shrnují základní poznatky a trendy k této otázce. Pro druhou polovinu 17. a první polovinu 18. století je to společný příspěvek Eduarda Maura a Markuse Cermana,²³ pro 18. a první polovinu 19. století je to obdobná studie Alice

¹⁸ KALOUSEK, Josef. *Řády selské a instrukce hospodářské*. AČ 23. Praha, 1906; AČ 24. Praha, 1908; AČ 25. Praha, 1910.

¹⁹ PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1963.

²⁰ CHOCHOLÁČ, Bronislav. *Selské peníze: sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a v 17. století*. 1. vydání. Brno: Matices moravská, 1999. ISBN 80-902304-4-x.

²¹ ZETLHOFER, Hermann. *Besitztransfer und sozialer Wandel in einer ländlichen Gesellschaft der Frühen Neuzeit. Das Beispiel der südböhmischen Pfarre Kapličky, 1640 – 1840*. Dissertation Universität Wien, 2001; ŠTEFANOVÁ, Dana. *Erbschaftspraxis, Besitztransfer und Handlungsspielräume von Untertanen in der Gutsherrschaft: Die Herrschaft Frýdlant in Nordböhmen, 1558 – 1750*. 1. vydání. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2009. ISBN: 978-3-205-77936-0; München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2009. ISBN: 978-3-486-58743-2; VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. ISBN: 978-80-7286-151-4.

²² HD 20. Praha, 1996; CERMAN, Markus-ZETLHOFER, Hermann (edd.). *Soziale Strukturen in Böhmen: Ein Regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaft in Gutsherrschaften, 16. – 19. Jahrhundert*. 1. vydání. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2002. ISBN: 3-7028-0392-0; CERMAN, Markus-LUFT, Robert (edd.). *Untertanen, Herrschaft und Staat in Böhmen und im "Alten Reich". Sozialgeschichtliche Studien zur Frühen Neuzeit*. 1. vydání. München: R. Oldenbourg Verlag, 2005. ISBN: 3-486-57586-4.

²³ CERMAN, Markus – MAUR, Eduard. *Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 – 1750. ČČH 4. 98/2000*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000, str. 737-773.

Velkové.²⁴ Sociální skladbě venkovské společnosti v 19. století se v poslední době soustavně věnuje také dvojice autorů Matějček, Macháčová.²⁵

Na závěr bych ještě ráda zmínila některé otázky, které vycházejí z historicko-demografického bádání a přímo souvisejí s výše uvedenými tématy, avšak svou podstatou spadají do oboru, který zdánlivě nemá s historickou demografií nic společného – gender studies. Nejprve bych chtěla upozornit na studii Alice Velkové, která rozebírá možnosti využití historické demografie při výzkumu ženské problematiky.²⁶ Badatelé zabývající se dědickou praxí a majetkovým transferem dále nutně narážejí na množství vdov, které často do dalšího sňatku nevstupovaly a naopak se snažily vybudovat si vlastní pevnou pozici ve společenské hierarchii. A právě k vdovské otázce existuje řada studií využívající poznatky historicko-demografického výzkumu.²⁷

2.2 Vydané prameny

Téma následujícího pojednání od začátku směřovalo k využití hlavně jedné velké skupiny pramenů – evidenčních pramenů hromadné povahy. Vzhledem k tomu, že práce je zaměřena na venkovské obyvatelstvo, není, až na pár výjimek, jiná cesta ani možná, jelikož tato složka společnosti po sobě mnoho dokumentů osobní povahy nezanechala. A právě v těchto případech hrají evidenční prameny důležitou roli. Mnoho z nich je v současné době k dispozici ve formě edic.

Pokud jde o nástin vývoje počtu obyvatel na panství Horšovský Týn, asi nejprůnosnějším, a také nejhojněji využívaným, pramenem pro období 17. století se ukázal být

²⁴ VELKOVÁ, Alice. Proměny venkovské společnosti v letech 1700 – 1850. *ČČH* 4. 105/2007. Praha: Historický ústav AV ČR, 2007. str. 809-857.

²⁵ Např. studie MACHÁČOVÁ, Jana-MATĚJČEK, Jiří. Chudé (dolní) vrstvy společnosti českých zemí v 19. století. Sociální pozice a vzory chování. *SSD* 1 (8). Kutná Hora – Opava – Praha, 1998. str. 121-305; MACHÁČOVÁ, Jana-MATĚJČEK, Jiří. Sociální stratifikace a mobilita v českých zemích v 19. století. *SSD* 2 (9). Kutná Hora – Opava – Praha, 1998, str. 9-139; příp. monografie MACHÁČOVÁ, Jana-MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. 1. vydání. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN: 80-86224-23-6.

²⁶ VELKOVÁ, Alice. Venkovské ženy v letech 1650 – 1850. Perspektivy výzkumu s využitím historické demografie, mikrohistorie, historické antropologie a dějin každodennosti. in: ČADKOVÁ, Kateřina-LENDEROVÁ, Milena-STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.) *Dějiny ženy aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie, sborník příspěvků z IV. pardubického bienále*, 27. – 28. dubna 2006. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. str. 125-144.

²⁷ Např. FAUVE-CHAMOUX, Antionette. K historii vdov. *HD* 23. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. str. 15-28; VELKOVÁ, Alice. Sebevědomé nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století. in: VOJÁČEK, Milan (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2007. str. 321-340; ŠTEFANOVÁ, Dana. Vdovy v raném novověku. Studie k právnímu postavení a jednání "viditelných" žen na příkladu praxe panství Frýdlant v severních Čechách mezi léta 1550-1750. *Soubor prací filosofické fakulty brněnské univerzity, řada C* 51. č. 49. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 49-69.

soupis poddaných podle víry z roku 1651.²⁸ Na jeho základě lze velice dobře sledovat jak demografickou skladbu obyvatelstva, tak charakter a složení nejen jednotlivých rodin, ale i domácností, jelikož rodinná jednotka zde byla zaznamenána i s čeledí a podruhy. Dle patentu z 16. 11. 1650 měly být v soupisu evidovány všechny osoby, které se na panství nacházely. To byl oproti jiným poddanským soupisům, často vznikajícím na popud vrchnosti, významný rozdíl. Edice tohoto pramene panství Horšovský Týn nezahrnuje. Podává jen stručnou informaci, že soupis pro toto panství chybí.²⁹ Bylo tedy nutné tuto mezeru vyplnit některým z pramenů nevydaných, který by se dal stejně jako soupis poddaných podle víry komparovat s berní rulou. To se mi podařilo. V SOA Plzeň pracoviště Klášter jsem nakonec našla více, než jen plnohodnotnou náhradu.³⁰

Dalším soupisem, tentokrát z přelomu 17. a 18. století, který je edičně zpracován, je seznam konzumentů soli.³¹ Vznikl v letech 1701 – 1702 na základě sčítání obyvatel starších 10 let. Získané informace sloužily k rozdělování soli a solné daně mezi panství a později (1706) i k zavedení císařského monopolu na obchod se solí.³² Ze sčítání konzumentů soli se dochovaly pouze celkové počty obyvatel pro jednotlivá města a panství. Nicméně i takto omezená data mi stačila k tomu, abych na jejich základě mohla provést odhad počtu obyvatel na panství Horšovský Týn na přelomu 17. a 18. století.

Přehled o majetkových poměrech usedlého obyvatelstva, jejichž výzkum je hlavním jádrem práce, lze zmapovat především z katastrů. Prvním z nich, který bylo možno využít, je berní rula (1653 – 1656),³³ poskytující informace o stavu panství Horšovský Týn bezprostředně po třicetileté válce. Jmenovitě evidovala držitele dani podrobených poddanských usedlostí, městských domů či svobodnických dvorů a dělila je do tří skupin (sedláci, chalupníci, zahradníci) dle rozlohy půdy. Tyto kategorie však byly vytvořeny na základě místně odlišných kritérií, tzn., že nejsou pro všechny kraje stejné. Obyvatelstvo neusedlé nebo berní nepodléhající se v prameni neobjevuje.³⁴ Dalším katastrem, který je rovněž edičně zpracován, je tereziánský katastr (1713 – 1748).³⁵ Avšak edice tohoto pramene zahrnuje pouze finální elaboráty katastru, a jelikož neposkytuje potřebné informace, byla pro

²⁸ ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Plzeňsko-Klatovsko. Díly 1-2*. 1. vydání. Praha: Státní ústřední archiv, 2003. ISBN: 80-86712-01-x.

²⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, *Soupis poddaných*, Praha, 2003, str. 6.

³⁰ Viz kapitola Nevydané prameny str. 8-15.

³¹ MAUR, Eduard-PÍŠOVÁ, Dagmar. *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702. HD 18*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. str. 7-67.

³² Tamtéž, str. 10-11.

³³ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.

³⁴ Blíže k berní rule PEKAŘ, Josef. *České katastry 1654 – 1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. 1. vydání. Praha: Historický klub, 1915. str. 4-24.

³⁵ Tereziánský katastr český, Sv. 2, Rustikál: kraje K-Ž. 1. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1966.

účely této práce nevhodná. Proto jsem ji použila čistě ke kontrole údajů, získaných z nevydaných pramenů. V případě tereziánského katastru je významný především přípravný materiál – fasce (příznání), nálezy vizitačních komisí a spisy.³⁶

Mezi vydané prameny, které jsem využila, lze ještě zařadit Retrospektivní lexikon obcí České socialistické republiky, vydaný Federálním statistickým úřadem v roce 1978.³⁷ K dispozici je sice i novější reedice tohoto lexikonu,³⁸ ale oproti té starší má jednu zásadní nevýhodu. Zachycuje data až od roku 1869, kdežto původní verze začíná už v roce 1850. Dalším důležitým pramenem pro nástin počtu obyvatel i sociální struktury v 19. století je práce Františka Palackého *Popis království českého*.³⁹ A zásadní význam pro celou práci má i jedna ze základních místopisných a topografických prací 19. století Sommerův *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt*.⁴⁰ Čerpala jsem z ní jak informace k historii dané oblasti a hospodářským poměrům, tak jsem ji využila pro sledování změn v sociálním složení vesnic na přelomu 18. a 19. století a ke zjištění počtu obyvatel.

2.3 Nevydané prameny

2.3.1 Soupisy poddaných

Veškeré písemné prameny patrimoniální správy panství Horšovský Týn jsou uloženy ve fondu Velkostatek Horšovský Týn v pobočce SOA Plzeň pracoviště Klášter u Nepomuku.⁴¹ Z nich jsem využila především soupisy poddaných. Pro panství Horšovský Týn se, bohužel, nedochovala souvislá série soupisů, které by byly pravidelně obnovovány, jako tomu bylo na některých panstvích v okolí (Hostouň⁴² či Štáhlavy⁴³). Tento typ soupisů byl novější a rozšiřoval se hlavně po bitvě na Bílé hoře. Na panství Horšovský Týn naopak vznikl starší typ soupisu poddaných. Jednalo se o jednorázově pořízený seznam, do kterého byly po řadu

³⁶ Viz níže Ostatní nevydané prameny str. 12-15. Blíže k tereziánskému katastru PEKAŘ, *České katastry*, Praha, 1915, str. 101-144.

³⁷ Kol. autorů. *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970. Díl 1., Sv. 1, Sv. 2. Díl 2. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Federální statistický úřad, 1978.

³⁸ RŮŽKOVÁ, Jiřina a kol. *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005. I. a II. Díl.* 1. vydání. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN: 80-250-1277-8.

³⁹ PALACKÝ, František. *Popis království českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a tvrzí, též samot a zpustlých osad mnohých v zemi české, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu k r. 1843 vykonaného v jazyku českém i německém.* 1. vydání. Praha: J. G. Kalve, 1848.

⁴⁰ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt: Siebenter Band. Klattauer Kreis.* Prag: J. G. Kalve, 1839.

⁴¹ Společně s horšovskotýnskými písemnostmi jsou v tomto fondu uloženy i materiály pro panství Čechovice, Hostouň a statek Puclice.

⁴² STARÝ, Lukáš. *Životní poměry poddaných na hostouňském panství v 17. století (na příkladu vesnic Třemešné a Slatina).* DP, FF MU, Brno 2010, str. 7.

⁴³ VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 33-34.

let vpisovány nastalé změny. Právě takový, vedený ve formě knihy, se nachází ve fondu velkostatek Horšovský Týn pro léta 1660 – 1717.⁴⁴

Jsou v něm zaznamenány jednotlivé grundy v pořadí: selské, chalupnické a zahradnické. V rámci těchto gruntů jsou pak zapsáni jejich obyvatelé (hospodář s manželkou a jejich děti) a všechny změny v průběhu doby, což s sebou nese mnohou škrtů a dopisování. Problémem je, že v tomto soupise jsou skutečně uvedena jen jména, věk osob a sociální status hospodáře, který ale nelze ověřit z majetkového hlediska. Pramen neobsahuje informace o aktuálním pobytu poddaných, což bývalo v soupisech časté. Bez této informace nelze určit, kolik ze zapsaných poddaných se na panství skutečně nacházelo a kolik jich bylo v soupise vedeno jen ze setrvačnosti. Proto jsem namísto tohoto pramene více využila jiné jednorázové soupisy poddaných, které se zdály být pro účel této práce vhodnější.

Jak už bylo naznačeno výše, originál soupisu poddaných podle víry se pro panství Horšovský Týn nedochoval. Nicméně v uvedeném fondu se nachází dostatečná náhrada. Je to soupis poddaných, který je v inventáři datován rokem 1650 (viz Přílohy, obr. č. 1).⁴⁵ Pravděpodobně se jedná o opis soupisu poddaných podle víry z roku 1651, případně o soupis, který začal být na základě vydaného patentu připravován, ale nakonec české kanceláři odeslán nebyl, jelikož novým patentem z 3. 6. 1651 bylo upuštěno od podrobného zpracování přiznání a nařízeno zaslat pouze sumární výčet osob nekatolického vyznání.⁴⁶

Tento soupis nezahrnuje všech 60 lokalit, které v dané době k panství Horšovský Týn náležely, nýbrž jen cca polovinu. Eviduje přítomné obyvatelstvo ve městě Horšovský Týn, 29 vesnicích a 2 částech vsí, přičemž na konci soupisu je šest vesnic a část jedné uvedeno znovu, ale tentokrát včetně evidence dětí předzповědního věku, která se v předešlých zápisech neobjevuje. Informace nejsou vedeny na předepsaném formuláři s osmi povinnými rubrikami, jak mělo být pro soupis poddaných podle víry činěno, ale jsou zhuštěny do čtyř sloupců.

V prvním jsou uváděna jména (ve formě křestní jméno i příjmení u hospodáře a někdy i u ženatých mužů podruhů, kteří měli svou rodinu; a pouze křestní jméno u čeledi a rodinných příslušníků hospodáře – pokud se nejednalo o jeho otce, ten byl většinou uváděn

⁴⁴ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Seznamy poddaných 1660 – 1717, K 120; Seznamy poddaných 1662 – 1717, K 121.

⁴⁵ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

⁴⁶ MAUR, Eduard. Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. stol. *ČSČH 19*. Praha: Academia, 1971. s. 840. Vzhledem k tomu, že originál pramene se nedochoval a edice Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 nereflexuje ani tento materiál, pracuji v současné době na edičním zpřístupnění pramene. I když zachycuje jen užší panství Horšovský Týn (tzn. bez panství Čechovice, které už v této době bylo jeho součástí), domnívám se, že se jedná o významný pramen, který by měl být k dispozici. I kdyby jen z toho důvodu, že místo jeho uložení, pracoviště Klášter u Nepomuku SOA Plzeň, je pro mnoho badatelů značně nedostupné.

rovněž i s příjmením) a veškeré další poznámky k dané osobě, tzn., že povolání/řemeslo se nepsalo do samostatné rubriky, ale lze ho nalézt hned za jménem osoby. Rovněž zhodnocení, zda existuje naděje na obrácení na katolickou víru, v případě, že se jednalo o osobu nekatolického vyznání, je připsáno hned za jménem, nikoli v samostatném sloupci (v Horšovském Týně se objevuje jen jeden takový případ). U městského obyvatelstva jsou zde zaznamenány informace o právní příslušnosti osoby – zda spadá přímo pod svrchovanost hraběte z Trauttmansdorfu („*Graff gub. Unterthänig*“), nebo zda náleží právu městskému („*Stadt Unterthänig*“), příp. že se jedná o osobu, která není poddaným („*nit Unterthänig*“). V první rubrice lze nalézt i nepovinné údaje o daných osobách, týkající se původu – hlavně v případě čeledi a podruhů („*aus Sachßen*“, „*aus der Teütsch*“, „*von Cöthischau*“) – či tělesného (např. poznámky typu „*ganz blindt*“, „*ein Armer*“ apod.) a rodinného stavu. Pokud se jednalo o vdovce nebo vdovu, byl tento fakt rovněž uveden často hned za jménem. I když můžeme najít i případy, kdy je informace o vdovství zapsána do sloupce druhého.

Ve druhém sloupci, nazvaném „*Standt*“, jsou hospodáři označeni dle kategorií „*Burger*“, „*Bauer*“, „*Chalupner*“, „*Herbrigsman*“ (ve městě Horšovský Týn se nacházel i jeden příslušník rytířského stavu). Někdy je sociální kategorie nahrazena řemeslem – hlavně v případě mlynářů („*Millner*“), obecních kovářů („*gemein Schmidt*“) a pastýřů („*gemein Hietter*“) – a ve městě Horšovský Týn jsou zvlášť vypisováni příslušníci městské rady jako „*Rathspershon*“. U ostatních osob je v této rubrice zaznamenán jejich vztah k hospodáři, ať už rodinný (manželky, rodiče, děti vlastní i nevlastní, sourozenci, tchán/tchýně), nebo pracovní – krom učňů („*Lehrjung*“) a tovaryšů („*Gesell*“) se jedná o čeled'. Ta je označována několika způsoby. Dívky jako „*Magdt*“, nebo „*Dienstmagdt*“ a chlapci jako „*Knecht*“, „*Dienstbub*“ či „*Pohantsch*“.⁴⁷

Poslední dvě rubriky zaznamenávají věk osob a vyznání víry. V prvním případě je nutno upozornit, že se v soupisu neobjevují malé děti předzповědního věku (tj. cca mladší 12 let), s výjimkou šesti celých a části jedné vesnice, které jsou v soupisu uvedeny duplicitně – poprvé bez dětí předzповědního věku a podruhé se zahrnutím těchto dětí. Navíc věk byl často pouze odhadován, takže je nutné brát tento údaj s rezervou. Pokud jde o poslední sloupec, obyvatelé panství Horšovský Týn byli v podstatě všichni katolíci. I tentokrát si lze povšimnout jedné výjimky, o které jsem se zmínila již výše. Jedná se o manželku podruha ze

⁴⁷ Podrobněji k různým způsobům označování čeledi v českém i německém jazyce v soupisu podle víry 1651 MAUR, Eduard. Čeled' a tovaryši v Čechách v soupisu podle víry z roku 1651. *HD 23*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. str. 93-100.

vsi Roudná, za jejímž jménem je dopsaná poznámka: „*ist zwar noch Luterisch ist aber ein guette hoffnung Catholisch zue werd[en]*“.⁴⁸

V souboru soupisů následují další z 18. století. Prvním z nich, který byl pro účel této práce použitelný, je soupis z roku 1764.⁴⁹ Tento soupis je dosti podrobný. Je řazen podle oblastí, vesnic a následně sociálních kategorií – „*Bauern*“, „*Challuppner*“, „*Haußler*“/„*Triepfhaußler*“, „*Herbergsleüth*“ a „*Wayßen*“. U všech osob je uveden věk a děti jsou tu zapsané hned od narození. Čeled' se zde výslovně neobjevuje, nicméně u všech dětí je uvedena poznámka, kde se nacházely. Lze tedy zjistit, že mnoho jich bylo právě ve službě buďto na jiném panství, nebo často pouze v jiné horšovskotýnské vesnici. U podruhů je vždy uvedeno, kde a u kterého hospodáře se nacházeli v podružství. V případě hospodářů si lze povšimnout i údajů o robotě, tzn., zda robotoval, robotu splnil, zaplatil nebo byl od ní (kvůli věku, chudobě) osvobozen. Problém tohoto soupisu tkví ale v tom, že zachycuje pouze 26 vesnic, což není ani polovina sledovaných lokalit. Vzhledem k tomu, že soupisy mi měly sloužit především k odhadům počtu obyvatelstva, byl tento nedostatek natolik zásadní, že jsem raději využila jiný zdroj.

Několik soupisů obyvatel z 18. a 19. století jsem rovněž našla pod signaturou „*Vojenské záležitosti*“.⁵⁰ Z nich jsem využila ten nejúplnější, který je datovaný jen o tři roky později než předešlý, tj. k roku 1767 (viz Přílohy, obr. č. 2). Lze v něm nalézt celkový počet domů, rodin a obyvatel v každé vesnici na panství. Rodiny jsou rozděleny na vlastníci nemovitost a ty, co ji nemají. Obyvatelé byli započítáváni do jednotlivých věkových skupin: 1 – 15 let, 15 – 20 let, 20 – 40 let, 40 – 50 let a nad 50 let. V prvních dvou skupinách byli rozlišováni podle pohlaví. V těch ostatních podle rodinného stavu (ženatý/vdaná, svobodný/á). Pro doplnění jsou zde uvedeny i počty narozených a zemřelých za předchozí rok (1766).

⁴⁸ „Zatím je luteránka, ale existuje dobrá naděje, aby se stala katoličkou“

⁴⁹ Tamtéž; V této signatuře se nacházejí ještě tři mladší soupisy, které jsem však v této práci blíže neanalyzovala. Za prvé se jedná o soupis poddaných z roku 1640 – byl zpracován pouze pro vesnice (a to ještě ne všechny), město Horšovský Týn v něm evidováno nebylo. Obsahuje informace o rodinách seřazené dle jednotlivých oblastí a vesnic. Chybí zde údaje o čeledi či podruzích a rovněž věk hospodáře a jeho manželky uveden nebyl. Pravděpodobně později se sem vpisovaly poznámky o místě pobytu dětí, když odešly z otcovského domu, o jejich sňatku či úmrtí. Za druhé jde o registr žebráků nacházejících se na panství Horšovský Týn z roku 1746. Mezi žebráky převažují hlavně vdovy, ale je možné zde najít i celou rodinu (tzn. rodiče i s malými dětmi). A třetím je seznam hospodářů na panství Čechovice z roku 1750. Zde jsou uvedeni pouze držitelé nemovitostí s informací, jaký podíl gruntu vlastní, zda platí berni a jaká je finanční hodnota jejich gruntu.

⁵⁰ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Vojenské záležitosti, a) soupis obyvatel, inv. č. 677, sig. 17, kart. 43. Většinou se jedná o souhrnné sumáře počtu všech obyvatel jednotlivých vesnic a měst, rozdělených podle věkových kategorií – 1764 pro panství Čechovice, 1765 pro panství Horšovský Týn, 1767 pro panství Horšovský Týn i Čechovice, 1769 pro panství Horšovský Týn, 1799 pro panství Horšovský Týn. Dále jsou zde uloženy dva soupisy jmenovitě uvedených hospodářů řazených podle jednotlivých vesnic a následně sociálních kategorií – z roku 1756, kde jsou uvedeny informace o vykonané robotě; z roku 1771 s bližšími informacemi o majetkových poměrech.

Vzhledem k tomu, že soupis obyvatel z roku 1767 eviduje jen vesnické obyvatelstvo, tzn., že v něm není uvedeno město Horšovský Týn, byla jsem nucena využít ještě jeden souhrnný soupis – seznam lidu z roku 1777 (viz Příloha, obr. č. 3).⁵¹ Tento soupis má formu předtištěné tabulky, kam se do příslušných rubrik vyplňovala pouze čísla odpovídající stavu na panství. Obyvatelstvo je zde rozděleno na dvě základní skupiny – křesťany a Židy. Pro každou lokalitu panství je uveden počet domů a rodin a dále počet obyvatel, kteří jsou děleni do mnoha skupin podle sociálního postavení („*Geistliche*“, „*Adeliche*“, „*Beamte und Honorationen*“, „*Bürger*“, „*Professionisten*“, „*Bauern*“, „*Nachfolger oder nächste Erben*“, „*Häusler*“), podle rodinného stavu (ženatí, svobodní, vdovci), podle pohlaví a děti podle věku do dvou skupin 1 – 12 let a 13 – 17 let. Rovněž je v tomto seznamu sledován počet osob, které se nacházejí na panství, které jsou mimo panství a které jsou nezvěstné, resp., o jejichž pobytu nemá vrchnost žádné informace.

2.3.2 Ostatní nevydané prameny

Kromě různých soupisů poddaných a seznamů lidu jsem využila také prameny zaměřující se na evidenci majetkové držby poddaných. Jak je popsáno výše,⁵² jedním z hlavních zdrojů pro výzkum sociální stratifikace jsou katastry. Prvním chronologicky následujícím po berní ruli je její revizitace (1683 – 1684) nazývaná druhá berní rula. Vznikla na základě daňové reformy nejvyššího kancléře Františka Oldřicha hraběte Kinského. Jejím cílem bylo odstranit přílišné zatížení, nebo naopak malé zdanění některých krajů. Kancléř toho docílil úpravou základní berní jednotky, jíž byla „osedlost“, a to tak, že stanovil maximální i minimální výměru polí pro osedlého.⁵³ Tento katastr nebyl zdaleka vypracován pro všechna panství, nicméně pro Horšovský Týn se dochoval a je datován k 8. říjnu 1683 (viz Přílohy, obr. č. 4).⁵⁴ Mapuje stav polností ve všech sledovaných vesnicích panství. Jedinou lokalitou, která zde chybí, je město Horšovský Týn. Jak lze doložit i na poznámce, nalézající se na okraji první stránky tohoto pramene („...mit Beobachtung der wüsten und verwachsene feldern“⁵⁵), hrabě Kinský se snažil v druhé berní ruli zohlednit i výnosnost polností a zmírnit daňové zatížení neobhospodařovaných polí. Charakter informací, které se v tomto prameni

⁵¹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200; chronologicky není tento soupis ze souboru soupisů pro celé panství posledním, v uvedené signatuře se nachází ještě soupis poddaných z roku 1786, zde se ale nacházejí pouze hospodáři bez informací o jejich rodině.

⁵² Viz kapitola Vydané prameny str. 6-8.

⁵³ Blíže k této problematice PEKAŘ, *České katastry*, Praha, 1915, str. 38-58.

⁵⁴ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6.

⁵⁵ „...se zřetelem na pustá a zarostlá pole“

nacházejí, je totožný s berní rulou a jsou zde uvedena i jména dřívějších hospodářů z roku 1654.

Jediným archivním fondem, který jsem využila a který se nenachází v SOA Plzeň, je Tereziánský katastr, uložený v 1. oddělení Národního archivu. Zaměřila jsem se především na fassé tereziánského katastru (1713 – 1722), které byly vedené zvlášť pro město Horšovský Týn⁵⁶ a zvlášť pro ostatní lokality panství⁵⁷ (viz Přílohy, obr. č. 5). Právě tato příznání jsou z fondu tereziánského katastru pro studium sociální stratifikace asi nejpřínosnější. Vznikala v rámci první přípravné fáze tereziánského katastru. Byla vypracována vrchnostmi a zaslána rektifikační kanceláři, která je revidovala. Později vznikly rovněž komise, které navštěvovaly jednotlivá panství a porovnávaly údaje v příznáních se skutečným stavem. Vizitační nálezy, které z činnosti těchto komisí vznikly, jsou připojeny k jednotlivým příznáním.

Velkou výhodou těchto přípravných materiálů je fakt, že vychází z berní ruly (příp. její revizitace z let 1683 – 1684) a srovnávají stav z poloviny 17. století se stavem z první a druhé dekády 18. století. Tzn., že ve fassích jsou po jednotlivých vsích (pořadí je stejné jako v berní ruce) zapsáni hospodáři dle sociálních kategorií. Nejprve sedláci, poté chalupníci, zahradníci a přibývá tu kategorie domkářů, kteří na rozdíl od zahradníků, vlastnicích malý pozemek max. do 10 strychů, neměli vůbec žádné pole. U každé usedlosti je uveden dřívější hospodář z berní ruly (v případě Horšovského Týna z druhé berní ruly z roku 1683) a následně držitel hospodařící na usedlosti roku 1713 v případě vesnic a roku 1722 v případě města Horšovský Týn. Ke každé usedlosti je zapsána ve strychích rozloha polností rozdělených do tří základních skupin – obdělávaná pole („*Ackerbahren Boden*“), pole ležící ladem („*Triephliedenden*“) a pustá („*Wüst*“) či zarostlá („*Verwachsenen*“) pole. V případě obdělávané půdy lze ještě v prameni sledovat, jak je kvalitní, jelikož počet strychů se v této skupině dal rozepsat do tří rubrik podle jakosti – dobrá půda, průměrná nebo prostřední a půda špatná.

Z fondu Tereziánský katastr, uloženého v Národním archivu, jsem ještě okrajově využila revizitační protokoly z roku 1748.⁵⁸ Vzhledem k tomu, že v těchto protokolech jsou uvedeny pouze názvy vesnic a celkový počet strychů, náležejících k těmto vesnicím, sloužil mi daný materiál čistě ke kontrole jiného, daleko podrobnějšího pramene – výtahu z tereziánského katastru z roku 1748.⁵⁹ Ačkoli je tento pramen datován k roku 1748, bylo potřeba se ujistit, k jakému roku se vztahují informace, které obsahuje (zda vycházejí

⁵⁶ NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, město, inv. č. 1314, kart. 428.

⁵⁷ NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.

⁵⁸ NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Revizitační nálezy, inv. č. 4004, 4005, kart. 1042.

⁵⁹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319.

z přiznání vzniklých za první přípravné fáze tereziánského katastru, nebo zda se jedná opravdu o informace z doby, do níž je pramen datován). Celkový počet strychů uvedený u konkrétní vesnice v revizitačním protokolu se vždy shoduje se součtem počtu strychů zapsaných u jednotlivých hospodářů v dané vesnici ve výtahu z tereziánského katastru. Domnívám se proto, že informace poskytované tímto pramenem skutečně mapují stav panství v polovině 18. století.

Výtah z tereziánského katastru byl zpracován pro všech 60 sledovaných lokalit. Informace jsou zapsány na předtištěných arších postupně po jednotlivých vsích. Vyplněny jsou pouze tři rubriky – jméno hospodáře, počet strychů obdělávaných polí a počet strychů ladem ležících polí. Žádné další upřesňující informace v prameni evidovány nejsou.

Pro polovinu 18. století jsem měla k dispozici ještě jeden pramen, zaměřující se na majetkové poměry poddaných na panství Horšovský Týn – urbář.⁶⁰ Přesněji řečeno opis urbáře z roku 1757 pořízený v roce 1772, pod nímž je pramen datován i v inventáři (viz Přílohy, obr. č. 6). Kromě různých dávek a robotních povinností, což jsou data běžně v urbářích obsažená, lze v tomto prameni najít také rozlohu polností náležejících k jednotlivým hospodářstvím.

Pramen se dochoval pro 37 vesnic. Hospodáři byli zapisováni po jednotlivých vsích a dále po sociálních kategoriích. Těmi jsou „*Bauern*“, „*Challupner*“ a „*Haußler*“. V rámci kategorie „*Haußler*“ jsou ještě zvlášť uvedeny „*Neü erbaute Haiüßln*“. Z poznámky „*nach letzterer Recalculirung des Catastri*“ vyplývá, že tento zvlášť zaznamenaný oddíl záměrně mapuje změny, ke kterým došlo v rámci domkářské kategorie oproti poslednímu katastru (na základě srovnání pramenů jsem určila, že bylo vycházeno z fassí tereziánského katastru). V urbáři je pod číslem domu vždy uveden nejprve dřívější hospodář (ten se až na několik výjimek vždy shoduje s hospodářem uvedeným ve fassích tereziánského katastru) a poté hospodář, jenž měl usedlost v držbě v polovině 18. století.

Jak je z mnoha poznámek výše patrné, jazykem všech uvedených pramenů, tedy i těch patrimoniální provenience, je němčina. Je to ze dvou důvodů. Panství Horšovský Týn mělo ve sledovaném období vrchnost pocházející z německého prostředí, tudíž veškerá správní agenda byla vedena v německém jazyce. A navíc se panství nacházelo cca pouhých 25 km od zemských hranic s Bavorskem. V těchto pohraničních oblastech často i sídlilo německé obyvatelstvo, nemluvě o poněmčování původně jazykově českých oblastí v průběhu raného novověku.⁶¹ Ze soupisu poddaných podle víry z roku 1651 mám doloženo, že na panství

⁶⁰ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8.

⁶¹ MAUR, *Čeled' a tovaryši*, Praha, 1999, str. 94.

Horšovský Týn přicházela nezanedbatelná část čeledi a podruhů z německých oblastí (Bavorsko, Falc, Sasko, Švábsko apod.).⁶² Rovněž Jan Fridrich uvedl, že kolem roku 1621 žilo na panství Horšovský Týn cca 19 % etnických Němců.⁶³

Němčina, která byla v pramenech používána, je součástí hornoněmecké skupiny nářečí a bývá v literatuře označována jako hornofalcký dialekt (typický pro oblast západních Čech).⁶⁴ Jeho charakteristickým znakem je záměna souhlásek „W“ a „B“ (např. Bastl – Wastl, Habel – Hawel) a souhlásek „P“ a „B“ (např. Püttner – Büttner, Peekh – Bäck), příp. se objevují i určité čechismy (např. Chalupen – chalupa, Pohatsch – pohůnek).⁶⁵

⁶² SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

⁶³ FRIDRICH, Jan. K prodeji panství Horšovský Týn roku 1622: Kapitola z dějin pobělohorských konfiskací. *MZK XVII*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1981. str. 87-88.

⁶⁴ STARÝ, *Životní poměry poddaných*, Brno, 2010, str. 4.

⁶⁵ K hornoněmeckým nářečím viz slovník: BOKOVÁ, Hildegard a kol. *Stručně raně novohornoněmecký glosář k pramenům z českých zemí*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN: 80-244-0737-x.

3. Panství Horšovský Týn

3.1 Historický a územní vývoj panství Horšovský Týn

Vznik panství Horšovský Týn souvisel se založením pražského biskupství knížetem Boleslavem II. roku 973. Kromě jiných statků udělil kníže novému biskupství rovněž území okolo pozdějšího města Horšovského Týna.⁶⁶ Není však jasné, jak rozsáhlá tato država byla, jelikož z dané doby se nedochovaly žádné konkrétní prameny.⁶⁷

Příznivé geografické předpoklady – úrodná půda a obchodní stezka vedoucí z německého Řezna přes město Plzeň do Prahy, která v těchto místech protínala řeku Radbuzu – výrazně ovlivnily brzké osídlení (podle archeologických nálezů snad již kolem 10. století) právě při brodu přes řeku a vznik obchodní osady (poprvé prokazatelně doložené roku 1184) na ostrohu nad ní. V této oblasti, jen asi 2 km od sebe, vznikla dvě centra – Týn a Horšov. Ve starších dobách měl větší význam Horšov, kde se nalézal jak biskupský dvorec, tak sídlo arcijáhenství. Zároveň s přenesením arcijáhenského a biskupského sídla z Horšova do Týna v polovině 13. století biskupem Janem III. z Dražic došlo i k nárůstu významu vesnice do té doby označované jako Týn Horšův, příp. Horšovský Týn, která převzala veškeré funkce opuštěného Horšova a stala se střediskem panství.⁶⁸ Pro hlavu české církve zde byl vystavěn nový hrad, opevněný hradbami a hranolovými věžemi. Z této doby máme také první zmínky o rozšíření původní državy udělené biskupství. Od krále Jana Lucemburského přikoupil roku 1331 tehdejší biskup hrad Starý Herštejn s příslušenstvím.⁶⁹

V polovině 14. století povýšil arcibiskup Arnošt z Pardubic osadu tvořící centrum panství a hostící sídlo arcibiskupa v podobě nově postaveného hradu na základě povolení Karla IV. na město. Arnoštův nástupce Jan Očko z Vlašimi nechal město opevnit a další z arcibiskupů Zdeněk Zajíc z Házmburka mu roku 1406 udělil mnohá další práva.⁷⁰

Éra církevní vrchnosti na Horšovském Týně, i přes některé pozdější pokusy o změnu, skončila za husitských válek. Ve 20. letech 15. století zde hospodařil jako purkrabí Zdeněk

⁶⁶ HOFMANN, Gustav. *Inventáře a katalogy fondů Státního oblastního archivu v Plzni pobočka Klatovy: Velkostatek Horšovský Týn, 1544 – 1947, Inventář*. Klatovy: KS města Klatovy – knihařství, 1978. ev. č. 256, str. V.

⁶⁷ Blíže ke starším dějinám oblasti FRIDRICH, Jan. K nejstarším dějinám Horšovského Týna do počátku husitské revoluce. *MZK XX*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1984.

⁶⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl: H – K*. 1. vydání. Praha: Libri, 1997. ISBN: 80-85983-14-1, str. 195, 197; FRIDRICH, Jan. Velkostatek Horšovský Týn a Čechovice v letech 1539 – 1621: poměry majetkové, hospodářské, poddanské a národnostní. *MZK IX*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1972. str. 129.

⁶⁹ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. VI.

⁷⁰ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. V; SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 9, Domažlicko a Klatovsko*. 3. vydání. Praha: Argo, 1996, str. IX/95.

z Drštky. Ten roku 1426 získal celé panství do zástavy od císaře Zikmunda za zásluhy, když město ubránil před útokem husitů roku 1422. Na město pak husité útočili ještě jednou, roku 1431 pod velením Prokopa Holého, ale ani tentokrát se jim obranu Zdeňka z Drštky prolomit nepodařilo. Po Zdeňkově smrti († 1438) se zástavy ujal jeho strýc Zdeněk Kolvín z Ronšperka. Jemu se podařilo k panství Horšovský Týn znovu připojit Starý Herštejn, který sice už ve 14. století přikoupil Jan III. z Dražic, ale který poslední církevní držitel, arcibiskup Konrád z Vechty zapsal Petru Erbzvinovi z Hradiště.⁷¹

Vzhledem k tomu, že v době smrti Zdeňka Kolvína z Ronšperka byl jeho syn Dobrohost ještě nezletilý a nemohl se tudíž ujmout otcovy pozůstalosti, odebral mu král Ladislav Pohrobek zástavní panství Horšovský Týn a udělil ho roku 1456 zpět do církevních rukou – pražské kapitule. Avšak tento stav trval pouhé tři roky. Jakmile Dobrohost z Ronšperka dosáhl dospělosti, král Jiří z Poděbrad mu Horšovský Týn opět zastavil. Dobrohost se ale neprojevil jako dobrý hospodář. Jeho loupeživé výpady, vedené z hradu Starý Herštejn, měly za následek dobytí tohoto hradu roku 1510, odtržení herštejnského statku od panství Horšovský Týn a propadnutí tohoto majetku koruně.⁷²

K další výraznější změně ve vývoji panství Horšovský Týn došlo v roce 1539, kdy dědičnou zástavu koupil od svého bezdětného švagra Volfa z Ronšperka Jan mladší Popel z Lobkovic. Na základě tohoto prodeje lze poprvé doložit skutečnou rozlohu panství Horšovský Týn.⁷³ Jako přednímu rádci Ferdinanda I., který neváhal v případě nutnosti panovníkovi poskytnout značné finanční částky, se Lobkovicovi podařilo za půjčku 8 482 kop gr. čes. od Ferdinanda I. panství získat do svého vlastnictví. I když se situace zkomplikovala dalšími nároky (např. Kryštofa z Gutštejna)⁷⁴, obdržel nakonec Jan mladší Popel z Lobkovic – samozřejmě za další půjčku panovníkovi tentokrát ve výši 2 000 kop gr. čes. – roku 1544 smlouvu, na jejímž základě se měl stát skutečným majitelem panství Horšovský Týn v případě, že by výše uvedenou půjčku panovník nesplatil do jednoho roku. Vzhledem k tomu, že tento obnos Ferdinand I. v daném termínu skutečně nevrátil, stal se Horšovský Týn majetkem Lobkovického rodu.⁷⁵

⁷¹ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. VI; KUČA, *Města a městečka*, Praha, 1997, str. 194; FRIDRICH, *Velkostatek Horšovský Týn*, Plzeň, 1972, str. 130-131.

⁷² HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. VI – VII; KUČA, Praha, 1997, str. 194.

⁷³ Město Horšovský Týn, vesnice Březí, Borovice, Bozdíš, Buková, Doubrava, Horšov, Hvožd'any, Jeníkovice, Kocourov, Křakov, Malý Malahov, Mašovice, Medná, Mezholezy, Mračnice, Mrchojedy, Němčice, Polžice, Roudná, Sedlec (jen část), Srby, Semošice, Semněvice, Strýčkovice, Třebnice, Velký Malahov, Vránov, Výrov a pustá ves Lazce.

⁷⁴ Podrobněji k těmto nárokům FRIDRICH, *Velkostatek Horšovský Týn*, Plzeň, 1972, str. 129-159.

⁷⁵ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. VI – VIII.

Jan mladší Popel z Lobkovic začal ihned své nově nabyté panství zvelebovat a rozmnožovat. Ve městě nechal na místě původního gotického hradu zbudovat nový renesanční zámek. Přikoupil vesnice Dolní Metelsko, Podražnici a Věvrov. Následně se jal vyplácet zastavené vsi. Nejprve to roku 1545 od pánů ze Švamberka byly vsi Hora Svatého Václava, Drahotín, Načetín a Hvožd'any (pravděpodobně druhá část vsi). Následně vyplatil od kladrubskeho kláštera vesnici Honezovice a ve stejném roce získal ještě ves Ohučov. Ferdinand I. mu rovněž udělil povolení k výplatě městečka Staňkov a vesnic Všekary a Hradišťany, které se nacházely v držbě chotěšovského kláštera. Nicméně nejzásadnější pro růst rozlohy lobkovické državy byla koupě panství Čechovice⁷⁶ od poručníků nezletilého vlastníka Pavla Chlumskeho z Chlumu roku 1546.⁷⁷

Po smrti Jana z Lobkovic († 1569) panství obhospodařovala nejprve pět let jeho vdova Anna z Regendorfu a poté se ho po své návratu z Bologne ujal Janův starší syn Kryštof. Panství ale bylo hospodářsky vyčerpané a značně zadlužené. Nicméně Kryštofovi se ho podařilo udržet a ještě k němu od chotěbořského probošta přikoupit vesnici Staňkov.⁷⁸ Když dospěl Janův mladší syn Vilém, došlo k dělení otcova majetku a panství Horšovský Týn nakonec připadlo právě Vilémovi.⁷⁹ Tomu se podařilo zděděný majetek, který nebyl nikterak malý,⁸⁰ hospodářsky stabilizovat a pozvednout. Pokračoval v odkazu svého otce a stejně jako on panství dále rozšiřoval. Od Viléma Mířkovského ze Stropčic přikoupil roku 1603 statek Mířkov.⁸¹

Vilém z Lobkovic se však roku 1618 zapojil do povstání proti panovníkovi⁸² a jako jeden z nejpřednějších protestantů a funkcionářů na dvoře Fridricha Falckého byl po prohrané bitvě na Bílé hoře odsouzen k trestu smrti. Po přímlově byl rozsudek zmírněn na doživotní

⁷⁶ Složeno z vesnic Bukovec, Čechovice, Kvíčovice, Neměnice, Ostromeč a Štichov.

⁷⁷ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. VII – IX; blíže k majetkovému vývoji panství za vlády Lobkoviců FRIDRICH, *Velkostatek Horšovský Týn*, Plzeň, 1972, str. 129-159.

⁷⁸ Pozor, nezaměňovat s městečkem Staňkov. Na pravém břehu řeky Radbuzy ležela vesnice Staňkov a na levém břehu městečko Staňkov. Vesnice byla k Horšovskému Týnu přikoupěna od chotěšovského kláštera už v roce 1576, kdežto městečko, pomineme-li jeho dočasnou zástavu Zdeňkovi z Drátky, nemělo s panstvím Horšovský Týn nic společného. Vesnice a městečko fungovaly odděleně až do roku 1938, kdy byly právně sloučeny v jeden celek.

⁷⁹ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. VIII, IX.

⁸⁰ V době dělení majetku Jana staršího z Lobkovic mezi jeho syny Kryštofa a Viléma panství Horšovský Týn zahrnovalo město Horšovský Týn, městečko Staňkov, vesnice Borovice, Bořice, Bozdíš, Březí, Buková, Bukovec, Čenín (zaniklá ves neznámé polohy), Černovice, Doubrava, Drahotín, Hradišťany, Honezovice, Hora Svatého Václava, Horšov, Hvožd'any, Jeníkovice, Kocourov, Křakov, Kvíčovice, Lisov, Malý Malahov, Mašovice, Medná, Dolní Metelsko, Horní Metelsko, Mezholezy, Milaveč, Mračnice, Mrchojedy, Načetín, Němčice, Neměnice, Neuměř, Nevolice, Ohučov, Ostromeč, Petrovice, Podražnice, Polžice, Roudná, Semněvice, Semošice, Srby, Staňkov, Strýčkovice, Střelice, Štichov, Třebnice, Všekary a části vsí Blížejev, Holýšov, Sedlec, Věvrov, Vránov a Výrov. K pustým vsím, které jsou u panství uváděny, náležely Hnidousy, Hraběšice, Kočov, Kolečovice, Lazce, Nahošice, Ostrovec, Pěžíň, Trubce, Truskov a Újezdec.

⁸¹ Složen z vesnic Chřebřany, Mířkov, Mířovice, Nasetice, Oplotec, Svinná a pusté vsi Chotějovice.

⁸² Období třicetileté války v Horšovském Týně je blíže popsáno v FRIDRICH, Jan. Horšovský Týn za třicetileté války. *MZK XVIII*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. str. 185-198.

vězení, nicméně veškerý majetek mu byl zabaven.⁸³ O panství Horšovský Týn se po doporučení Karla z Lichtenštejna, že se jedná o „*pěkné panství s oborou, krásným zámekem ve stejném slohu [...] a tento statek je v dobrém stavu*“,⁸⁴ začal zajímat už v květnu 1621 hrabě Maxmilián z Trauttmansdorfu, nejvyšší hofmistr, jeden z předních císařových rádčů a diplomatů, který se později podílel na vestfálských mírových jednáních. O Horšovský Týn byl však eminentní zájem i na dalších místech. Jako někdejší církevní državu se ho snažil získat pražský arcibiskup Jan III. Lohelius. Dále se o něj zajímal císařův věřitel Michal Adolf z Althaimbu či nejvyšší zemský písař Jan z Klenové a z Janovic.⁸⁵ Nicméně roku 1622 nařídil císař Ferdinand II., aby panství Horšovský Týn se všemi k němu náležejícími statky bylo poskytnuto Maxmiliánovi z Trauttmansdorfu jako náhrada za pohledávku 165 000 zl.. Odhadní cena panství, stanovená na 308 731 zl. a už tak velice nízká, však tento císařův dluh značně převýšila. Trauttmansdorf proto využil veškerý svůj vliv, aby cenu panství snížil. To se mu podařilo hned dvakrát, takže prodejní cena panství nakonec klesla na pouhých 200 000 zl.. Panství bylo Maxmiliánovi z Trauttmansdorfu zapsáno dědičně, bez všech břemen a dluhů, které se zavázal vyrovnat panovník.⁸⁶

Ze zakoupeného panství musel Maxmilián z Trauttmansdorfu odstoupit chotěšovskému klášteru městečko Staňkov a vesnici Ohučov. Jako náhradu za ně však nákupy z dalších konfiskací po Kryštofu Wiederspergoví z Wiederspergu připojil k Horšovskému Týnu vesnice Dolní Kamenice, Poděvousy a polovinu vsi Hlohová. Roku 1630 získal i druhou polovinu této vsi, a to od Anny Alžběty Černínové. Naproti tomu odprodal vesnici Strýčkovice, která byla poté připojena k chudenickému panství. Dále zakoupil, tentokrát z konfiskací městu Domažlicím, vesnice Chrastavice, Luženice a Luženičky.⁸⁷

Rozhodnutím Maxmiliána z Trauttmansdorfu se panství Horšovský Týn stalo majorátem a po jeho smrti († 1650) se majetku ujal jeho nejstarší syn Adam Matyáš. Rozloha panství v této době už byla zmapována berní rulou. Daná berní jednotka zahrnovala město Horšovský Týn, městečko Čechovice, 53 vesnic⁸⁸ a části vsí Sedlec, Oplotec, Vránov, Věvrov

⁸³ SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze*, Praha, 1996, str. IX/101, 102.

⁸⁴ FRIDRICH, *K prodeji panství Horšovský Týn*, Plzeň, 1981, str. 87-88.

⁸⁵ Blíže k nárokům a průběhu prodeje panství Horšovský Týn FRIDRICH, *K prodeji panství Horšovský Týn*, Plzeň, 1981, str. 87-98.

⁸⁶ FRIDRICH, *K prodeji panství Horšovský Týn*, Plzeň, 1981, str. 89, 90, 93, 95; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 164; KUČA, *Města a městečka*, Praha, 1997, str. 194.

⁸⁷ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 164; FRIDRICH, *K prodeji panství Horšovský Týn*, Plzeň, 1981, str. 96.

⁸⁸ Jednalo se o vsi Blížejev, Borovice, Bozdíš, Březí, Buková, Bukovec, Černovice, Dolní Kamenice, Dolní Metelsko, Doubrava, Drahotín, Honezovice, Hora Svatého Václava, Horní Metelsko, Horšov, Hradišťany, Hvoždany, Chrastavice, Chřebřany, Jenkovice, Kocourov, Křakov, Kvíčovice, Lšelín, Luženice, Luženičky, Malý Malahov, Mašovice, Medná, Mezholezy, Mířkov, Mířovice, Mračnice, Mrchojedy, Načetín, Němčice,

a Hlohová. Rovněž Adam Matyáš z Trauttmansdorfu se snažil svůj majetek dále rozmnožovat. Od Staufenbergů koupil roku 1677 statek Horní Kamenici⁸⁹ a hned následující rok zakoupil ještě statek Bílý Mlýn.⁹⁰ Oba tyto statky ale k panství Horšovský Týn připojil až roku 1685 nový majitel, syn Adama Matyáše, Rudolf Vilém z Trauttmansdorfu.⁹¹

Dalším, pro Horšovský Týn významnějším, příslušníkem rodu Trauttmansdorffů byl Rudolfův vnuk – syn Jana Josefa z Trauttmansdorfu, který na panství hospodařil v letech 1689 – 1713 – František Norbert. Zásadním bylo jeho rozhodnutí o připojení panství Hostouň, které koupil už Adam Matyáš z Trauttmansdorfu roku 1656 od Marie Anny Černínové a jejího manžela Jana Ludvíka ze Starhembergu, k panství horšovskotýnskému. K tomuto spojení došlo v roce 1734 s tím, že hostouňské panství, zahrnující město Hostouň, 17 vesnic⁹² a druhou část vsi Sedlec, bylo podřízeno správě horšovskotýnské. V tomtéž roce jako panství Hostouň byl k Horšovskému Týnu připojen i statek Tasnovice.⁹³ Také tento statek byl majetkem Trauttmansdorffů již delší dobu. Konkrétně od roku 1659, kdy ho koupila Eva Johanka z Trauttmansdorfu. Tímto krokem byl sice uzavřen územní rozvoj fideikomisu Horšovský Týn, avšak nikoli celého panství. František Norbert z Trauttmansdorfu za svého života koupil ještě dvůr Věvrov (roku 1735) a statek Puclice s připojeným Šlovickým statkem (roku 1765).⁹⁴ Posledním, kdo do územní rozlohy panství Horšovský Týn zasáhl, byl Františkův syn Ferdinand z Trauttmansdorfu, když roku 1787 koupil statek Pocinovice a společně s věvrovským dvorem a puclickým statkem jej začlenil do hospodářského systému celého panství, ačkoli, jak už bylo výše zmíněno, se tyto tři alodiální statky nestaly součástí fideikomisu.⁹⁵

Panství Horšovský Týn se tak na konci 18. století stalo jedním z největších dominií v Plzeňském kraji. Zůstalo v držení Trauttmansdorffů až do roku 1945 (Jan Josef Norbert, hospodařící v letech 1827 – 1834; Ferdinand, hospodařící v letech 1834 – 1859; Karel Jan Ferdinand, hospodařící v letech 1859 – 1921; Karel Josef, hospodařící v letech 1921 – 1945),

Nemněvice, Neuměř, Ostromeč, Poděvousy, Podražnice, Polžice, Roudná, Semněvice, Semošice, Srby, Staňkov, Svinná, Štichov, Třebnice, Velký Malahov, Všekary, Výrov.

⁸⁹ Složen z vesnic Hlohovčice, Horní Kamenice a části vsi Čemná.

⁹⁰ Složen z vesnice Bílý Mlýn a druhého dílu vsi Vránov.

⁹¹ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. XI, XIII; HAUBERT, Jan a kol. *Průvodce po archívních fondech: sv. 3*. 1. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1976, str. 290-294.

⁹² Jednalo se o vsi Bezděkov, Bezvěrov, Čechín, Černá Hora, Doubravka, Holubeč, Horoušany, Kramolín, Mělnice, Mírkovice, Přes, Slatina, Svržno, Šidlákov, Štítary, Třemešné, Vítání.

⁹³ Složen z vesnic Dubec, Hašov, Racov, Strachovice, Tasnovice, a druhé části vsi Oplotec.

⁹⁴ Složeno z vesnic Křenovy, Puclice a Šlovice.

⁹⁵ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. XIV-XVI; Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.

kdy byl veškerý majetek tomuto šlechtickému rodu, nalézající se v Československé republice, zabrán státem.⁹⁶

3.2 Správní vývoj panství Horšovský Týn

V 10. – 15. století, kdy bylo panství Horšovský Týn ve vlastnictví pražských biskupů a později arcibiskupů, spravovali za tuto církevní vrchnost její majetek purkrabí, kteří sídlili na hradě v Horšovském Týně a kteří se zde v podstatě chovali jako svrchovaní pánové. Lze to sledovat na případu výše uvedeného Zdeňka z Drštky, který se nakonec horšovskotýnskou (i když zástavní) vrchností stal.

S přechodem panství do světských rukou, konkrétně do rukou lobkovických, a hlavně z důvodu územního rozmachu bylo nutné zavést novou správní organizaci. Lobkovicové si přitom rozhodně nedělali hlavu se zachováním původních historických celků, z nichž se panství skládalo. Rozdělili ho na dvě základní části – panství Horšovský Týn, zahrnující město Horšovský Týn, 35 vesnic a 5 rozdělených vesnic, a panství Čechovice, zahrnující městečko Čechovice, 16 vesnic a část jedné vsi.⁹⁷ Toto dělení však mělo pouze administrativní účel a sloužilo pravděpodobně pro lepší orientaci. Panství totiž jinak fungovalo jako jednotný celek. Dokazuje to i fakt, že je v berní rule uváděno jako jediná berní jednotka. Hospodářský chod panství pro vrchnost zajišťoval hejtman, stojící v čele reorganizované správy. Jeho podřízenými pak byli písaři – pro Horšovský Týn dva důchodní a dva obilní, pro Čechovice jeden důchodní a jeden obilní. Hejtman dohlížel i na sládka, který vedl čechovický pivovar.⁹⁸

Úřad hejtmána sebou nesl řadu pravomocí a povinností. Jeho zastávce musel dohlížet na podřízené úředníky, šafáře a čeledě. Dbal na správné vedení denních, týdenních a měsíčních výkazů a všech účtů. V případě jakýchkoli nesrovnalostí musel vše uvádět na pravou míru a chyby odstraňovat. Ovšem závažnější pochybení a záležitosti nesměl řešit sám, nýbrž si byl povinen vyžádat radu na patřičných místech. Měl také pod dohledem panské lesy, avšak bez povolení vrchnosti z nich dříví prodávat nesměl. Kromě lesů spadalo pod jeho pravomoc také rybníční hospodářství. Dále rozhodoval o rozdělení robotníků do jednotlivých panských dvorů. Mezi jeho základní pravomoci patřila také údržba všech vrchnostenských budov a zajišťování jejich oprav, prodat už ale žádné stavení bez povolení nemohl. Nejen pro

⁹⁶ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 164; KUČA, *Města a městečka*, Praha, 1997, str. 194; HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. XX.

⁹⁷ Srov. viz výše – historické panství Čechovice složeno pouze z 6 vesnic.

⁹⁸ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. XXII-XXIV.

hospodářskou, ale i pro trestně právní oblast byl jednou z instancí hejtman panství. Dohlížel na veřejný pořádek a rozhodoval v menších trestních záležitostech.⁹⁹

V prvních letech trauttmansdorfské správy k žádným výraznějším změnám nedošlo. Jedinou výjimkou byl fakt, že úřední dokumenty začaly být vedeny v němčině namísto stávající češtiny. Až v polovině 17. století zřídil Adam Matyáš z Trattmansdorfu nový správní orgán – kancelář se sekretářem a písařem. V první polovině 18. století se tato kancelář přetransformovala v ústřední správu všech trauttmansdorfských panství a následně na to přesídlila do Vídně.

Po vzniku tohoto ústředního orgánu byla značně posílena hospodářská správa v Horšovském Týně. V jejím čele stanul vrchní ředitel, jemuž byli podřízeni další úředníci – justiciář, důchodní, obročí, purkrabí, stavební správce a písař. Na péči o panské lesy se podíleli – pro horšovskotýnské panství vrchní myslivec, lesmistr, písař a sedm dalších myslivců; pro čečovické panství vrchní myslivec, tři další myslivci a jeden hajný. Čečovické panství mělo rovněž svého ředitele a purkrabího. Hostouňské panství se vzhledem ke svému pozdějšímu připojení k Horšovskému Týnu udrželo jako hospodářsky samostatně řízený celek v čele s ředitelem a hospodářským pojezdným. Navzdory faktu, že čečovické a hostouňské panství měla své ředitele a byla zvláštními hospodářskými celky, zodpovídali se jejich správci vrchnímu řediteli v Horšovském Týně. Byli mu podřízeni a nesměli učinit žádné důležitější rozhodnutí bez jeho vědomí. Kromě toho prováděl horšovskotýnský ředitel na obou podřízených panstvích jednou měsíčně inspekci. Pokud jde o jeho další pravomoci a povinnosti, byl tento úřad obdobou původního hejtmanského.¹⁰⁰

Vzhledem k tomu, že roku 1765 přikoupený alodiální statek Puclice s přivtělenými Šlovicemi nebyl zahrnut do fideikomisu, musela být i jeho správa ošetřena poněkud odlišně. Ačkoli byl začleněn pod správu Horšovského Týna, jeho účetnictví se vedlo odděleně. V praxi to znamenalo jediné – do hlavní pokladny, nacházející se v Horšovském Týně, odváděly peníze panství horšovskotýnské, čečovické i hostouňské; puclický statek však peníze odváděl a účtoval samostatně.¹⁰¹

V důsledku propachtování velkého počtu dvorů došlo ve druhé polovině 19. století k mírnému zjednodušení správní struktury velkostatku Horšovský Týn. Jeho vrchním úřadem se stalo ředitelství, sídlící ve městě Horšovský Týn, které vedl ředitel s důchodním, důchodenským kontrolorem a sekretářem. Další hospodářští správcové byli exponováni

⁹⁹ Tamtéž, str. XXIV-XXVII.

¹⁰⁰ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. XXIV, XXVIII; HAUBERT, *Průvodce*, Praha, 1976, str. 290-294.

¹⁰¹ HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. XXX.

v Horšově a v Čechovicích, v Houstouni se pak nacházel hospodářský pojezdny. Rovněž správa lesů byla řízena centrálně z Horšovského Týna. Organizoval ji lesmistr, jenž měl podřízeny kontrolora, adjunkta a asistenta. Vlastního speciálního hospodářského správce na počátku 20. století dostal i pivovar ve Staňkově. Pozemková reforma a výrazné zmenšení rozsahu zemědělské půdy vedlo k reorganizaci hospodářství. Hlavním výrobním odvětvím se stalo lesnictví. Z toho důvodu došlo k rozšíření lesního úřadu, jenž se nyní stal hlavním správním orgánem a zaměstnával lesního radu, účetního, 15 lesních, 14 hajných a vedoucího pily. Tento stav se už do roku 1945, kdy velkostatek zanikl, nijak nezměnil.¹⁰²

3.3 Geografické a hospodářské poměry

Jak už bylo výše uvedeno, panství Horšovský Týn dosáhlo svého největšího rozmachu v 18. století. Proto jsou následující stručný popis a charakteristika poměrů zaměřeny na období druhé poloviny 18. století, kdy už byl veškerý trauttmansdorfský majetek na západě Čech pevně spojen v jeden ústředně řízený celek.

Panství Horšovský Týn se nacházelo jihozápadně od města Plzně v severní části klatovského kraje přibližně 25 km od zemských hranic s Bavorskem. Na severu sousedilo s dominiem Kladruby, na východě s chotěšovským a merklínským panstvím, na jihu s Chudenicemi a městem Domažlice a na západě s dominií Ronšperk, příp. Svatý Kříž.¹⁰³

Panstvím protékala od západu k východu řeka Radbuza. Přitékala sem z panství Svatý Kříž přes Svržno, Štítary a Tasnovice a protékala vesnicemi Srby, Polžice, městem Horšovský Týn, vesnicemi Semošice, Křenovy a Vránov. Za Vránovem se stočila k severu a přes vesnici Staňkov odtékala do chotěšovského panství a dál k Plzni. V meandru řeky mezi vesnicemi Vránov a Staňkov se nacházel nejnižší bod celého panství. Do Radbuzy, jakožto centrální vodní osy panství, se vlévaly všechny ostatní malé potoky – Bystřice, Podhájský potok, Křakovský potok, Lazecký potok nebo potok Hostouňský. Tyto potoky sloužily z větší části jako vodní kanály, spojující systém 53 násadních i výtažních rybníků, určených pro chov ryb (hlavně kaprů a štik). Některé z rybích úlovků pak putovaly na trhy do Bavorska.¹⁰⁴

Horšovská kotlina se rozkládala v oblasti Podčeskoselské pahorkatiny. Její severozápadní část byla hornatější než zbytek panství. Na západě se vypínalo středohoří

¹⁰² HAUBERT, *Průvodce*, Praha, 1976, str. 290-294.

¹⁰³ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 163.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 166-168.

Šumavy, střetávající se s kopci nazývanými Sedmihoří, které tvořily severní hranici panství. Východní linie kotliny pak byla vymezena svahy Strážště a Šibeniční vrch.¹⁰⁵

Lokality na panství Horšovský Týn byly rozděleny do 11 farností – Horšovský Týn, Křakov, Hora Svatého Václava, Srby, Semněvice, Třebnice, Bukovec, Staňkov, Hostouň, Mělnice, Štítary. Další 9 vesnic panství bylo přiřazeno k farnostem, které spadaly do oblastí s jinou vrchností.¹⁰⁶

Na panství se používal i český jazyk, ale převládala zde němčina. Němčinu používali usedlíci převážně v severních a západních částech dominia, zatímco česky se mluvilo v jižních a východních oblastech. Většina obyvatelstva se živila zemědělstvím. Podle údajů J. G. Sommera se zdá, že půda tu byla kvalitní („...*liefert* (půda – pozn. autorky) *Korn mehr als zum eigenen Bedarf erforderlich ist.*“¹⁰⁷). Vrchnost hospodařila ve vlastní režii na 25 poplužních dvorech¹⁰⁸ a tři dvory¹⁰⁹ propachtovala. Čile se věnovala i lesnímu hospodářství. U Podražnic zřídila oboru pro daňky a v Horšově velikou bažantnici. Vznik této bažantnice lze spojovat s faktem, že v Horšově měla vrchnost k dispozici malý lovecký zámek Annaburg. Mezi hospodářskými zvířaty převládal chov hovězího dobytka a ovcí. Podle J. G. Sommera se dokonce na panství Horšovský Týn nacházely nejlepší ovčíny v celém kraji. V celkem 19 ovčíněch¹¹⁰ se chovala především ušlechtilá plemena ovcí, a to pro vlnu.¹¹¹

Právě vlna, zpracovávaná ve vybělenou přízi, putovala z mnohých horšovskotýnských vesnic na okolní trhy, hlavně do sousedních Domažlic. Mezi dalšími vývozními artikly dominovala kolomaz, která se prodávala do Saska a Bavorska. Její výroby se nacházely v Hradišťanech a v Puclicích.¹¹²

Určitá část obyvatelstva na panství Horšovský Týn se živila různými řemesly. Např. ve městě Horšovský Týn bylo velmi rozvinuté krajkářství. Značnou část obyvatel farnosti Hora Svatého Václava zaměstnávalo spřádání lnu, který se v okolí pěstoval. Vzhledem k tomu, že zemědělské půdy nebylo v této farnosti tolik a nebyla ani příliš kvalitní, pracovali

¹⁰⁵ KUČA, *Města a městečka*, Praha, 1997, str. 192, 197; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 166, 167.

¹⁰⁶ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 177-186.

¹⁰⁷ „...dává více obilí, než je potřeba k vlastnímu užitku“ – SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 168.

¹⁰⁸ Čechovice, Dolní Kamenice, Dolní Metelsko, Hlohová, Horní Kamenice, Horšov, Horšovský Týn, Hostětice, Hostouň, Křenovy, Mířkov, Mířovice, Mrchojedy, Nasetice, Nový Dvůr, Pocinovice, Podražnice, Puclice, Slatina, Svržno, Štichov, Tasnovice, Trubce, Třebnice, Vránov.

¹⁰⁹ Čermná, Mělnice, Věvrov.

¹¹⁰ Čechovice, Dolní Metelsko, Dubec, Hlohová, Horní Kamenice, Horšov, Hostětice, Mířkov, Mířovice, Mrchojedy, Načetín, Nová Ves, Nový Dvůr, Pocinovice, Puclice, Slatina, Štichov, Tasnovice, Třebnice.

¹¹¹ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 168-170, 177.

¹¹² Tamtéž, str. 181.

mnozí zdejší osadníci ve sklářských hutích v sousedních dominiích. Původní obživou hostouňských měšťanů zase bylo tkaní na tradičních ručních stavech. Odbyt jejich výrobků, které z drtivé většiny směřovaly do německých zemí, značně ztížil vznik německého celního spolku. Řemeslo začalo postupně upadat a nakonec zaniklo úplně. Měšťané se tak museli přeorientovat na zemědělskou výrobu, nebo obchod. A samozřejmě byla na panství (především ve městech Horšovský Týn a Hostouň) zastoupena i další běžná řemesla jako např. barvíři, bednáři, hrnčíři, kameníci, klempíři, kloboučníci, koláři, kováři, kominíci, koželuhové, kožešníci, krejčí, mydláři, pláteníci, provazníci, řemenáři, sedláři, soukeníci, ševci, tkalci, truhláři, zedníci apod.¹¹³

Na panství se dále nacházely tři pivovary – vrchnostenský v Čechovicích a dva městské (města Horšovský Týn i Hostouň měla každé svůj právovárečný pivovar). Jak vrchnost, tak města hospodařila také na mlýnech. Těch v dané oblasti fungovalo 23, z čehož dva byly městské a zbytek vrchnostenský nebo poddanský. Jeden z těchto mlýnů (v Polžici) byl zaměřen na zpracování krup. K němu a k pěti dalším byla přidružena i pila.¹¹⁴ Samostatná vrchnostenská pila se pak nacházela v Hradišťanech. Na panství bylo možno nalézt i cihlářské hutě, a to hned pět – městskou u Horšovského Týna a čtyři vrchnostenské.¹¹⁵ Mezi další podniky patřily draselná varna u Pocinovic, papírna a brusírna zrcadel v Hvoždanech či výroba na terpentýn v Hradišťanech.¹¹⁶

Panství Horšovský Týn disponovalo i určitými zdroji nerostných surovin. Asi dva kilometry od vesnice Černovice se nacházely tzv. Šarlotiny doly. Zde se těžilo olovo a čistec. Dalším využívaným nalezištěm olova byla oblast v okolí vesnice Všekary. Důležitým nerostem, který se těžil v blízkosti Svržna, v lokalitě zvané Nová Huť, byla železná ruda. Roku 1837 byly pro její zpracování ve Ferdinandově údolí (nachází se u vesnice Srby) postaveny vysoká pec, jeden cánový hamr a čtyři tyčové. Jejich roční produkce zahrnovala více jak dvě tuny surového železa a skoro tunu litiny. Vrchností byla tato železná huť využívána pouze do roku 1862. Poté byla na dva roky propachtována Pražské železářské společnosti, a když nájem v roce 1864 vypršel, byla zrušena a přeměněna na pilu.¹¹⁷

Od počátku 19. století vznikaly na panství Horšovský Týn nové silnice a vozové cesty, které ho propojovaly s okolními dominii a podporovaly tak obchod a vývoz. Mezi prvními vznikla bavorská poštovní a obchodní silnice, vedoucí z Plzně, přes vesnice Vránov, Křenovy,

¹¹³ Tamtéž, str. 174, 175, 180, 183-185.

¹¹⁴ Jednalo se o mlýny u vesnic Bezděkov, Dolní Kamenice, Křenovy, Semošice, Svržno.

¹¹⁵ Nacházely se u vesnic Hlohovčice, Horní Kamenice, Horoušany, Kocourov.

¹¹⁶ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 173, 177-186.

¹¹⁷ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, 183, 184; HOFMANN, *Inventáře a katalogy*, Klatovy, 1978, str. IXX.

Semošice a město Horšovský Týn dál do vsi Březí a k hranicím. Důležitá byla i zemská cesta, která vedla přes město Horšovský Týn na jihovýchod a spojovala ho s královským městem Klatovy.¹¹⁸

¹¹⁸ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 170, 182, 186.

4. Obyvatelstvo na panství Horšovský Týn

4.1 Obyvatelstvo dle soupisu poddaných podle víry z roku 1651

Soupis poddaných podle víry z roku 1651 se ukázal být snad nejhojněji využívaným pramenem hromadné povahy. Na jeho základě lze velice dobře sledovat jak demografickou skladbu obyvatelstva, tak charakter a složení nejen jednotlivých rodin, ale i domácností, jelikož rodinná jednotka je v tomto prameni zaznamenána i s čeledí a podruhy. Především v kombinaci s berní rulou, podávající přehled o majetkových poměrech usedlého obyvatelstva a vzniknuvší přibližně ve stejné době (1654), představuje naprosto jedinečný pramen, který nemá v evropských zemích obdoby. Vzhledem k významu tohoto pramene a především faktu, že pro panství Horšovský Týn není zpracován edičně, rozhodla jsem se podrobit soupis poddaných z fondu Velkostatek Horšovský Týn, který je s nejvyšší pravděpodobností buďto opisem soupisu poddaných podle víry z roku 1651, nebo přípravným materiálem, který však už nebyl odeslán české kanceláři, důkladnější analýze a její výsledky shrnout na několika následujících stranách.

Z hlediska vzhledu a zpracování jsem tento pramen popsala již výše.¹¹⁹ Nyní se tedy zaměřím na rozbor informací, které tento pramen poskytuje. Než se tak ale stane, je třeba upozornit na několik limitujících faktorů, jež následující výsledky posouvají pouze do roviny přibližných odhadů. V první řadě je to fakt, že soupis nebyl vyhotoven pro všech 60 lokalit, které jsou geografickým jádrem mého výzkumu, nýbrž „jen“ pro město Horšovský Týn, 29 vesnic¹²⁰ a 2 části vsí.¹²¹ Dalším nedostatkem nejen tohoto materiálu, ale soupisu dle víry obecně, bylo časté opomíjení dětí předzповědního věku z evidence. Navíc věková hranice v tomto případě regionálně dosti kolísala. Na panství Horšovský Týn se pohybovala kolem 12 let. Z evidence soupisu byly však vyloučeny i další skupiny obyvatelstva. Jednak duchovenstvo (na základě instrukce), jehož počet byl nicméně v Čechách po třicetileté válce minimální, dále byla velice sporadicky evidována (nebo spíše neevidována) šlechta a vyšší úředníci či panští služebníci a rovněž marně bychom hledali vojáky. Otázkou pak také zůstává, s jakou přesností bylo zachyceno v soupisu neusedlé obyvatelstvo. Zpracování demografické skladby obyvatelstva ztěžovala také značná nespolehlivost věkových údajů.

¹¹⁹ Viz Soupisy poddaných str. 8-12.

¹²⁰ Vesnice Borovice, Bozdíš, Březí, Buková, Dolní Metelsko, Hora Svatého Václav, Horní Metelsko, Hvožd'any, Chrastavice, Chřebřany, Jeníkovice, Kocourov, Křakov, Luženice, Luženičky, Mašovice, Medná, Mezholezy, Mířkov, Mrchojedy, Podražnice, Polžice, Roudná, Semněvice, Semošice, Srby, Svinná, Velký Malahov, Věvrov.

¹²¹ Části vsí Oplotec a Sedlec.

Lidé často svůj věk neznali, a tak ho pouze odhadovali a zaokrouhlili. Nejběžnější bylo zaokrouhlování k desítkám. Dále také k pětkám a někdy i k násobkům šesti.¹²²

Přes všechny tyto nedostatky je možné si ze soupisu udělat základní představu o charakteristických znacích populace sledovaného panství v polovině 17. století. Analýzu jsem provedla zvláště pro město Horšovský Týn a ostatní evidované vesnice. V případě města jsem využila jak data pro samotné město, tak také záznamy z jeho městských vesnic Malonice a Blížejev. Musela jsem se také vyrovnat se zlomkovou evidencí dětí předzpovědního věku. Děti pod 12 let byly evidovány pouze u šesti celých a části jedné vsi. Ve městě evidovány vůbec nebyly. Jestliže jsem chtěla, aby bylo možné výsledky analýzy pro město a pro ostatní vesnice srovnat, nemohla jsem děti mladší 12 let do souboru dat zahrnout. Ačkoli jsem tedy na základě částečných údajů a literatury provedla odhad jejich počtu, do další podrobného rozboru už ale zahrnuty nejsou.

Tabulka č. 1 – Počet evidovaného obyvatelstva dle soupisu podle víry a odhad počtu dětí předzpovědního věku¹²³

OBLAST	CELKOVÉ POČTY ¹²⁴				
	Obyvatelé	Děti do 12 let	Ženy nad 12 let	Muži nad 12 let	věk neznámý
město Horšovský Týn	1239	347	502	385	5
vesnice	3097	991	1110	994	2

Odhad počtu dětí předzpovědního věku pro vesnice jsem provedla na základě částečných údajů ze soupisu. Srovnala jsem počty dětí mladších 12 let s celkovými počty obyvatel daných vesnic a určila tak procentní zastoupení těchto dětí. Údaj 32,2 %, ke kterému jsem došla, se téměř shodoval s údajem, jenž uvedl ve svém rozboru soupisu poddaných podle víry Eduard Maur (32,5 %). Vycházel přitom z výzkumu R. Schreibera pro Loketský kraj, jehož výsledky byly potvrzeny i pro jiné části Čech.¹²⁵ Z tohoto důvodu jsem si dovolila při absenci informací o dětech mladších 12 let pro město Horšovský Týn využít výsledky výše uvedeného výzkumu uvádějící jejich podíl ve městech asi 28 %. Na základě procentního údaje jsem pak mohla stanovit přibližný počet dětí předzpovědního věku ve městě.

¹²² Blíže k vnitřní kritice soupisu poddaných podle víry MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 843-846.

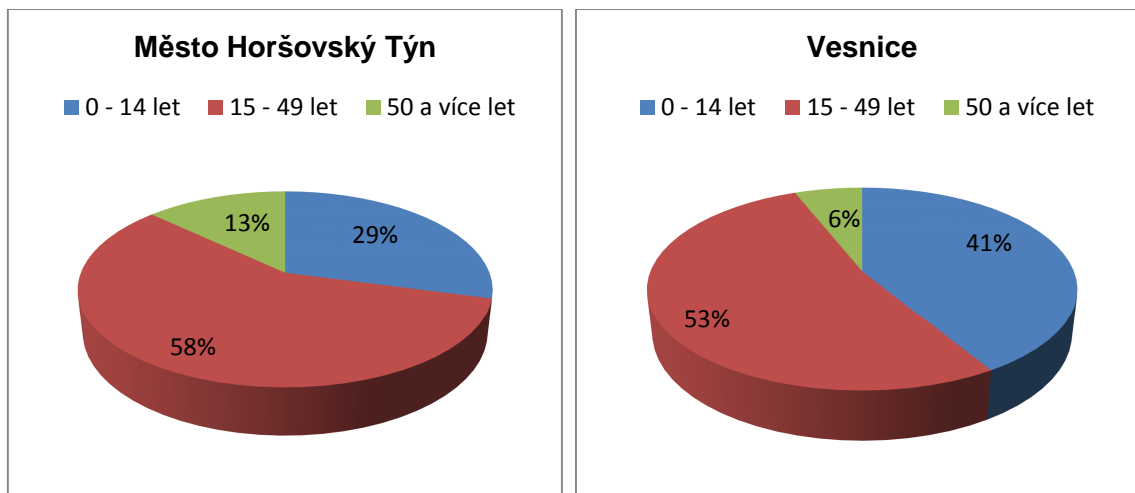
¹²³ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200; MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 845.

¹²⁴ Uvedeno pouze pro část panství evidovanou v soupisu 1650 – tj. město Horšovský Týn, 29 vesnic a 2 části vsí.

¹²⁵ MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 844-845.

Už z vysokého podílu dětí předzповědního věku je patrné, že věková skladba populace byla v polovině 17. století značně odlišná od dnešního stavu. Věkovou pyramidu jsem sestavit nemohla z důvodu neúplných záznamů o věku a pohlaví pro všechny věkové kategorie. Provedla jsem tedy alespoň odhad podílu obyvatel na celkové populaci panství dle základních věkových kategorií – prerreprodukční (0 – 14 let), reprodukční (15 – 49 let) a postreprodukční období (50 a více let).

Grafy č. 1,2 – Věková skladba obyvatelstva na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹²⁶

Výsledky zobrazené na grafech potvrdily, že se panství Horšovský Týn nijak nevymykal standardnímu dobovému složení populace dle věku. Ta se vyznačovala vysokým podílem dětí do 15 let a nízkým počtem osob starších 50 let. Přičemž výrazněji patrná byla tato charakteristika na venkově.¹²⁷

Po třicetileté válce v téměř celé společnosti převládaly ženy. Analýza složení obyvatelstva staršího 12 let dle pohlaví a věku na panství Horšovský Týn neprokázala, že by daná lokalita byla v tomto ohledu výjimkou. Rovněž zde bylo zastoupení ženské složky populace silnější než té mužské. Ve městě Horšovský Týn tvořily ženy téměř 57 % podíl všeho obyvatelstva. Na ostatních vesnicích byly zastoupeny poněkud méně, ale i tak měly nadpoloviční většinu – zhruba 53 %. Z uvedeného vyplývá, že na 100 mužů připadalo na vesnici 111 a ve městě dokonce 130 žen.

Zajímavější je se na tento fakt podívat optikou jednotlivých věkových kategorií. Horšovskotýnský venkov se v tomto směru ukázal být typickou ukázkou složení obyvatelstva v polovině 17. století dle věku a pohlaví. Ačkoli celkově převažovala ženská složka populace,

¹²⁶ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200; MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 845.

¹²⁷ K tomu blíže FIALOVÁ a kol., *Dějiny obyvatelstva*, Praha, 1998, str. 105-106.

v dětském věku bychom na venkově našli více chlapců. Na 100 chlapců připadalo zhruba 90 děvčat. Naopak v reprodukčním věku, tj. od 15 do 49 let, byla převaha žen nejvíce patrná. V případě sledovaných venkovských lokalit stoupla na 120 žen na 100 mužů. Ke konci reprodukčního věku se ale rozdíly stíraly a opět se převracely. Takže po 50. roce života lze na venkově nalézt více mužů než žen, a to zhruba o 27 % (tj. na 100 mužů připadalo 83 žen).

Ve městě byla situace poněkud odlišná. Komplikoval ji hlavně fakt, že pro tu nejmladší složku obyvatelstva, která ještě nevstoupila do reprodukčního procesu (12 – 14 let), jsem neměla dostatečně velký vzorek (pouze 12 děvčat a 5 chlapců). Navíc města byla typická daleko vyšší převahou žen než venkov. Nicméně i v Horšovském Týně byla patná nejvýraznější převaha žen v reprodukčním období – 131 žen na 100 mužů – a jejich úbytek ve vyšším věku – po 50. roce věku 118 žen na 100 mužů. Jak se ale zdá, muži ve městě nikdy, ani ve vyšším věku, nedosáhli většího počtu než ženy, jako tomu bylo na venkově.

Feminita populace, projevující se převážně v reprodukčním období, se nemusí zdát důležitá. Je ale nutné uvědomit si její demografické důsledky. Zhruba čtvrtina žen ve městě a asi 17 % venkovských žen v reprodukčním věku neměly možnost vstoupit do manželství, čímž byly více méně vyřazeny z reprodukčního procesu.¹²⁸ Uvedená čísla ještě vzrostou, soustředím-li svou pozornost na nejplodnější věkové skupiny. Např. ve věku 20 – 24 let přesahoval počet žen nad muži ve městě Horšovský Týn více než dvojnásobek. Pro ilustraci uvádím podrobnější tabulku.

Tabulka č. 2 – Poměr pohlaví dle jednotlivých věkových skupin na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹²⁹

VĚKOVÉ KATEGORIE	Na 100 mužů připadalo žen	
	město Horšovský Týn	vesnice
12 - 14 let	---	90
15 - 19 let	167	126
20 - 24 let	220	140
25 - 29 let	100	159
30 - 34 let	118	137
35 - 39 let	136	77
40 - 44 let	93	93
45 - 49 let	103	106
50 a více let	118	83

Důvody výše naznačené nerovnoměrné struktury obyvatelstva jsou mnohé. Převaha narozených chlapců nad děvčaty je všeobecně považována za biologický zákon. Následný

¹²⁸ Samozřejmě se objevovalo mnoho nemanželských početí, avšak úmrtnost nemanželských dětí byla ještě vyšší než už tak velmi vysoká běžná dětská úmrtnost a napomáhaly jí i samy svobodné matky častým zabitím dítěte.

¹²⁹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

vyšší podíl žen po 15. roku života je často vysvětlován vyšší úmrtností chlapců v kojeneckém věku a jejich větší úrazovostí v mládí. Později také odchodem mladých mužů k vojsku. Ve městě lze k převaze žen připočíst rovněž zvýšené nároky na počet ženské čeledi, která zde byla žádána spíše než mužská. Stírání vysokých rozdílů a změny v poměru ve prospěch mužů ve vyšším věku jsou přisuzovány rychlejšímu vyčerpání ženského organismu těžkou prací a hlavně častými porody, příp. potraty.¹³⁰

V souvislosti s nemožností vstoupit do manželství musely často tyto ženy řešit i existenční problémy. Pokud je nezabezpečili rodiče a pokud ani neměly příležitost se provdat a získat tak vlastní domácnost, měly jen omezené možnosti obživy. Patřila mezi ně např. „doživotní“ služba, což je důvod, proč lze v soupisech najít čeleď starší 25 či 30 let, nebo život v podružství. Právě to by mohl být důvod, proč byly v soupisu z roku 1650 evidovány v podružství buďto manželské páry, nebo jednotlivé ženy. Muže jednotlivce (občas se objevují jen vdovci s dítětem) v podstatě nenajdeme.

Fakt, že sňatek byl důležitý hlavně ze sociálního hlediska a převážně byl chápán jako ekonomický čin, mohou potvrzovat i dosti vysoké věkové rozdíly mezi manžely. Ačkoli jsou tyto údaje v soupisu značně nepřesné kvůli zaokrouhlování a neznalosti věku, základní tendence přece odhalují. Eduard Maur uvádí, že rozdíl 10 let mezi manžely byl v polovině 17. století považován za běžný.¹³¹ Přestože téměř ze tří čtvrtin byl ve všech evidovaných oblastech panství starším z manželského páru muž, objevuje se i nezanedbatelný počet případů, kdy byla starší žena – ve městě je to skoro čtvrtina ze všech manželství, na venkově pak o něco méně, asi 16 %. V horšovskotýnských vsích totiž žil větší počet párů, kde byly oba protějšky stejně staré. Tvořily cca 13 % podíl všech oddaných. Naopak ve městě bylo zastoupení těchto párů minimální, jen 2 %. Podle všeho se zdá, že ve městech byly větší věkové rozdíly mezi manžely častější než na venkově, a to z pohledu obou pohlaví.

Ještě zbývá dodat, jak velký mohl rozdíl být. V případě, že byla starší žena, nepřekračoval 30 let – max. rozdíl ve městě činil 24 a na venkově 28 let. Pokud byl ale starší muž, dostávají se hodnoty do nepřiměřených výšek. Ve městě byl největší evidovaný věkový rozdíl mezi manžely 47 let, avšak na vesnici se objevují i taková čísla jako 53, 60 nebo dokonce 71 let. Zvláště v posledním případě si troufám tvrdit, že je nutno brát hodnotu s velkou rezervou, jelikož se jedná o případ 111letého podruha a jeho 40leté manželky. Domnívám se, že uvedený věk podruha je pouze snahou naznačit, že byl na dobové poměry opravdu velmi starý.

¹³⁰ MAUR, Praha, *Problémy demografické struktury*, 1971, str. 847-850; GRULICH, *Populační vývoj*, České Budějovice, 2008, str. 241.

¹³¹ MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 852.

Tabulka č. 3 – Věkové rozdíly mezi manžely na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹³²

		město Horšovský Týn	vesnice
Celkový počet manželských párů		264	580
Starší muž	rozdíl 1 - 10 let	47 %	53 %
	rozdíl 11 - 20 let	18,50 %	14 %
	rozdíl více než 20 let	6 %	4 %
Starší žena	rozdíl 1 - 10 let	20 %	13 %
	rozdíl 11 - 20 let	2 %	2 %
	rozdíl více než 20 let	2 %	0,50 %
Stejně staří		2 %	13 %
Nelze určit		1,50 %	0 %

Dalším znakem charakterizujícím společnost je sňatkový věk. Nejideálnější pro jeho zjištění jsou samozřejmě matriky. V soupisu poddaných podle víry sice uveden není, přesto se dá z evidovaných údajů přibližně odhadnout. Vhodnou metodou je v tomto případě srovnání počtu svobodných a vdaných či ženatých v jednotlivých věkových kategoriích. Tuto metodu použil v rozboru soupisu jak Eduard Maur,¹³³ tak Josef Grulich¹³⁴ a jako jednu z možných cest při určování sňatkového věku ji zmiňuje i dvojice autorů Horský – Seligová.¹³⁵

Dolní hranicí sňatkového věku dívek bylo dle soupisu poddaných podle víry 15 let.¹³⁶ Nejmladšímu ženatému jedinci mezi muži bylo 18 let. Zastoupení vdaných žen mezi 15. a 19. rokem je však velmi malé a u mužů naprosto zanedbatelné jak ve městě, tak na venkově. Od 20. roku života oddaných přibývá hlavně na venkově, kde byl sňatkový věk nižší než ve městě. Vesnické dívky vstupovaly do manželství nejčastěji mezi 20. a 24. rokem. Některé se vdaly ještě o něco později, ale jejich počet už nebyl tak vysoký, a od 29 let zůstával počet vdaných žen na venkově v podstatě konstantní. U vesnických chlapců byla situace obdobná, pouze se odehrávala o jednu věkovou kategorii výš. Zhruba třetina mužů vstoupila do manželství už ve věku 20 – 24 let, nicméně největší podíl ženatých (86 %) se objevoval mezi 25 a 29 let.

Ve městě byl sňatkový věk vyšší u žen i mužů. Zatímco na venkově byly ve věkové skupině 20 – 24 let vdané už dvě třetiny dívek, ve městě to bylo jen něco málo přes jednu třetinu. Městské ženy se nejčastěji vdávaly mezi 25. a 29. rokem života. Rovněž zde pak zůstával podíl vdaných od 29 let téměř stejný. U městských mužů nebyla situace tak jednoznačná. Pětina jich vstoupila do manželství už mezi 20. a 24. rokem. Největší nárůst ženatých mužů lze ve městě sledovat ve věkové kategorii 25 – 29 let, kdy jejich podíl

¹³² SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

¹³³ MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 853-857.

¹³⁴ GRULICH, *Populační vývoj*, České Budějovice, 2008, str. 240-251.

¹³⁵ HORSKÝ-SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, Praha, 1997, str. 62-63.

¹³⁶ MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 855.

vystoupal na 65 %. Další pětina mužů se oženila až mezi 30. a 34. rokem života. Konkrétnější informace o podílu vdaných a ženatých jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 4 – Podíly vdaných žen a ženatých mužů na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹³⁷

VĚKOVÉ KATEGORIE	město Horšovský Týn		vesnice	
	muži	ženy	muži	ženy
15 - 19 let	0%	15%	2%	14%
20 - 24 let	20%	39%	38%	63%
25 - 29 let	65%	70%	86%	78%
30 - 34 let	81%	70%	95%	79%
35 - 39 let	94%	84%	97%	84%

Fungování každé společnosti a převládající strategie chování rodinných jednotek, které ji tvoří, ovlivňuje především její sociální složení. Obecně zkoumané jevy, ať už je to sňatkový věk, podíl vdaných a ženatých, počet dětí v rodině, přítomnost čeledi v domácnosti, struktura domácnosti apod., se pod optikou jednotlivých sociálních vrstev mohou značně proměňovat. Ačkoli se sociální stratifikaci panství Horšovský Týn a jejím proměnám v průběhu 17. – 19. století věnuji podrobněji níže, považuji za nezbytné na tomto místě zmínit alespoň v hrubých obrysech sociální složení obyvatelstva daného panství tak, jak bylo zachyceno v soupisu 1650.

Z hlediska podrobnějšího sociálního rozvrstvení držitelů usedlostí není tento pramen úplně ideální. Pro hospodáře ve městě používá nejčastěji obecné označení „*Burger*“, příp. „*Rathspershon*“, pokud byli členy městské rady, aniž by bylo přihlíženo k velikosti jejich gruntů. U venkovských hospodářů lze sledovat snahu o jejich klasifikaci užíváním různých pojmů jako „*Bauer*“, „*1/2 Bauer*“, „*1/3 Bauer*“, „*1/4 Bauer*“, „*Chalupner*“, „*Herbrigsman*“. Vzhledem k tomu, že obsah všech sociálních kategorií uváděných v pramenech byl regionálně podmíněn, bylo nezbytné údaje ze soupisu srovnat s berní rulou, aby bylo možné zjistit rozlohu polností obdělávaných jednotlivými hospodáři, která je základním kritériem při charakterizování sociálních vrstev. Komparaci ale komplikoval fakt, že poměrně početnou skupinu hospodářů nalézajících se v soupisu nelze v berní rule s určitostí dohledat. Rozhodla jsem se tedy všechny držitele domů zahrnout do jedné skupiny, aniž bych řešila velikost jejich usedlostí, a soustředila jsem se hlavně na nejnížší vrstvy obyvatelstva. V tomto ohledu má soupis poddaných podle víry velkou výhodu oproti katastrům. Velmi dobře totiž eviduje podruhy a čeledě.

¹³⁷ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

V souladu s výše uvedeným jsem stanovila základní sociální kategorie, které bylo možné jednoznačně určit ze soupisu, a sestavila elementární sociální rozvrstvení společnosti panství Horšovský Týn v polovině 17. století odděleně pro město Horšovský Týn a pro ostatní vesnice. Zároveň jsem sledovala zvlášť muže a ženy, abych postihla specifika v sociální skladbě obou pohlaví.

Kategorie jsem určovala podle vztahu osoby k domácnosti. Muže, který vedl vlastní domácnost a zároveň hospodařil na své usedlosti (ve svém domě) jsem označila na venkově jako hospodáře, ve městě jako měšťana. Manželku hospodáře/měšťana, příp. vdovu, která vedla domácnost samostatně, jsem označila jako hospodářku/měšťanku. Podruhy jsem charakterizovala jako osoby, mající vlastní poddomácnost na usedlosti (v domě) jiného hospodáře. V případě žen sem řadím jak samostatné podruhyňe, tak manželky podruhů. Další kategorií je čeleď. Mezi ni jsem počítala i všechny učně a tovaryše. Následují děti starší 12 let žijící v domě rodičů, a to jak děti svobodné (nejčastější případ), tak i ženatí synové, kteří sdíleli domácnost svých rodičů a podléhali jejich autoritě. Kromě manželky a dětí se v domácnosti mohl vyskytovat ještě jiný rodinný příslušník (rodič jednoho z manželů, sourozenci apod.) – ti tvoří další kategorii – či osoba, která neměla s ostatními členy domácnosti žádný příbuzenský vztah a nedala se s určitostí zařadit ani mezi čeleď, ani mezi podruhy. Označuji je jako nerodinné členy domácnosti.

Tabulka č. 5 – Sociální složení společnosti na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹³⁸

Sociální kategorie		město Horšovský Týn				vesnice			
		ženy		muži		ženy		muži	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
měšťan/ka, hospodář/ka		168	33 %	156	40,5 %	390	35 %	387	39 %
podruzi		136	27 %	90	23,5 %	281	25 %	195	19,5 %
čeleď		108	21,5 %	81	21 %	161	14,5 %	150	15 %
Děti v rodičovském domě starší 12 let	děti měšťanů/hospodářů	35	7 %	25	6,5 %	195	17,5 %	231	23 %
	děti podruhů	9	2 %	5	1 %	19	2 %	11	1 %
rodinný příslušník		17	3 %	4	1 %	59	5 %	18	2 %
nerodinný člen domácnosti		2	0,5 %	2	0,5 %	3	0,5 %	0	0 %
neurčeno		30	6 %	24	6 %	3	0,5 %	3	0,5 %
celkem		505	100	387	100	1111	100	995	100

Podruzi měli v polovině 17. století ve společnosti poměrně silné zastoupení, které se pohybovalo okolo čtvrtiny všech obyvatel nad 12 let. Podíl čeledi byl rovněž dosti vysoký, a to hlavně ve městě. Zatímco ve městě vycházel průměrně na každý dům jeden jedinec ve

¹³⁸ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

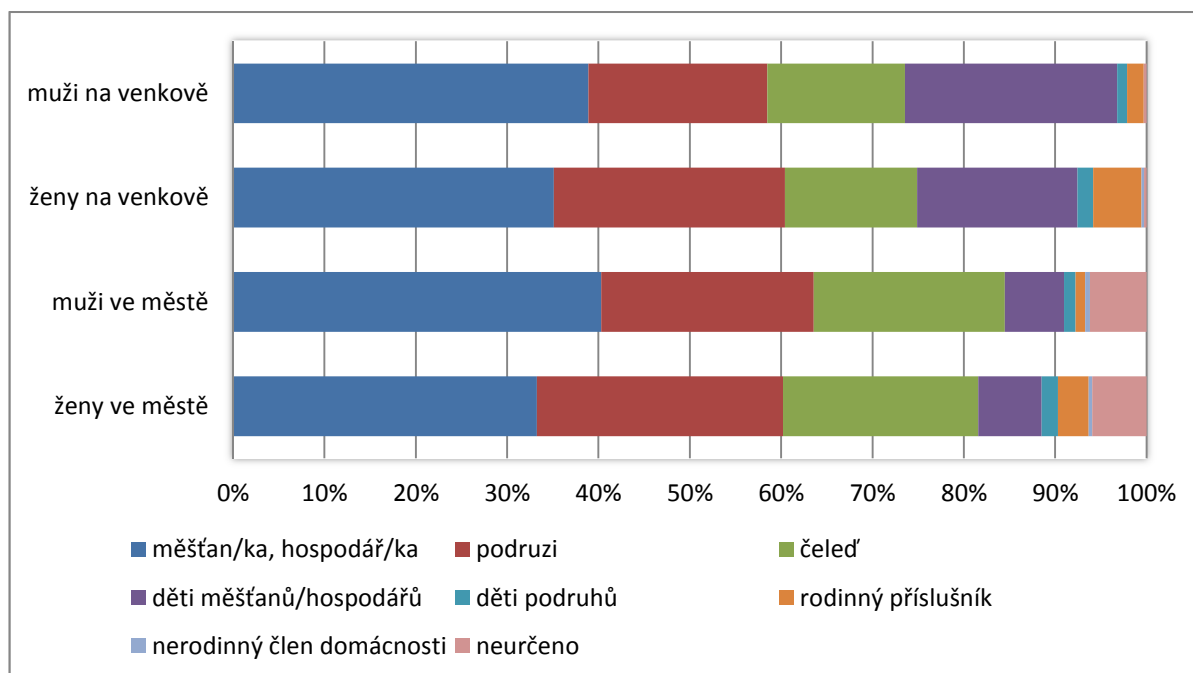
službě, na venkově byl počet čeledi nižší než počet domů. Zde je nutno upozornit, že menší zastoupení čeledi na venkově oproti městu bylo způsobeno dvěma faktory. Jednak je celkový počet čeledi poněkud podhodnocený, jelikož rozbor byl proveden pouze pro obyvatelstvo starší 12 let. Přitom hlavně na venkově v polovině 17. století často sloužila čeleď mladší. Vzhledem k tomu, že sedlákům byli dáváni na výchovu (čili do služby) sirotci, lze mezi venkovskou čeledí najít i 6leté děti a 10leté se objevují už vcelku běžně.¹³⁹ Druhý důvod nižšího podílu čeledi na venkově lze spatřovat ve výrazně větším počtu dětí starších 12 let přítomných v domě rodičů než ve městě. Tyto děti pak zajišťovaly pro statek dostatek pracovní síly, takže hospodář čeleď nemusel najímat.¹⁴⁰

Z tabulky je patrné, že počet svobodných vesnických dívek žijících v rodičovském domě mírně převyšoval nad počtem dívek ve službě. V případě venkovských mužů nejen, že situace byla obdobná (i když rozdíl byl podstatně vyšší), ale dokonce i zastoupení podruhů v mužské části venkovské populace nebylo tak vysoké jako počet mužů žijících na otcovské usedlosti. Poněkud problematické je ale vnímání těch synů hospodáře, kteří byli již ženatí. Vystává zde otázka, zda mladé manželské páry patřily do hospodářovy domácnosti, nebo zda vytvořily vlastní menší poddomácnost a v tom okamžiku by bylo vhodné je řadit spíše mezi podruhy. Jelikož pramen neposkytl na tuto otázku jednoznačnou odpověď, držela jsem se jeho terminologie a i ženaté syny jsem řadila mezi děti přítomné v rodičovském domě a jejich manželky mezi rodinné příslušníky domácnosti. Pro lepší ilustraci popsaného stavu přikládám graf.

¹³⁹ MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 850; GRULICH, *Populační vývoj*, České Budějovice, 2008, str. 85; srov. s 19. stoletím VELKOVÁ, Alice. Složení obyvatelstva podle věku a rodinného stavu na počátku 19. století: analýza registru daně z hlavy sepsaného na panství Štáhlavy. in: PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *Pocta Elišce Čáňové: sborník k životnímu jubileu*. 1. vydání. Praha: Státní ústřední archiv, 2003. str. 155-156.

¹⁴⁰ VELKOVÁ, Alice. Složení domácností a problematika čelední služby na panství Štáhlavy počátkem 19. století. in: KOLDINSKÁ, Marie-VELKOVÁ, Alice (edd.). *Historik zapomenutých dějin: Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. str. 146.

Graf č. 3 - Sociální složení společnosti na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹⁴¹

Čeled' byla skupinou obyvatelstva, jejíž chování mělo závažné demografické důsledky. Byli to mladí svobodní lidé, velmi mobilní a sexuálně zralí. Fungovali jako určitý autoregulační faktor populačního růstu, jelikož byli dočasně vyřazeni z reprodukčního procesu (nepočítáme-li nemanželské děti), ale zároveň představovali jakousi zálohu mladých lidí zajišťujících rychlejší regeneraci populace po období demografických krizí.¹⁴²

Čeled' byla výrazně integrována do rodiny, avšak s jejím sociálním zařazením může být poněkud problém. Dříve byla chápána jako jeden z nejnižších stupňů sociální hierarchie, avšak dnes většina historiků vidí čelední službu spíše jako dočasnou životní fázi, kterou prošla většina dětí, aby si osvojily pracovní návyky a získaly zkušenosti před vstupem do manželství.¹⁴³ Pravděpodobně platilo částečně obojí. Děti z bohatších rodin chodily do služby skutečně jen dočasně „na zkušenou“. Pro další, méně majetné, to bylo období mezi odchodem z otcova domu a vstupem do manželství, kdy se snažily vydělat si dostatek prostředků pro založení rodiny. Avšak pro sirotky a děti z chudých rodin se stala jedinou možností, jak si zajistit živobytí, a tím pádem i doživotním údělem.¹⁴⁴

¹⁴¹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

¹⁴² MAUR, *Čeled' a tovaryši*, Praha, 1999, str. 85-88.

¹⁴³ Tamtéž, str. 85-88; VELKOVÁ, *Složení domácností*, Praha, 2003, str. 149.

¹⁴⁴ VELKOVÁ, *Složení obyvatelstva*, Praha, 2003, str. 155; VELKOVÁ, Alice. Výzkum sociální mobility na příkladu osob narozených v letech 1791 – 1800 na panství Štáhlavy. *HD 27*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. str. 185-186.

Rozbor čeledi, evidované v soupisu 1650, dle věku a pohlaví potvrdil pro polovinu 17. století fakt objevující se i na přelomu století 18. a 19.¹⁴⁵ – totiž větší zastoupení ženského pohlaví. Patrnější byl tento jev ve městě, kde 57 % veškeré čeledi (včetně učňů a tovaryšů) tvořily ženy. Na vesnici měly ženy mezi čeledí 52 % většinu.

Pokud jde o věkové složení (z něhož pominu čeleď mladší 12 let, která se na vesnici určitě objevovala, avšak její přítomnost nebyla pramenem zmapována), byla ve městě čeleď starší. Zatímco na venkově byli 12letí čeledíni a děvečky naprostou běžností, ve městě se neobjevovali mladší než 14 let. Průměrný věk městské čeledi se pohyboval u obou pohlaví okolo 23 let. Způsobily ho do jisté míry i věkové extrémy – nejstarší ženě ve službě bylo 50 let a muži 45 let. Spolehlivějším údajem je tedy spíše medián. Ten byl rovněž stejný u obou pohlaví 20 let. Průměrný věk venkovské čeledi bez ohledu na pohlaví byl 17 let. Nejstarší žena ve službě byla 40letá, nejvyšší věk mezi mužskou čeledí byl 36 let. Medián u děveček jsem stanovila na 16 let, u čeledínů byl ještě o půl roku nižší. Zdá se, že ve městě vstupovali jak muži, tak ženy do služby nejčastěji mezi 15. a 19. rokem života. Právě v této kategorii jsem zjistila největší celkový podíl čeledi (téměř 56 %). Avšak absolutně nejvyšší počet městské čeledi mužského i ženského pohlaví podle jednotlivých roků byl ve 20 letech (17 žen a 16 mužů). Po 24. roce života zastoupení čeledi v městské společnosti rapidně klesá. Na venkově byla situace velmi odlišná. Celkové zastoupení čeledi zde bylo rovnoměrněji rozloženo mezi věkové kategorie 12 – 14 let a 15 – 19 let. Jednoznačněji se situace jeví z pohledu každého pohlaví zvlášť. Největší podíl čeledínů byl zjištěn mezi 12 a 14 lety. Odpovídá tomu i nejvyšší počet 12letých chlapců mezi mužskou venkovskou čeledí. Od 15 let jejich podíl postupně klesal a muži starší 24 let byli ve službě výjimkou. Zastoupení dívek bylo naopak největší ve věkové kategorii 15 – 19 let. Rovněž absolutní počet dívek podle jednotlivých roků byl nejvyšší v 15 a 16 letech. Oproti mužům podíl děveček začal klesat až od 20 let. Podrobnější informace jsou uvedeny v tabulce.

Tabulka č. 6 – Zastoupení čeledi v jednotlivých věkových skupinách na panství Horšovský Týn v polovině 17. století¹⁴⁶

VĚKOVÉ KATEGORIE	město Horšovský Týn		vesnice	
	mužská čeleď	ženská čeleď	mužská čeleď	ženská čeleď
12 - 14 let	20%	25%	41,5%	35%
15 - 19 let	60,5%	53%	36%	41%
20 - 24 let	75%	44%	20%	13%
25 - 29 let	24%	15%	5,5%	7%

¹⁴⁵ VELKOVÁ, *Výzkum sociální mobility*, Praha, 2003, str. 186.

¹⁴⁶ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

Zbývá jen dodat, jak byla čeleď zastoupena v jednotlivých domácnostech. Počítala-li bych se všemi domácnostmi (tedy i těmi podružskými), nacházela by se čeleď ve 29 % domácností ve městě a 28 % venkovských. Ze všech podružských domácností ve městě byl pouze u jediné evidován jeden čeledín. Na vesnici sloužila čeleď v 10 podružských domácnostech, ale i to je velmi nízké číslo (představuje jen 3 % venkovských podružských domácností). Domnívám se, že více vypovídající je zaměřit se pouze na domácnosti držitelů domů. Čeleď, příp. tovaryši a učni, žili v 53 % těchto městských domácností. Podíl domácností držitelů vesnických domů, jejichž součástí byla i čeleď, byl o něco nižší – 48 %.

Maximální počet čeledi v jedné domácnosti dosahoval jak ve městě, tak na vesnici pěti členů. Ve městě Horšovský Týn sloužilo pět jedinců ve třech domácnostech – u rytíře, poštmistra a ševce. V případě ševce se nejedná o klasickou čeleď ale o tovaryše a učně ševcovského řemesla. Další dvě domácnosti by se daly zařadit mezi bohaté (poštmistr obhospodařoval polnosti o velikosti 112 strychů). Jediným hospodářem na venkově, na jehož usedlosti pracovalo pět příslušníků čeledi, byl hostinský ze vsi Mezholezy, který hospodařil na 36 strychích půdy. Domácnosti, v nichž se vyskytovali čtyři příslušníci čeledi, byly rovněž výjimkou, a to na celém panství. Ve městě to byl hlavně případ většího počtu tovaryšů a učňů u některého řemeslníka, na venkově pak velkých sedláků obhospodařujících více jak 60 str. půdy.

Výše jsem se zmínila o tom, že je nutné rozlišovat mezi domácnostmi držitelů domů a podružskými domácnostmi. Podruzi a jejich rodiny, ačkoli neměli vlastní dům, vytvářeli samostatné domácnosti. Proto je nezahrnuji pod domácnost vlastníka usedlosti. I kdyby měli stejné příjmení jako hospodář, což by znamenalo, že mohli být nějak příbuzní. To, že šlo v případě domácnosti držitele domu a domácnosti rodiny, která u něj žila v podružství, o dvě samostatně hospodařící jednotky i v případě příbuzenství obou rodin, lze dle mého názoru částečně doložit i z pramene. Nalezneme v něm několik hlavně selských domácností, kde žil kromě hospodáře i jeho otec. Terminologie v pramenu rozlišuje, zda to byl pouze „*Vatter*“, nebo „*sein Vatter und herbrigsman*“.

Ve městě byl počet podružských a měšťanských domácností téměř vyrovnaný. Ačkoli těch měšťanských byla nadpoloviční většina (55 %), rozdíl činil v absolutních počtech pouze o 30 domácností víc ve prospěch měšťanských. Na venkově byl sice rozdíl v číslech vyšší (o 115 domácností), nicméně procentuální zastoupení podružských domácností bylo jen nepatrně nižší – 42 %. Rozbor podružských domácností dle pohlaví osoby, která stála v jejím čele, dokazuje, že podružství bylo často jediným východiskem pro ženy, které neměly možnost se vdát, příp. pro svobodné matky. Zatímco zastoupení samostatně hospodařících žen

mezi držiteli domů se na panství Horšovský Týn pohybovalo kolem 5 %. Mezi podruhy lze nalézt ženu vystupující jako samostatnou hospodyní přibližně ve 34 % případech.

Mezi městskými a venkovskými podružskými domácnostmi lze najít jeden výraznější rozdíl. Ve městě se sice podružské domácnosti nacházely „jen“ ve 36 % všech domů, avšak jejich koncentrace v jednom domě byla značná. Nejvyšší počet rodin žil v podružství „pod jednou střechou“ u zámeckého sklepníka – celkem 11 domácností čítajících 17 členů. K největšímu soustředění podruhů docházelo u městských řezníků. Všechny domy, v nichž se nacházelo 4 – 6 podružských domácností, patřily (až na jednu výjimku, kdy v domě hospodařila vdova) řezníkům. Jelikož k těmto domům náleželo průměrně okolo 50 strychů půdy, což je opravdu značné množství, je možné, že městští řezníci využívali vyšší počet podruhů pro práci na rozsáhlých polnostech a pastvinách pro dobytek, aby se sami mohli věnovat řemeslu. Naproti tomu na venkově bylo možné nalézt podružskou domácnost v 53 % usedlostí. Ale opravdu maximálně jednu či dvě. Objevila jsem pouze několik málo výjimek, konkrétněji 5 selských gruntů, které zajišťovaly živobytí třem podružským domácnostem, avšak jejich počet je opravdu zanedbatelný. Shrnu-li výše uvedené, znamená to, že ačkoli byla podružská vrstva ve městě zastoupena silněji než na vesnici, jejich domácnosti se vyskytovaly v menším počtu městských domů, což logicky znamená, že jejich koncentrace musela být vyšší. Na venkově neměly osoby žijící v podružství tak velký podíl na celkové populaci, ale jejich domácnosti byly součástí minimálně každého druhého domu, tedy byly daleko rovnoměrněji rozloženy.

Na závěr analýzy sociální struktury panství Horšovský Týn, zachycené v soupisu poddaných podle víry, jsem se rozhodla zařadit velice stručný exkurz do struktury domácností v polovině 17. století na panství Horšovský Týn. Je nutné upozornit, že podruhy jsem nezahrnovala pod domácnost držitele domu. Jak jsem uváděla výše, jejich domácnosti chápu jako samostatné ekonomické celky, které pouze neměly k dispozici vlastní dům. Zároveň jsem nebrala do úvahy ani přítomnost čelední složky v domácnosti, jelikož tuto jsem podrobněji analyzovala výše. Sledovala jsem jak celkové složení, tak konkrétní specifika ve struktuře domácností podruhů a držitelů domů. Pro klasifikaci domácností jsem využila typologii Petera Lasletta,¹⁴⁷ která je mezi historiky nejpoužívanější. Eliška Čáňová sice ve svých studiích, týkajících se struktury domácností, použila třídění A. E. Imhofa,¹⁴⁸ jednotlivé základní kategorie tohoto dělení jsou ale obsahově totožné s Laslettovou klasifikací.

¹⁴⁷ LASLETT, *Family and Household*, Cambridge, New York, 1983, str. 513-563.

¹⁴⁸ ČÁŇOVÁ, Eliška. Složení domácností v Čechách v roce 1651. *HD 16*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1992. str. 63-66; TÁŽ, *Soupis poddaných podle víry a studium historické rodiny. AČ 42*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky - Sekce archivní správy, 1992. str. 28-35.

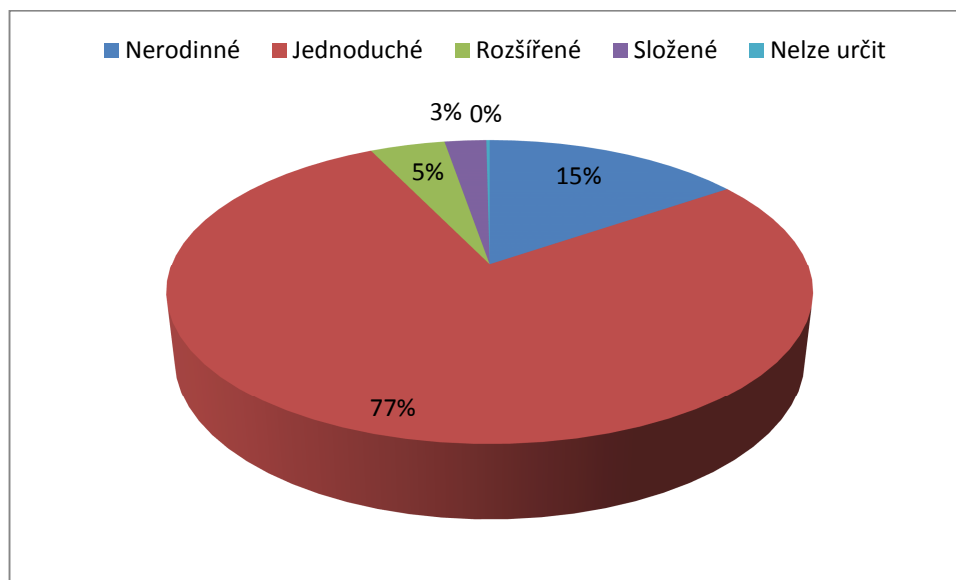
Vzhledem k tomu, že jsem vycházela ze soupisu poddaných podle víry, ve kterém nejsou evidovány děti předzповědního věku, musela jsem kategorizaci tomuto faktu uzpůsobit – zjednodušit. Domácnosti dělím pouze do 4 základních skupin: 1. *nerodinné domácnosti* – řadím sem jak nerodinné domácnosti jednotlivce, tak vícečlenné nerodinné domácnosti; 2. *jednoduché domácnosti* – tato kategorie se většinou dělí ještě dál na bezdětný manželský pár, manželský pár s dětmi a vdovce či svobodné s dětmi, toto členění mi ale absence dětí předzповědního věku v pramenu znemožnila, proto jsem ho neprovedla; 3. *rozšířené domácnosti* – tj. domácnosti ascendentní, kde je hospodářem vdovec/vdova, jehož dítě už si založilo rodinu, dále descendentní, kde s hospodářovou rodinou žije jeden z jeho nebo manželčiných rodičů, poté kolaterální, kde je součástí domácnosti i osoba z pobočné příbuzenské linie (např. sourozenec), příp. domácnost, jež je kombinací uvedených případů; 4. *složené domácnosti* – tedy sestávající z více rodinných jader.

Problém nezachycení dětí předzповědního věku jsem však tím, že jsem rezignovala na podrobnější dělení jednoduchých domácností, zcela nevyřešila. Některé osoby, zařazené mezi nerodinné domácnosti, mohly mít dítě mladší 12 let, se kterým žily v jedné domácnosti. Je proto možné, že počet těchto domácností byl v rozboru mírně nadhodnocen. Přítomnost malých dětí by hrála roli i v některých rozšířených domácnostech, které by při jejím zjištění musely být zařazeny mezi složené, avšak podíl obou těchto kategorií byl tak malý, že to nepovažuji za směrodatné.

Důležité je, že i přes výše uvedené nedostatky provedená analýza struktury domácností naprosto jednoznačně odráží obecný trend ve složení domácností v polovině 17. století. Tím je drtivá převaha jednoduchých domácností (především manželského páru s dětmi – toto jsem ale, jak uvádím výše, ověřit na panství Horšovský Týn nemohla)¹⁴⁹.

¹⁴⁹ K tomu ČÁŇOVÁ, *Složení domácností*, Praha, 1992, str. 63-66; TÁŽ, *Soupis poddaných*, Praha, 1992, str. 28-35; srov. pro 19. století viz VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 76-85; příp. TÁŽ, *Složení domácností*, Praha, 2003, str. 140-161.

Graf č. 4 – Struktura domácností na panství Horšovský Týn v polovině 17. století dle soupisu poddaných podle víry¹⁵⁰

Jak je zřejmé z grafu, více jak tři čtvrtiny domácností byly složeny pouze z manželského páru (bezdětného nebo s dětmi), příp. ovdovělých či svobodných osob žijících se svými dětmi. Výraznější zastoupení měli už jen nerodinné domácnosti, především jedinci žijící osamoceně. Vícečlenných nerodinných domácností bylo určeno pouze sedm. Zbylé dvě kategorie – rozšířené a složené domácnosti se na panství Horšovský Týn nacházely zřídka. Struktura domácností se poněkud změní, zaměřím-li se zvlášť na držitele domů a zvlášť na podruhy. K tomu blíže následující tabulka.

Tabulka č. 7 – Struktura domácností na panství Horšovský Týn v polovině 17. století s důrazem na sociální postavení hospodáře¹⁵¹

Typy domácností	Podruzi		Držitelé domů	
	počet	%	počet	%
Jednoduché	282	66%	492	86%
Nerodinné	137	32%	18	3%
Rozšířené	7	2%	38	7%
Složené	0	0%	25	4%
Nelze určit	1	0%	1	0%
Celkem	427	100%	575	100%

Uvedená tabulka dokazuje, že sociální postavení hospodáře do značné míry ovlivňovalo utváření rodiny a domácnosti. Držitelé domů málokdy žili osamoceně. Jejich děti

¹⁵⁰ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

¹⁵¹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

i ve vyšším věku zůstávaly častěji doma s rodiči. V případě větších hospodářů lze v domácnosti občas nalézt i jeho svobodné sourozence (nebo sourozence manželky), příp. rodiče na výměnku. Stejně tak bylo objeveno několik málo usedlostí, na nichž hospodařil v jediné společné domácnosti ovdovělý muž nebo manželský pár spolu se svým již ženatým synem. Tento jev je velmi zajímavý a pro období poloviny 17. století, kdy bylo po třicetileté válce k dispozici množství pustých usedlostí, které mohly nové mladé rodině poskytnout živobytí, velice netypický. Podobně je to i s nemnoha složenými domácnostmi, mezi nimiž figurovaly měšťanské, selské i chalupnické.

Rovněž v podružské vrstvě převládaly jednoduché domácnosti. Častěji se ale jednalo pouze o manželský pár. Vzhledem ke skromným životním podmínkám děti podruhů často ve vyšším věku opouštěly otcovskou domácnost a snažily se zajistit si živobytí samy. S tím souvisí i fakt, že podruzi v podstatě nevytvářeli složené domácnosti. Jen výjimečně s některým manželským párem v podružství žil i jeden z rodičů. Pro podružskou složku společnosti byl naopak typický vysoký počet nerodinných domácností jednotlivců, z drtivé většiny osaměle žijících žen. Mohly to být vdovy, které po smrti manžela neměly možnost vést domácnost a znovu se provdat; trvale svobodné ženy, jež s ohledem na feminitu populace neměly příležitost se vdát; příp. ženy žijící na výměnku. Ať tak či onak, svědčí to o povaze údělu starších neprovdaných žen v polovině 17. století.

4.2 Vývoj počtu obyvatel

Jakýmsi základem pro studium sociální stratifikace poddaného obyvatelstva na panství Horšovský Týn je nejen znalost demografických poměrů,¹⁵² ale také představa o hlavních trendech ve vývoji počtu obyvatel ve sledovaném období. Právě vzhledem k délce tohoto období jsem měla k dispozici prameny různé kvality, obsahující data jak přesná, tak pouze přibližná a neúplná. Z toho důvodu jsem se rozhodla popsat vývoj počtu obyvatel ve dvou oddělených časových úsecích – 1) od poloviny 17. do počátku 19. století; 2) během 19. století. Pro 17. a 18. století jsem měla sice k dispozici prameny vhodné pro výzkum vývoje počtu obyvatel, avšak ne všechny byly úplné a navíc vždy tu bude pochybnost, do jaké míry jsou data v nich obsažená přesná. Pro toto období se tedy badatel nutně pohybuje pouze na poli odhadů, kdežto pro 19. století lze využít už víceméně přesná data, získaná sčítáním lidu, které začalo během tohoto století fungovat v pravidelných intervalech.

¹⁵² Pro polovinu 17. století popsány v kapitole Obyvatelstvo dle soupisu poddaných podle víry z roku 1651 str. 27-39.

K rozhodnutí rozdělit výzkum do dvou fází mě vedl ještě jeden důležitý fakt. Nejbouřlivější nárůst v počtu obyvatel totiž probíhal právě ve druhé polovině 17. století a (i přes zpomalení způsobené opakujícími se demografickými krizemi) v 18. století. V tomto období byl nárůst počtu obyvatel trvalý a projevoval se, i když s různou intenzitou ve všech oblastech.¹⁵³ Naproti tomu v průběhu 19. století lze v různých oblastech sledovat různé vývojové trendy. Počet obyvatel už nestoupal tak rychle, pokud vůbec, a lidnatost určitých oblastí byla značně ovlivněna urbanizací a s ní spojenou větší migrací.

4.2.1 Vývoj počtu obyvatel od poloviny 17. do počátku 19. století

Jak už jsem naznačila výše, v této části kvantitativní analýzy se výsledky pohybují pouze v rovině odhadů. K jejich výpočtu jsem použila soupisy ze 17. a 18. století, které jsem musela ve dvou případech komparovat s katastry. Stanovila jsem si čtyři záchytné body – letopočty – k nimž jsem vždy udělala sondu do pramenů a určila přibližný počet obyvatel. Letopočty jsem vybírala jednak podle pramenné základny (tj. abych pro daný rok měla k dispozici dostatek kompletních pramenů, z nichž by se dal vyvodit jak počet obyvatel, tak počet domů), jednak s ohledem na to, aby období mezi nimi byla přibližně stejně dlouhá a tím pádem vývojová křivka konzistentní.

Pro období od poloviny 17. do počátku 19. století mi prameny dovolily provést odhad vývoje počtu obyvatel v přibližně 60letých intervalech. Pro polovinu 17. století jsem vycházela v otázce počtu domů z berní ruly. Počet obyvatel jsem odvodila na základě soupisu poddaných podle víry. Dle údajů v soupisu a v literatuře jsem odhadla celkový počet obyvatel včetně dětí předzpovědního věku na té části panství, která byla v soupisu evidována.¹⁵⁴ Jelikož jsem z pramene znala i celkový počet domů pro stejnou oblast, mohla jsem vypočítat koeficient průměrného počtu lidí na jeden dům. Tímto koeficientem jsem pak násobila počty domů v jednotlivých lokalitách.

Dalším bodem na časové ose je přelom 17. a 18. století. Zde byl postup obdobný. Počet domů jsem hledala v dalším katastru, resp. ve fassích tereziánského katastru (pro vesnice datovány 1713, pro město Horšovský Týn 1722). Pro výpočet koeficientu průměrného počtu obyvatel na jeden dům jsem využila sčítání konzumentů soli z roku 1702. Situaci v tomto případě komplikuje fakt, že mezi konzumenty soli byly evidovány pouze osoby starší 10 let. Nejprve jsem tedy musela zjistit přibližný celkový počet obyvatel. Eduard Maur v komentáři k edici sčítání konzumentů soli uvádí, že děti do 10 let tvořily v rámci

¹⁵³ FIALOVÁ a kol., *Dějiny obyvatelstva*, Praha, 1998, str. 113-131.

¹⁵⁴ Viz kapitola Obyvatelstvo dle soupisu poddaných podle víry z roku 1651, tabulka č. 1 str. 28.

celkového počtu obyvatel 29,75 % podíl.¹⁵⁵ Dle výzkumu R. Schreibera, provedených na základě soupisu poddaných podle víry pro Loketsko a potvrzených i z jiných českých krajů, byl podíl dětí do 10 let o něco vyšší – 30,8 %.¹⁵⁶ Určila jsem tedy možný celkový počet obyvatel panství Horšovský Týn v roce 1702 pro oba zjištěné podíly a za berný údaj stanovila průměrnou hodnotu obou výsledků.¹⁵⁷ Dle tohoto postupu se celkový počet obyvatel daného panství na přelomu 17. a 18. století pohyboval kolem 7 675 lidí.

Musela jsem vzít v úvahu ale ještě jeden fakt. V roce 1702 nemělo panství Horšovský Týn stejnou rozlohu, jako v polovině 17. století (tj. rozloha na jakou se já zaměřuji). Roku 1685 byl k panství připojen statek Horní Kamenice sestávající ze vsí Horní Kamenice, Hlohovčice a Čermná. K celkovému počtu domů v 60 sledovaných lokalitách jsem proto musela připočítat ještě domy nacházející se v těchto třech vesnicích a teprve poté mohla stanovit koeficient průměrného počtu obyvatel na jeden dům, jímž jsem násobila počty domů uvedené ve fassích tereziánského katastru. Zajímavé v tomto ohledu je, že se daný koeficient od poloviny 17. století zvýšil z cca 7 na 8 lidí na dům.

Pro polovinu 18. století byla situace s odhadem počtu obyvatel výrazně jednodušší, jelikož jsem měla k dispozici ideální pramen. Byl jím seznam obyvatel z roku 1767.¹⁵⁸ V tomto pramenu byl uveden jak počet domů pro jednotlivé lokality, tak počet obyvatel včetně malých dětí. Jediným nedostatkem byla absence města Horšovský Týn v evidenci. Chybějící informaci jsem nahradila údaji získanými ze seznamu datovaného o 10 let později (1777).¹⁵⁹ Rovněž v tomto pramenu lze najít souhrnné počty domů a obyvatel pro každou vesnici panství a tentokrát i pro město Horšovský Týn. Je třeba také upozornit, že seznam z roku 1777 jsem využila ještě v jednom případě. Jednalo se o náhradu údajů o počtu domů pro vesnice Hlohová, Vránov a Staňkov, které byly v seznamu z roku 1767 nečitelné z důvodu poškození papíru.

Tři výše uvedené sondy jsem ještě doplnila daty vztahujícími se k počátku 19. století, resp. k 30. letům, získanými ze Sommerovy topografie.¹⁶⁰ Pouze v případě vesnice Mračnice

¹⁵⁵ Na základě výzkumu F. Gabriela MAUR-PÍŠOVÁ, *Sčítání konzumentů soli*, Praha, 1994, str. 12.

¹⁵⁶ MAUR, *Problémy demografické struktury*, Praha, 1971, str. 844.

¹⁵⁷ Vedl mě k tomu také fakt, že podíl 29,75 % dětí do 10 let z celkového počtu obyvatel, k němuž došel F. Gabriel, nezahrnuje kojence.

¹⁵⁸ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Vojenské záležitosti, a) soupis obyvatel, inv. č. 677, sig. 17, kart. 43.

¹⁵⁹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

¹⁶⁰ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839, str. 171-186.

jsem pro dané období musela sáhnout po jiném zdroji, jelikož Sommer tuto vesnici neuvádí. Byl jím Palackého *Popis království českého*.¹⁶¹

Na základě výše popsaných sond jsem byla schopná sestavit přibližnou podobu vývoje počtu obyvatel jak na celém panství, tak v každé jeho sledované lokalitě zvlášť. Ačkoli v celkovém měřítku počet obyvatel průběžně narůstal, ne všechny osady panství vykazovaly tutéž tendenci.

Tabulka č. 8 – Lokality panství Horšovský Týn vykazující mezi lety 1650 – 1839 úbytek obyvatelstva v jednom ze sledovaných období¹⁶²

Lokalita	1650		1713		1767		1839	
	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy
Malý Malahov	59	8	58	7	105	11	113	20
Hora Svatého Václava	52	7	50	6	107	10	173	22
Mrchojedy	37	5	33	4	82	11	89	17
Třebnice	147	20	133	16	219	23	257	42
Drahotín	273	37	250	30	364	44	481	60
Výrov	22	3	17	2	46	2	120	19
Ostromeč	118	16	133	16	127	16	151	23
Hvožd'any	103	14	125	15	121	16	175	25
Mašovice	125	17	142	17	145	21	110	23
Nemněvice	66	9	75	9	141	14	136	20
Semněvice	133	18	158	19	182	20	176	28
Mezholezy	96	13	108	13	197	23	150	25
Chrastavice	147	20	150	18	294	25	255	48

V tabulce č. 8 uvádím seznam vesnic, které v jednom ze sledovaných období vykazovaly úbytek obyvatelstva oproti tomu předchozímu. Tento úbytek se pohybuje od 1 % do 25 %. Nejvyšší úbytek 25 % lze sledovat ve vsi Výrov na počátku 18. století. Tato vesnice ovšem později ztrátu dohnala, a to více než dvojnásobným nárůstem počtu obyvatel v obou následujících obdobích. Polovina případů úbytku obyvatelstva má stejný scénář – úbytek se projevil na počátku 18. století, ale poté už počet obyvatel výrazně narůstal. Pouze ve dvou případech (Ostromeč, Hvožd'any) došlo k úbytku obyvatelstva v polovině 18. století. Byl však nepatrný, jednalo se spíše o jakousi stagnaci. A konečně ve čtyřech případech je patrný pokles

¹⁶¹ PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

¹⁶² SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200; Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; MAUR-PÍŠOVÁ, *Sčítání konzumentů soli*, Praha, 1994, str. 7-67; NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, město, inv. č. 1314, kart. 428; NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Vojenské záležitosti, a) soupis obyvatel, inv. č. 677, sig. 17, kart. 43; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839.

počtu obyvatel na počátku 19. století. Tento jev už mohl být způsoben počínající urbanizací, větší migrací a vylidňováním některých vesnic.

Na panství Horšovský Týn existovaly také lokality, které vykazovaly úbytek obyvatelstva i ve více sledovaných obdobích. Nelze říct, že by v těchto vsích vůbec nedošlo k nárůstu počtu obyvatel. Data pro počátek 19. století udávala vždy vyšší hodnoty než v polovině 17. století. Vývoj počtu obyvatel v tomto případě probíhal spíše v jakýchsi vlnách – došlo k mírnému úbytku obyvatel, poté se jejich počet výrazně zvýšil a následovala opět stagnace či útlum. Podrobněji k popsání následující tabulka.

Tabulka č. 9 - Lokality panství Horšovský Týn vykazující mezi lety 1650 – 1839 úbytek obyvatelstva ve dvou ze sledovaných období¹⁶³

Lokalita	1650		1713		1767		1839	
	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy
Roudná	52	7	42	5	39	7	64	11
Bozdíš	66	9	58	7	110	12	97	16
Březí	59	8	50	6	126	13	123	19
Semošice	192	26	133	16	199	30	197	30

Nejprve jsem nastínila určité výkyvy v běžném vývoji počtu obyvatel, které mohly být způsobeny buďto specifitou lokalit, nebo také do určité míry nedostatečnou evidencí. Většina lokalit na panství Horšovský Týn nicméně vykazovala průběžný nárůst počtu obyvatel během všech sledovaných období. Z důvodu výskytu několika výrazně vyšších hodnot jsem oblasti s průběžným nárůstem počtu obyvatel rozdělila do dvou kategorií. V první jsou uvedeny ty, které vykazovaly ve všech sledovaných obdobích přírůstek max. do 100 %, tzn., že počet jejich obyvatel se oproti předchozímu období vždy max. zdvojnásobil.

Tabulka č. 10 – Lokality panství Horšovský Týn vykazující průběžný nárůstem počtu obyvatel do max. výše 100 %¹⁶⁴

Lokalita	1650		1713		1767		1839	
	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy
Horšovský Týn	1239	154	1636	198	1637	267	2403	297
Doubrava	44	6	50	6	82	11	147	22
Čečovice	59	8	108	13	165	14	266	38
Lšelín	81	11	92	11	135	21	140	25
Dolní Kamenice	74	10	83	10	131	14	201	23
Štichov	81	11	92	11	160	17	211	34
Kvíčovice	111	15	125	15	194	22	322	35

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

Honezovice	170	23	233	28	314	37	389	49
Chřebřany	81	11	100	12	131	16	153	26
Medná	81	11	92	11	106	12	113	15
Mířkov	184	25	241	29	340	30	451	51
Křakov	66	9	83	10	159	15	168	25
Srby	177	24	191	23	249	27	322	46
Svinná	52	7	67	8	70	10	114	16
Kocourov	74	10	83	10	88	12	126	18
Polžice	140	19	175	21	202	23	243	36
Hlohová	229	31	283	34	356	44	488	75
Borovice	111	15	125	15	153	15	164	23
Černovice	66	9	83	10	107	11	120	19
Bukovec	111	15	125	15	191	21	205	29
Jeníkovice	37	5	42	5	83	9	112	19
Velký Malahov	118	16	125	15	145	15	182	25
Buková	96	13	108	13	158	18	165	20
Němčice	44	6	50	6	70	12	106	17
Mračnice	66	9	75	9	100	15	135	19
Načetín	125	17	133	16	165	17	218	22
Poděvousy	111	15	125	15	172	17	314	39
Dolní Metelsko	66	9	75	9	114	13	157	19

Z tabulky je patrné, že nejčastěji se přírůstek počtu obyvatel pohyboval od 1 % do 50 %. K nárůstu počtu v rozmezí 50 % - 100 % došlo jen cca v pětině případů.

Do druhé kategorie jsem zařadila ty vesnice, jež vykazovaly průběžný nárůst počtu obyvatel (tzn., že v žádném období nedošlo k jeho úbytku) a zároveň se alespoň v jednom období počet obyvatel více než zdvojnásobil. Počet obyvatel však nepřesáhl dvojnásobek oproti předchozímu období v žádné lokalitě více než jednou. Nejvýraznější nárůst vykazovala vesnice Mířovice. Počet jejích obyvatel se v polovině 18. století zvýšil 2,5 krát a za další cca 60 let se ještě zdvojnásobil. Pouze jedna vesnice – Hradištiny – prodělala nejrychlejší nárůst počtu obyvatel ve 2. polovině 17. století, o 125 %. Pro další období se nárůst zpomalil a zůstal na hranici kolem 60 %. Ve všech ostatních lokalitách byl nejbouřlivější populační vývoj v první polovině 18. století (ve vsi Neuměř se počet obyvatel dokonce více než ztrojnásobil). V dalším období pak došlo k útlumu vývoje a nárůst počtu obyvatel dosáhl většinou max. k 60 – 70 % hranici. Konkrétní data k tomuto uvádí tabulka č. 11.

Tabulka č. 11 – Lokality panství Horšovský Týn s průběžným nárůstem počtu obyvatel vykazujícím alespoň v jednom ze sledovaných období hodnotu vyšší než 100 %¹⁶⁵

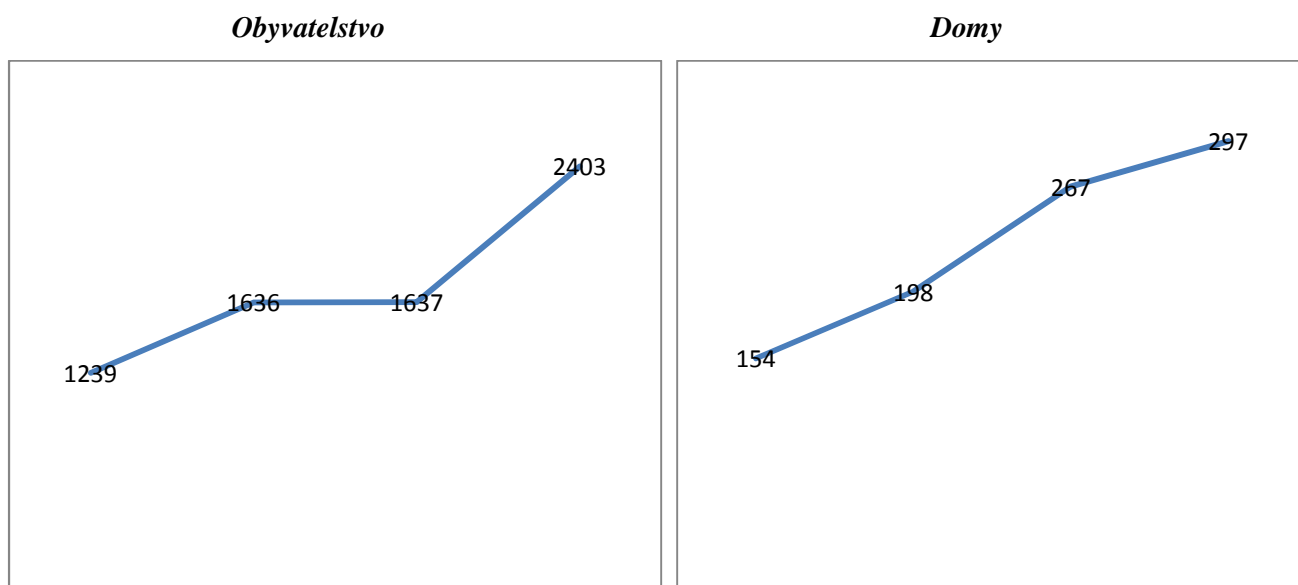
Lokalita	1650		1713		1767		1767	
	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy
Hradištiny	37	5	83	10	138	17	223	30
Neuměř	29	4	33	4	116	11	168	22
Všekary	66	9	83	10	187	19	291	35
Horšov	22	3	33	4	93	6	155	20
Horní Metelsko	44	6	50	6	102	14	116	17
Staňkov (ves)	96	13	108	13	258	32	495	54
Podražnice	29	4	33	4	88	6	117	19
Luženice	81	11	83	10	196	24	278	39
Luženičky	59	8	67	8	145	19	194	30
Mířovice	7	1	8	1	22	4	44	6

Na předešlých několika stranách jsem doložila, jak vypadal vývoj počtu obyvatel v jednotlivých lokalitách panství Horšovský Týn od poloviny 17. do počátku 19. století. Popsala jsem oblasti, v nichž populační vývoj prodělal výraznější výkyvy či stagnaci, i ty, kde probíhal postupný nárůst počtu obyvatel. Shrnu-li všechna výše uvedená data, musím konstatovat, že i přes určité výkyvy v několika málo oblastech panství, je možno sledovat pouze jediný vývojový trend – rychlý populační růst podpořený především ke konci 18. století rovněž masivní novou zástavbou. Ve všech lokalitách byl jak počet obyvatel, tak počet domů na počátku 19. století několikanásobně vyšší než v polovině 17. století.

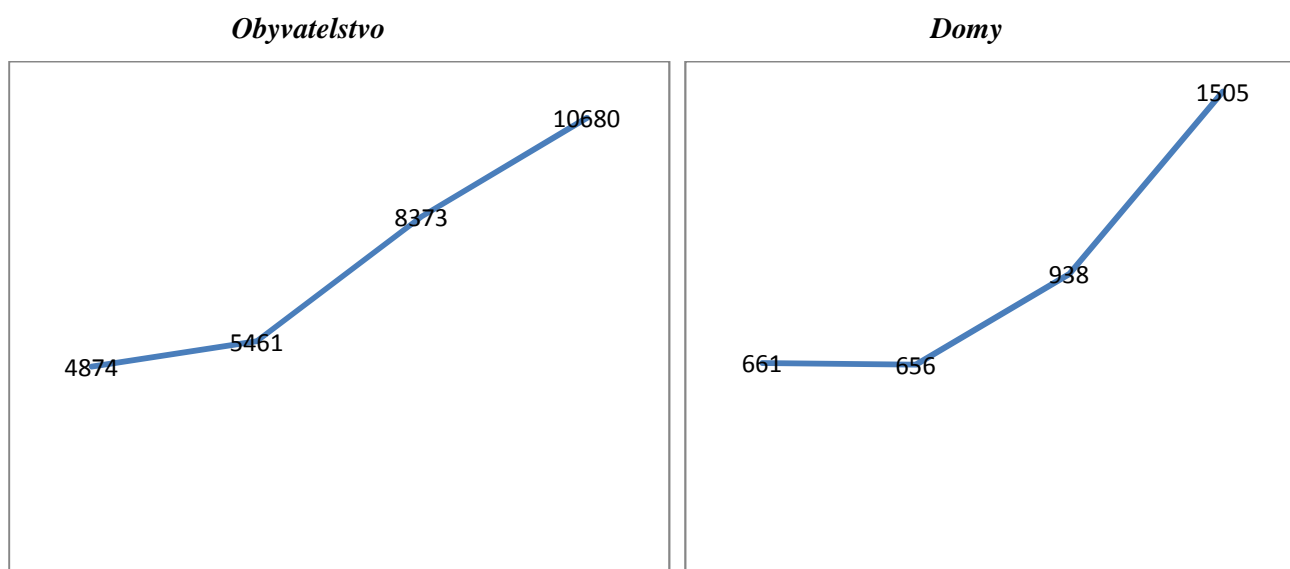
A jak vypadala situace v celkovém měřítku? Sestavila jsem vývojové linky zvlášť pro město Horšovský Týn a zvlášť pro ostatní vesnice. Rovněž jsem odděleně sledovala vývoj počtu obyvatel a počtu domů. Jak se totiž zdá, populační vývoj ne vždy koreloval s výstavbou nových domků a naopak. Například ve městě Horšovský Týn vzniklo v první polovině 18. století mnoho nových obydlí, avšak počet obyvatel zůstal v podstatě stejný. Naopak na venkově zase došlo ve druhé polovině 17. století k celkovému 12 % nárůstu počtu obyvatel, ten ale nebyl doprovázen žádnou novou výstavbou. Pro lepší ilustraci přikládám vývojové linky i s číselnými údaji.

¹⁶⁵ Tamtéž.

Graf č. 5, 6 – Vývoj počtu obyvatel a domů ve městě Horšovský Týn od poloviny 17. do počátku 19. století¹⁶⁶

Graf č. 7, 8 – Vývoj počtu obyvatel a domů na venkově od poloviny 17. do počátku 19. století¹⁶⁷

Na závěr je nutné ještě uvést, že zde nejsou prezentovány výsledky sondy do vývoje počtu obyvatel všech 60 lokalit panství. Pět vesnic – Blížejev, Sedlec, Oplotec, Vránov a Věvrov – jsem totiž byla nucena vyřadit. Blížejev jsem do sondy nezahrnula, jelikož mi chyběla data z počátku 19. století – Sommer, ani Palacký tuto vesnici neuvádějí. Ostatní vesnice by bylo nevhodné a hlavně zavádějící do tohoto výzkumu zahrnout, jelikož k panství

¹⁶⁶ Tamtéž

¹⁶⁷ Tamtéž

nepatřily celé, ale pouze jejich části, přičemž postupně docházelo k jejich dokupování. Data proto nebyla v tomto případě vypovídající.

4.2.2 Vývoj počtu obyvatel během 19. století

Pro toto období mi byl hlavním zdrojem dat Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky, vydaný Federálním statistickým úřadem v roce 1978.¹⁶⁸ Měla jsem k dispozici i novější reedici tohoto lexikonu,¹⁶⁹ ale jejím nedostatkem bylo, že zachycovala data až od roku 1869, kdežto starší vydání už od roku 1850 (alespoň pro počet obyvatel), proto jsem nakonec využila raději je. Při stanovení zachytných bodů – letopočtů – jsem se držela struktury lexikonu a postupovala po 10letých intervalech. Abych tuto část výzkumu navázala na tu předcházející, doplnila jsem k údajům získaných z lexikonu ještě data obsažená v Sommerově topografii – tzn., že tuto část výzkumu jsem zahájila stejnou sondou, jakou jsem tu předcházející ukončila.

Ve snaze postihnout vývojové trendy v počtu obyvatel a domů v průběhu 19. století, objevující se v jednotlivých oblastech panství Horšovský Týn, jsem rozdělila všechny lokality do dvou základních skupin. Hlavním kritériem pro mě byla probíhající, příp. ukončená výstavba domků. V každé skupině jsem pak jednotlivé vesnice (a město) rozlišovala podle stoupajícího, klesajícího či stagnujícího počtu obyvatel.¹⁷⁰ Musím ale upozornit na jeden podstatný fakt ve svém postupu. Vzhledem k tomu, že vývoj v průběhu 19. století již nevykazoval jednotný průběh, jako tomu bylo ve druhé polovině 17. a v 18. stoletím, ale spíše různé menší výkyvy, nevyhodnocovala jsem data ke konci každého období (tak tomu bylo v předešlé analýze). Pouze jsem srovnala výchozí stav z počátku 19. století (resp. z 30. let) a situaci z roku 1900. Právě na základě tohoto srovnání jsem stanovila jednotlivé vývojové trendy ve sledovaných oblastech. Z celé analýzy jsem vynechala vesnici Staňkov. Je to z toho důvodu, že v roce 1938 byly městys Staňkov a ves Staňkov právně sloučeny v jeden celek. Retrospektivní lexikon, z něhož jsem údaje čerpala, se řídil správní rozdělením obcí k roku 1970, takže samostatnou vesnici Staňkov už neuvádí. Pro vesnice Mířovice a Blížejev jsem ze Sommerovy topografie nezískala odpovídající údaje, a proto jsem namísto nich využila ke srovnání jako výchozí data z roku 1850 pro počet obyvatel, respektive 1869 v otázce počtu domů.

Největší část všech lokalit, více jak třetina, vykazovala i v průběhu 19. století progresivní vývoj. Tzn., že kromě rozrůstající se zástavby se zvýšil i počet jejich obyvatel.

¹⁶⁸ Kol. autorů, *Retrospektivní lexikon obcí*, Praha, 1978.

¹⁶⁹ RŮŽKOVÁ a kol., *Historický lexikon*, Praha, 2006.

¹⁷⁰ Za stagnující byly označeny ty údaje, které nevykazovaly větší výkyvy než 10 % směrem nahoru i dolů.

Počet obyvatel avšak nestoupal nijak extrémně – většinou max. kolem 20 % – ve dvou vesnicích (Horšov, Mašovice) si nicméně lze povšimnout více než 70 % nárůstu počtu obyvatel.

Tabulka č. 12 – Lokality panství Horšovský Týn s novou zástavbou vykazující nárůst počtu obyvatel¹⁷¹

Lokalita	Počet obyvatel						Počet domů				
	1839	1850	1869	1880	1890	1900	1839	1869	1880	1890	1900
Malý Malahov	113	129	115	120	120	142	20	22	22	23	24
Čečovice	266	300	305	328	250	304	38	45	46	44	47
Lšelín	140	163	179	190	182	176	25	28	31	30	30
Neuměř	168	159	164	158	151	190	22	28	29	26	31
Všekary	291	281	242	246	273	335	35	45	46	47	51
Kvíčovice	322	336	293	324	335	362	35	48	50	52	60
Honezovice	389	434	420	446	468	498	49	65	77	82	87
Medná	113	123	145	164	132	142	15	17	24	17	17
Srby	322	316	440	417	435	459	46	52	53	58	63
Roudná	64	59	67	81	78	75	11	12	14	14	14
Horšov	155	188	222	282	269	269	20	21	24	24	27
Polžice	243	214	293	273	250	281	36	40	39	38	48
Hlohová	488	578	507	504	522	573	75	83	84	87	90
Vránov	201	242	221	213	225	229	26	30	31	33	35
Podražnice	117	185	214	168	167	158	19	24	25	29	29
Semošice	197	218	237	250	300	325	30	35	42	47	48
Černovice	120	133	113	118	102	153	19	21	21	21	24
Nemněvice	136	142	144	156	125	162	20	23	23	23	23
Bukovec	151	200	190	213	214	246	23	31	33	37	38
Semněvice	176	168	197	212	225	233	28	29	29	30	31
Březí	123	151	171	174	165	164	19	22	24	25	28
Poděvousy	314	341	346	348	368	396	39	43	47	49	56
Chrastavice	255	286	326	383	358	381	48	57	62	62	63

Ve většině lokalit docházelo k výstavbě nových domků i přesto, že se počet obyvatel nijak výrazně neměnil, nebo dokonce mírně klesal. Tento fakt se dá vysvětlit zlepšením bytových podmínek nejchudších vrstev, které již nebyly odkázány na život v podružství v nemovitosti hospodáře, ale mohly si pořídit vlastní malý domek.

¹⁷¹ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839; Kol. autorů, *Retrospektivní lexikon obcí*, Praha, 1978.

Tabulka č. 13 – Lokality panství Horšovský Týn s novou zástavbou nevykazující výraznější změny v počtu obyvatel¹⁷²

Lokalita	Počet obyvatel						Počet domů				
	1839	1850	1869	1880	1890	1900	1839	1869	1880	1890	1900
Horšovský Týn	2403	2894	2444	2732	2607	2358	297	311	321	315	334
Dolní Kamenice	201	228	252	234	231	220	23	36	37	37	38
Štichov	211	289	191	227	235	219	34	39	40	40	44
Křakov	168	175	193	181	164	165	25	27	28	29	29
Hora Svatého Václava	173	173	172	155	168	161	22	22	25	24	25
Věvrov	178	221	179	190	169	171	16	18	18	18	19
Třebnice	257	297	277	265	255	271	42	44	48	48	51
Němčice	106	101	108	121	106	99	17	18	20	20	22
Mračnice	135	127	136	122	113	122	19	21	21	21	21
Drahotín	481	516	445	487	448	474	60	66	68	69	72

Tabulka č. 14 – Lokality panství Horšovský Týn s novou zástavbou vykazující klesající počet obyvatel¹⁷³

Lokalita	Počet obyvatel						Počet domů				
	1839	1850	1869	1880	1890	1900	1839	1869	1880	1890	1900
Hradištiny	223	221	228	197	182	176	30	33	31	33	35
Mířovice	---	221	181	205	187	196	---	33	35	35	37
Chřebřany	153	160	151	145	144	135	26	29	29	31	32
Mířkov	451	454	419	382	396	381	51	54	56	57	59
Horní Metelsko	116	131	125	122	114	102	17	20	22	22	22
Buková	165	149	185	161	146	146	20	21	21	21	23
Luženice	278	299	277	279	242	234	39	46	47	48	44
Luženičky	194	208	192	173	151	168	30	33	34	34	34
Načetín	218	199	189	150	166	160	22	24	24	27	26
Dolní Metelsko	157	160	125	147	134	134	19	19	23	23	25

Fakt, že se v 19. století bouřlivý rozvoj ve výstavbě a počtu obyvatel pomalu ustával a znatelněji pokračoval pouze v některých oblastech, dokládá nezanedbatelný počet lokalit, kde nová výstavba téměř neprobíhala. Současně s tím došlo i ke stagnaci v populačním vývoji. Jedinou výjimkou v tomto ohledu je vesnice Mašovice. Tam i přes absenci nově postavených domků docházelo k průběžnému zvyšování počtu obyvatel. Oproti počátku 19. století dosahoval nárůst počtu obyvatel v roce 1900 bez mála 74 %. Vesnici Mašovice uvádím v následující tabulce společně s lokalitami nevykazujícími výraznější změny jak v počtu domů, tak v počtu obyvatel.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

Tabulka č. 15 - Lokality panství Horšovský Týn bez nové zástavby se stagnací v populačním vývoji¹⁷⁴

Lokalita	Počet obyvatel						Počet domů				
	1839	1850	1869	1880	1890	1900	1839	1869	1880	1890	1900
Blížejev	---	278	255	292	301	301	---	45	46	47	48
Oplotec	216	261	220	223	209	210	40	40	41	41	41
Jeníkovice	112	123	124	129	105	116	19	20	20	20	19
Velký Malahov	182	153	189	185	154	169	25	26	27	27	27
Mrchojedy	89	98	79	74	82	91	17	17	17	17	18
Mezholezy	150	173	174	157	165	158	25	25	26	26	26
Mašovice	110	134	174	176	173	191	23	23	23	23	23

Mezi vesnicemi, kde nové domky nevznikaly vůbec, anebo jen v minimální míře, lze již pozorovat několik případů s regresivní tendencí ve vývoji. Tzn., že kromě stagnujícího stavebního vývoje, docházelo v těchto oblastech i k úbytku (odlivu) obyvatel. Horní hranicí tohoto úbytku bylo cca 20 %. Jediná vesnice, vykazující úbytek nad touto hranicí, byla Svinná, kde počet obyvatel klesal průběžně od počátku až do konce 19. století, kdy úbytek dosáhl hodnoty 38 %.

Tabulka č. 16 – Lokality panství Horšovský Týn bez nové zástavby vykazující klesající počet obyvatel¹⁷⁵

Lokalita	Počet obyvatel						Počet domů				
	1839	1850	1869	1880	1890	1900	1839	1869	1880	1890	1900
Doubrava	147	139	112	123	119	120	22	23	24	24	24
Sedlec	277	380	259	248	222	227	41	42	42	40	44
Svinná	114	105	103	98	79	71	16	16	16	17	16
Kocourov	126	112	152	109	101	108	18	18	18	17	18
Borovice	164	186	128	135	103	130	23	23	24	24	24
Ostromeč	205	155	142	166	154	150	29	24	24	24	24
Bozdíš	97	91	92	100	85	85	16	16	16	16	16
Hvoždany	175	171	208	158	163	144	25	25	25	23	22
Výrov	120	124	99	102	106	104	19	21	19	20	20

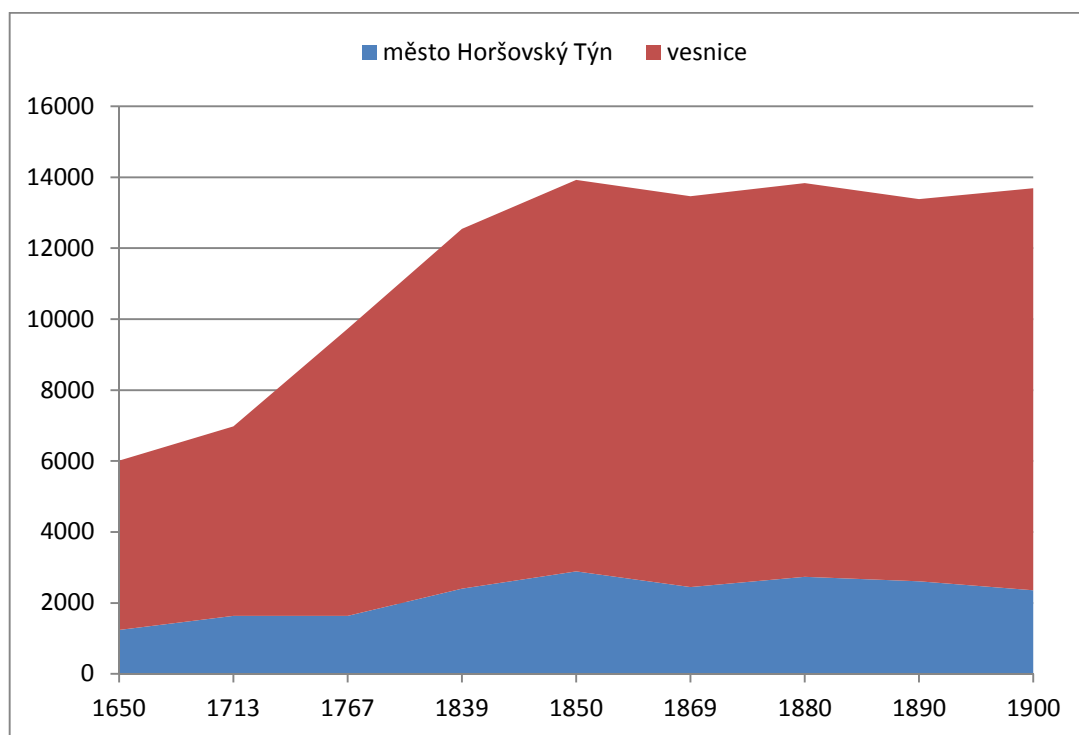
Shrňme-li výše popsanou situaci, dojdeme k závěru, že na panství Horšovský Týn nedocházelo k jednoznačnému vývoji. Klasický scénář odlivu obyvatelstva z vesnic do měst na tomto panství patrný není. Pravděpodobně to způsobila blízkost většího města, než je Horšovský Týn, Domažlic, které mohly být pro lidi z mnoha důvodů přitažlivější. Pokud budu hodnotit vývoj z hlediska velikosti obcí, dá se říci, že menší vesnice do 200 obyvatel zažívaly

¹⁷⁴ Tamtéž.¹⁷⁵ Tamtéž.

stagnaci, příp. odliv obyvatel, kdežto obce mezi 300 a 600 obyvateli zaznamenaly asi největší rozvoj. Oba tyto jevy se zintenzivnily především po roce 1880. Dále lze usuzovat, vzhledem k tomu, že i přes klesající, příp. stagnující počet obyvatel v řadě míst rostla výstavba domů, že se zlepšily bytové podmínky – počet lidí žijících v jednom domě se zmenšoval.

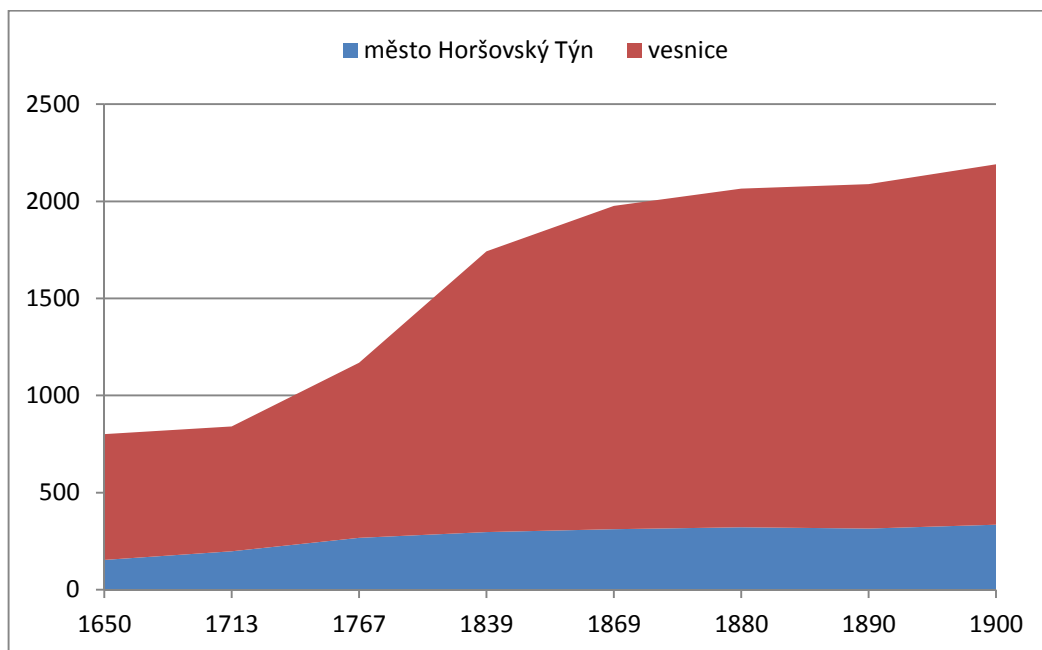
Celkový pohled na vývoj počtu obyvatel a domů od poloviny 17. do konce 19. století je představen pomocí dvou následujících grafů – zvlášť pro město Horšovský Týn a pro ostatní lokality panství. V případě vývoje počtu domů je vynechána sonda pro rok 1850, jelikož retrospektivní lexikon tyto údaje neuvádí. Z důvodu neúplnosti údajů jsem ve zdrojových datech ke grafům neuvedla vesnice Mírovce, Sedlec, Blížejev, Oplotec, Vránov, Staňkov a Věvrov.

Graf č. 9 – Celkový vývoj počtu obyvatel na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do konce 19. století¹⁷⁶

¹⁷⁶ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200; Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; MAUR-PÍŠOVÁ, *Sčítání konzumentů soli*, Praha, 1994, str. 7-67; NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, město, inv. č. 1314, kart. 428; NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Vojenské záležitosti, a) soupis obyvatel, inv. č. 677, sig. 17, kart. 43; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839; Kol. autorů, *Retrospektivní lexikon obcí*, Praha, 1978.

Graf č. 10 – Celkový vývoj počtu domů na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do konce 19. století¹⁷⁷

K největšímu populačnímu boomu na panství Horšovský Týn došlo v průběhu 18. a v první polovině 19. století. Tento růst byl podpořen i výrazným rozvojem nové zástavby. Zatímco v nové výstavbě se průběžně pokračovalo i ve druhé polovině 19. století, zdá se, že počet obyvatel dosáhl svého maxima právě v polovině 19. století a dále se vyvíjel dosti nerovnoměrně a spíše poněkud poklesl.

¹⁷⁷ Tamtéž.

5. Sociální stratifikace panství Horšovský Týn

Studium sociální stratifikace je dle mého názoru velice důležité. Tvoří jakousi základnu pro další konkrétnější výzkumy zaměřené na užší aspekty chování venkovské společnosti. Pokud chce badatel studovat jakékoli trendy týkající se venkovského obyvatelstva, je zkreslující sledovat je pouze obecně, v celkovém měřítku. Vhodnější je zaměřit se na jednotlivé sociální kategorie odděleně. A to z toho důvodu, že tyto kategorie jsou velmi odlišné (nejen majetkově) a chování jejich příslušníků se dosti liší. Tzn., že veškeré popsané trendy a změny pak ve světle jednotlivých sociálních kategorií dostanou úplně jiný rozměr. (Dokazují to např. různé studie věnované sňatkovému věku, který se výrazně lišil nejen dle pohlaví, nebo oblasti, ale právě také podle sociální (majetkových) vrstev;¹⁷⁸ anebo výzkum složení domácností.¹⁷⁹)

5.1 Sociální kategorie na venkově

Způsobů, jak lze kategorizovat společnost českých zemí na základě sociálního (majetkového) kritéria, je mnoho.¹⁸⁰ Bez ohledu na různorodost pojetí, většina autorů odhaduje, že podíl dolních vrstev společnosti se pohyboval cca mezi 75 a 85 % (Josef Grulich uvádí dokonce bezmála 90 %¹⁸¹) všech obyvatel, přičemž jako dolní vrstvy je chápáno veškeré venkovské obyvatelstvo. Ostatní složky společnosti byly na pracovní produktivitě poddaných životně závislé a vzhledem k výše uvedenému procentuálnímu zastoupení poddaného lidu se jich také obávaly, jelikož představovali stálý zdroj sociálního napětí. Bohužel právě této většinové a pro životaschopnost společnosti nepostradatelné sociální vrstvě je věnována nejmenší badatelská pozornost.¹⁸²

Stejně jako společnost obecně, nebylo ani venkovské obyvatelstvo sociální skupinou homogenní, ačkoli by se tak na první pohled mohlo zdát. Mezi obyvateli vesnic se projevovaly značné sociální rozdíly a prostředí venkova bylo výrazně hierarchizováno, což

¹⁷⁸ Blíže např. HORSKÝ-SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, Praha, 1997, str. 60, 61; VELKOVÁ-KLÁŠTĚŘSKÁ, Alice. Výběr partnera a svatební věk dědiců venkovských usedlostí a jejich sourozenců na Štáhlavsku v 18. a na počátku 19. století. *HD* 22, 1998, str. 151, 152.

¹⁷⁹ ČÁŇOVÁ, *Složení domácností*, Praha, 1992, str. 63-66; TÁŽ, *Soupis poddaných*, Praha, 1992, str. 28-35; srov. pro 19. století viz VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 76-85; příp. TÁŽ, *Složení domácností*, Praha, 2003, str. 140-161.

¹⁸⁰ Některé uvádí MACHAČOVÁ-MATĚJČEK, *Sociální stratifikace*, Kutná Hora – Opava – Praha, 1998, str. 24, 25; nebo TÍŽ, *Nástin sociálního vývoje*, Opava, 2002, str. 25, 132-133.

¹⁸¹ GRULICH, Josef. Venkovan. in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.). *Člověk českého raného novověku*. 1. vydání. Praha: Argo, 2007. ISBN: 978-80-7203-694-3. str. 166.

¹⁸² BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku: Struktury, identity, konflikty*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN: 978-80-7422-062-3. s. 140.

mělo značný vliv na životy jednotlivců. Sociální status jedince se do značné míry předával z generace na generaci. Určité postavení jedince tedy nebylo vždy podmíněno pouze určitou výměrou polností, jež obhospodařoval. Pozemková držba byla jen jedním, nikoli jediným, ze základních kritérií charakteristiky sociálních kategorií. Základními stavebními kameny vesnické hierarchie byly jednak majetková držba a společenské postavení, jednak region (hlavně jeho přírodní podmínky a z nich vyplývající kvalita půdy), v němž příslušný venkovan žil. Tzn., že hospodář se stejnou rozlohou polností, který by se v úrodných nížinatých oblastech řadil spíše mezi menší držitele půdy, v podhorských a horských oblastech se špatnou bonitou půdy by patřil mezi největší sedláky. Z toho vyplývá, že hranice mezi sociálními vrstvami rozhodně nebyly nijak pevné a pohybovaly se podle okolností.¹⁸³

Různí autoři se přiklání k různé sociální kategorizaci venkovské společnosti podle toho, jaká kritéria upřednostňují. Pro přiblížení uvedu některé příklady. Josef Petráň využíval berní dělítka, podle nichž rozlišoval poddanské obyvatelstvo *usedlé* – tedy všechny, kdo drželi nějakou nemovitost, a *neusedlé* – ti neměli trvaleji zajištěnou držbu nemovitostí (hlavně podruzi, čeled' a chudina – žebráci, mrzáci apod.).¹⁸⁴ Toto rozdělení považuji za základní, ze kterého lze vycházet v případě studia venkovského lidu. Je totiž podstatné pro výběr pramenů. Každý badatel musí mít na paměti, že velké množství hromadné evidence (katastry, berní rejstříky, urbáře, pozemkové knihy) bylo vedeno právě na základě poddanského vlastnictví nemovitostí či polí a především z důvodu vybírání dávek. Obyvatelstvo nemajetné a neusedlé – bezzemci – se v nich prakticky neobjevovalo, jelikož bylo od dávek (které nemělo z čeho platit) osvobozeno.

Oto Placht rovněž zmiňoval dvě základní vrstvy venkovanů, ale na rozdíl od Petráně vycházel z právního statusu. Děлил venkovský lid na *svobodný* a *poddanský*. Přičemž v rámci poddanské kategorie rozlišoval ještě další skupiny podle majetku a sociálního postavení – sedláky, chalupníky, zahradníky, dominikalisty, výměnkáře, podruhy, čeled', dělníky a nádeníky, sirotky, vojenské vysloužilce, různé řemeslníky a nakonec žebráky.¹⁸⁵ Jiný způsob členění využívají ve svých pracích Matějček a Macháčová. Vzhledem k tomu, že se specializují na 19. století, drží se v tomto směru konskripcí obyvatelstva z konce 18. a z 19. století. Na venkově rozlišují *přechodné skupiny*, kam řadí sedláky, řemeslníky,

¹⁸³ Tamtéž, str. 141, 144.; VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 41, 44, 59; PAZDEROVÁ, Alena. Sociální kategorie obyvatel rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů. *VSH 7*, Pardubice: Východočeské muzeum, 1998, str. 20-21; NĚMEČKOVÁ, Ivana. Sociální stratifikace panství Horšovský Týn v letech 1654 – 1848. *HD 36/2*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012. str. 149.

¹⁸⁴ PETRÁŇ, *Poddaný lid*, Praha, 1964, str. 14.

¹⁸⁵ PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 120.

podnikatele a umělce, a *dolní vrstvy*, do nichž zahrnují veškeré dělníky, nádeníky a služebnictvo.¹⁸⁶

Já jsem při sestavování jakéhosi souhrnného pohledu na venkovskou společnost v raném novověku vycházela hlavně z práce Otta Plachta, kterou jsem korigovala a doplnila novějším výzkumem jihočeských historiků. Jak už jsem uvedla výše, z právního hlediska lze rozdělit venkovské obyvatelstvo na dvě základní skupiny – svobodníky a poddané. *Svobodníci* byli svobodnými sedláky, kteří nepodléhali žádné soukromé vrchnosti, nýbrž pouze králi a jeho úřadům. Tvořili privilegovanou vrstvu, jejíž počet byl už v polovině 17. století značně omezený (v Čechách jich v té době bylo evidováno pouhých 750), avšak vyskytovali se ve většině českých regionů. Evidenci svobodníků a zápisy, týkající se jejich statků, nevedla vrchnost, jako u poddaného obyvatelstva, ale český královský fiskální úřad v čele s prokurátorem. Tento prokurátor dohlížel na veškeré smluvní a právní ujednání mezi svobodníky a měl je zastupovat ve sporech se šlechtou a městy. Pokud šlo o civilní záležitosti, měl nad nimi i soudní pravomoc.¹⁸⁷

V případě *poddaného lidu* je třeba rozlišovat mezi držiteli nemovitého majetku, jež jsou zatíženi berní (tzn., jsou evidováni v katastrech), a ostatními obyvateli venkova (které ve většině pramenů nenajdeme, anebo pouze omezeně). Vzhledem k tomu, že držitelé polností a nemovitostí se mezi sebou lišili velikostí jednotlivých gruntů a mírou poddanských povinností, je nezbytné tyto držitele ještě dál blíže specifikovat. *Sedláci* byli nejbohatší složkou, jakousi elitou vesnice. Vlastnili velké usedlosti a většinou nejlépe situované pozemky, takže veškerou obživu si zabezpečovali výhradně zemědělským využíváním svých polností. Byli nejvíce zatíženi finančními i naturálními dávkami včetně potažní roboty (ostatní konali pouze ruční robotu).¹⁸⁸ Na práci si často platili čeled', a pokud měli dostatek prostředků, mohli se vyplatit i z roboty, příp. na ni posílat někoho ze své čeledi či podruhů. Mohli půjčovat svůj potah chudším chalupníků nebo zahradníků, a tak si zajišťovat jejich pracovní výpomoc. Menšími a nejhůře definovatelnými vlastníky usedlostí byli *chalupníci*. Problémy s jejich charakteristikou jsou zakotveny ve faktu, že kategorie chalupník byla uměle vytvořena státním aparátem pro potřeby katastrální evidence, aby bylo možné označit držitele usedlostí, které nebylo z různých důvodů vhodné zařadit mezi selské, avšak stále se jednalo o grunty s polnostmi a tudíž nevyhovovaly ani kategorii domkářů, kteří půdu nadrželi, anebo

¹⁸⁶ MACHAČOVÁ-MATĚJČEK, *Chudé (dolní) vrstvy*, Kutná Hora – Opava – Praha, 1998, str. 132.

¹⁸⁷ NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 150; BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 142-143; srov. PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 137-138.

¹⁸⁸ BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 144.

obdělávali jen malé zahrádky.¹⁸⁹ V drtivé většině případů neměli chalupníci čeled' ani podruhy, jelikož by je neuživili, a obdělávali horší pozemky (s horší kvalitou půdy). Tyto polnosti však často nemusely stačit k uživení rodiny, proto se buďto nechali najímat na práci bohatými sedláky, nebo pracovali v domáckém průmyslu, případně se věnovali nějakému řemeslu. To je i případ *zahrádníků* nebo *domkářů*. Ti krom stavení, v němž žili, neměli vůbec žádný, nebo jen malý kousek půdy, a museli si tedy vydělávat různými jinými způsoby – často nádenickou prací, příp. řemeslem. Rozdíl mezi domkáři a chalupníky je ale v tom, že ti první se živili hlavně řemeslem popř. jinou nezemědělskou činností, kdežto ti druzí vykonávali řemeslo jen jako doplňkový zdroj obživy. Jako domkáři (nebo i podruzi) často končily děti větších hospodářů, které nedědily otcovskou usedlost.¹⁹⁰

Kromě držitelů nemovitostí, schopných si víceméně zajistit obživu, žilo na venkově také poddané obyvatelstvo, které, aby se uživilo, bylo odkázáno na jiné (buď na jejich pomoc, nebo jako na zaměstnavatele), jelikož nemělo k dispozici žádný nemovitý majetek. Podstatnou, a zdá se dosti početnou, složkou venkovského společenství, která je všeobecně zahrnována mezi chudinu, byli *podruzi*. Podle Plachta tvořili před Bílou horou cca třetinu hlav rodin žijících na vesnici.¹⁹¹ Jediný pramen, který evidoval počet podruhů po třicetileté válce, je soupis poddaných podle víry (berní rula uvádí jen platící majitele nemovitostí). Podle něj činily na panství Horšovský Týn podružské domácnosti dokonce cca 42,5 % ze všech vesnických domácností. Dá se předpokládat, že se počet podruhů poté v souvislosti s jejich dosazováním vrchností na pusté usedlosti poněkud snížil. Podruhy se často stávali bratři dědiců usedlostí (a to většinou i přímo na usedlosti svého příbuzného), pokud se nepřiženili na jiný statek, nebo jimi také zůstávaly děti samotných podruhů. Podruzi neměli vlastní obydlí, zpravidla žili i se svou rodinou v nájmu, kde dostali k dispozici malé stavení, nebo prostor v domě na pozemku hospodáře, pro kterého pracovali. Jindy mohli žít na obecním a vydělávat si jako nádeníci, dělníci či řemeslníci. Na rozdíl od čeledi nebo tovaryšů uzavírali dlouhodobější pracovní poměr a nepatřili do domácnosti zaměstnavatele. V poddanských seznamech se k podruhům často přiřazovali rovněž nájemci vrchnostenských nebo obecních objektů – kováři, obecní pastýři apod. Vzhledem k tomu, že podruzi

¹⁸⁹ CERMÁN-MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur*, Praha, 2000, str. 746-747.

¹⁹⁰ NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 150-151; PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 121, 141; BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 146-147; VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti*, Praha, 2007, str. 823, 824.

¹⁹¹ PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 143.

neodváděli vrchnosti žádné dávky z půdy, nebyli zrovna vítaným živlem a páni se snažili jejich počet omezovat všelijakými, hlavně sňatkovými nařízeními.¹⁹²

Skupinou v mnoha ohledech podobnou podruhům byla selská *čeled'*. Postavení čeledínů a děveček v rámci domácnosti se příliš nelišilo od dětí sedláků. Obvykle se ke službě zavazovali na jeden rok. Pracovali za dohodnutou mzdu, kterou jim hospodář vyplácel až při odchodu. Během služby mívali zajištěnou stravu, bydlení, a někdy i oděv a obuv. Do služby vstupovali hlavně sourozenci dědiců usedlostí, kteří si tak snažili vydělat peníze na opatření půdy, nebo naspořit na věno.¹⁹³ Dědicové usedlostí v drtivé většině do čelední služby nenastupovali. Otcové si je raději drželi k ruce doma, aby je naučili, jak vést vlastní hospodářství. Do služby odcházely častěji děti z méně majetných poměrů. Lze předpokládat, že selské děti se mohly vzhledem k velikosti usedlosti, která je byla schopna uživit, spíše uplatňovat v domácím hospodářství v podobě levné pracovní síly. Čelední služba představovala nezbytnou životní zkušenost zpravidla napříč všemi sociálními kategoriemi, jelikož jejím absolvováním jedinec získal mnoho praktických poznatků důležitých pro budoucí život. Pro děti z chudších poměrů se stávala nejvhodnější náplň života pro dobu jejich dospívání a možností, jak se uživit, když to nedokázala jejich rodina. Naopak děti ze selského prostředí na ni rozhodně nenahlížely jako na nutnost.¹⁹⁴

Výměnkáře bylo možné až do konce 18. století nalézt na usedlostech jen výjimečně. Důvodem bylo dědické právo, které až do roku 1787 určovalo, že usedlost přebíral nejmladší syn (teprve poté přebíral usedlost nejstarší syn).¹⁹⁵ Proto bylo běžné, že hospodář vedl statek až do své smrti. Pokud usedlost předal synovi dřív, než zemřel, byl už obvykle v tak pokročilém věku, že výměnku dlouho neužíval. Četněji se na výměnku objevovaly ženy, hlavně vdovy.¹⁹⁶ Výměnek sloužil k zabezpečení hospodáře nebo jeho blízkých osob pro případ, že už by si nebyl schopen zajistit živobytí sám. Podmínky výměnku, jeho náplň, využívání a postavení výměnkářů obsahovaly kupní nebo postupní smlouvy. Ty byly zapisovány do pozemkových knih. Institut výměnku stál v popředí zájmu vrchností, jelikož umožňoval předání usedlosti starým hospodářem, jenž už nebyl plně schopen zajistit její prosperitu, do rukou nového, aniž by tím ohrozil svou existenci/živobytí. Na druhou stranu ale musela vrchnost dohlížet na to, aby výměnek nebyl pro grunt přílišným zatížením

¹⁹² NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 151-152; PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 143-147; srov. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 148.

¹⁹³ NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 152; PETRÁŇ, *Poddaný lid*, Praha, 1964, str. 85.

¹⁹⁴ BŮŽEK, *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 150.

¹⁹⁵ VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti*, Praha, 2007, str. 841.

¹⁹⁶ PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 139, 140.

a neohrožoval jeho výdělečnost. Proto byla vydávána různá vrchnostenská nařízení, která užívání výměnků korigovala.¹⁹⁷

Důležité pro sociální status osoby byl také fakt, zda žila v úplné či neúplné rodině. Vrchnost rodiny přísně rozlišovala podle toho, který rodič zemřel a který zůstal s dětmi a měl jim zajistit obživu. Rodina bez matky nepředstavovala větší problém. Vdovec byl považován za dostatečně schopného uživit rodinu sám. Navíc vdovci příliš dlouho sami ani nezůstávali. Většinou se brzo po smrti své předchozí manželky znovu oženili. Ve druhém případě – tj. pokud zemřel muž a s dětmi zůstala sama matka – bylo předpokládáno, že fungování rodiny a chod celé domácnosti byl vážně narušen. Proto byly takovéto neúplné rodiny (tj. vdovy s dětmi) zapisovány do sirotčích knih. Jejich ochranu a správu majetku pak zajišťovala (jako u všech sirotků) vrchnost. Pokud se ale vdova znovu vdala, měl sirotky nadále zabezpečit její nový manžel. Kromě uvedeného případu neúplných rodin se označení *sirotek* používalo také klasicky pro děti bez obou rodičů, anebo pro dospělé svobodné osoby, jelikož tyto nebyly ekonomicky samostatné a byly závislé na jiných.¹⁹⁸

Naprostou spodinou vesnice byli lidé žebrající. Stávali se jimi sirotci, pokud se nedostali do služby či nenašli jiné uplatnění, vojenští vysloužilci a lidé práce neschopní, mezi něž lze zahrnout trvale nemocné, chromé nebo jinak zdravotně či duševně postižené jedince. Žili z almužen, poskytovaných vrchností či obcí a jídlo a základní péči nalézali v kláštorech, kam se mohli uchýlit do špitálů.¹⁹⁹

5.2 Sociální stratifikace a její proměny na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do poloviny 19. století

Ještě než přistoupím k samotnému popisu sociální situace na panství Horšovský Týn, měla bych objasnit, co se vlastně skrývá pod slovním spojením sociální stratifikace. Tento pojem definoval americký sociolog G. H. Lenski v roce 1966 jako distribuční nerovnost. Jedná se o nerovné rozdělení vzácných statků, jimiž jsou materiální blahobyt, moc a prestiž. Každá společnost je nějakým způsobem hierarchicky uspořádána. Toto uspořádání lze popsat jako stratifikační systém. Základními typy společenských stratifikačních systémů jsou kastovní, stavovský a třídní. Každá jednotka každého uvedeného systému představuje nový

¹⁹⁷ VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 274, 277; NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 152-153.

¹⁹⁸ BŮŽEK, *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 149.

¹⁹⁹ PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 156; NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 153.

soubor různorodých hodnot. Takže při stanovení vhodných kritérií lze tyto soubory dále mnohonásobně rozvrstvit.²⁰⁰

Sociální struktura nebyla ve všech oblastech českých zemí jednotná. Výrazně ji ovlivňoval ekotyp dané lokality a z něj vyplývající většinový způsob obživy venkovanů. Proto je možné v úrodnějších nížinatých oblastech sledovat převahu větších zámožných sedláků, kdežto v horských lokalitách, kde byla bonita půdy špatná, se lidé věnovali spíše protoindustriální výrobě (především textilní) a dřevařství než zemědělství. Právě v horských a podhorských oblastech byli převažující vrstvou společnosti domkáři nebo chalupníci s malou pozemkovou držbou. Bylo tomu tak také proto, že zde měli větší stavební potenciál. Vykácením lesního porostu získali pozemky, na nichž si mohli postavit domky. Z toho důvodu se také v nížinatých oblastech (alespoň do doby, než došlo ke kolonizaci obecních pozemků) zvyšoval spíše počet čeledi a především poddruhů, jelikož možnost dostat se k pozemku tu zdaleka nebyla tak snadná.²⁰¹ Značné rozdíly v sociální stratifikaci nebyly pouze mezi různými českými regiony, ale také uvnitř jednotlivých panství. V rámci jednoho dominia se mohly objevovat vesnice s výraznou převahou velkých sedláků, avšak naproti tomu lze nalézt i vsi, nověji založené (v 16. – 18. století), jejichž sociální struktura byla naprosto odlišná a žili tu pouze drobní hospodáři.²⁰²

Nicméně nejen v české, ale i v evropské venkovské společnosti se projevoval jeden všeobecný jev – postupné narůstání vrstev obyvatelstva, které měly minimální, nebo vůbec žádnou pozemkovou držbu (domkáři a podruzi), na úkor zámožnější selské vrstvy, aniž by se však snižoval absolutní počet selských gruntů. Nedocházelo totiž k jejich dělení, nýbrž k osidlování obecní půdy. Tento trend se začal projevovat zhruba od konce 17. století a na intenzitě nabral v polovině století následujícího. Na přelomu 18. a 19. století byli pak domkáři dokonce nejsilnější sociální složkou venkova. Příčin může být mnoho. Nejčastěji se uvádí typ agrární ekonomiky (specializace na zemědělství na jedné straně, příp. na řemeslnou výrobu na straně druhé), vybavení půdou, dědická praxe, demografický vývoj (populační růst na přelomu 17. a 18. století) a struktura rodiny nebo neagrární možnosti výdělku, závislé na přírodních podmínkách. Tento růst neselské vrstvy obyvatelstva také vyplývá ze stavu českého venkova po třicetileté válce. Berní rula zachytila poválečný stav, kdy bylo malých chalupníků a zahradníků nejméně. Způsobila to snaha vrchnosti nepřijít o poddanské dávky.

²⁰⁰ ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Sociální stratifikace: Problém, vybrané teorie, výzkum*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0025-0, str. 25.

²⁰¹ VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti*, Praha, 2007, str. 816, 817, 820; BŮŽEK, *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 145.

²⁰² CERMÁN-MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur*, Praha, 2000, str. 754; NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 153-154.

Takže pokud pusté usedlosti, kterých bylo po válce mnoho, nezabrala vrchnost sama, dosazovala na ně právě podruhy bez vlastních polností. Když byly tyto rezervy vyčerpány a počet obyvatel narůstal, začalo docházet ke kolonizaci obecních pozemků, tzn., že lidé si začali budovat domky na místech, která do té doby obhospodařovala obec. V důsledku této výstavby prakticky vymizela podružská složka, která tímto způsobem posílila vrstvu domkářskou.²⁰³

Rychlý nárůst sociálních vrstev s malou rozlohou půdy, nebo úplně bez pozemkové držby byla nucena reflektovat i vrchnost. Nejčastěji reagovala zaváděním restriktivních opatření, jako byly zákazy usidlování, nebo vyžadování povolení vrchnosti ke stavbě domků, která se navíc musela řídit přesnými pravidly, dále souhlas k osidlování obecních pozemků, příp. regulace sňatků nemajetných a neusedlých osob. Na venkově tak docházelo ke snaze vrchnosti, která měla logicky zájem na zachování celistvosti dosavadních usedlostí, o konzervaci poválečného stavu. Vzhledem k neustálému nárůstu počtu obyvatel ale nebyla tato situace dlouhodobě udržitelná.²⁰⁴

Při výzkumu proměn sociální stratifikace na panství Horšovský Týn jsem nutně narážela na několik zásadních omezení, kvůli nimž nemohu poskytnout komplexní obraz sociálního složení venkovské společnosti a jeho změn. Limitoval mě především primární účel pramenů, které jsem využívala. Katastry, urbáře a většina soupisů mapujících sociální rozvrstvení venkovského obyvatelstva sloužily hlavně k evidenci majetku podléhajícímu určité dani, dávkám nebo dalším povinnostem. Z tohoto důvodu nelze v drtivé většině pramenů nalézt nejchudší (neusedlé) vrstvy obyvatelstva osvobozené od dávek, protože nevlastnily žádný zdanitelný majetek. Pro panství Horšovský Týn se nedochovaly ani soustavně vedené soupisy poddaných, které by obsahovaly zmínky o podruzích, příp. čeledi, sirotcích a žebrácích a které by se daly využít ke komparaci s katastry, čímž by se mohla alespoň částečně vykompenzovat absence neusedlých vrstev v katastrech.²⁰⁵

²⁰³ CERMÁN-MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur*, Praha, 2000, str. 737, 754, 762; VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti*, Praha, 2007, str. 814, 821; PLACHT, *Lidnatost*, Praha, 1957, str. 122; BŮŽEK, *Společnost českých zemí*, Praha, 2010, str. 141-142; NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 154.

²⁰⁴ CERMÁN-MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur*, Praha, 2000, str. 741; PAZDEROVÁ, *Sociální kategorie*, Pardubice, 1998, str. 52.

²⁰⁵ Ve fondu VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a obvody jednotlivých dvorů: a) celé panství a všeobecné soupisy, kart. 200, sig. 93 je uloženo několik podobných jednotlivin, ale rozhodně se nejednalo o soustavnější evidenci, která by byla v tomto ohledu použitelná; k vývoji vrstvy bezzemků na panství Šťáhlavy, které bylo od Horšovského Týna vzdálené jen cca 50 km, uvádí bližší údaje VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti*, Praha, 2007, str. 821-822.

Dále mě v souvislosti s katastry omezovala nemožnost přímého srovnání dat z berní ruly s daty z tereziánského katastru.²⁰⁶ Bylo to způsobeno jednak rozdílným výpočtem celkového výsevku v každém z katastrů, jednak odlišným výkladem sociální kategorizace, kdy se pod stejným názvem neobjevovaly tytéž skutečnosti. Uvedený nedostatek se dá přičíst na vrub státnímu aparátu, jenž kvůli tvorbě katastrů uměle vybudoval jednotnou konstrukci sociálních kategorií. Tato konstrukce byla poté naroubována na různé regionálně odlišné sociální skupiny, takže základní kategorie (sedláci, chalupníci, domkáři nebo zahradníci) se různě překrývaly. Nejproblematictější byla střední vrstva – tzv. chalupníci, která nevycházela z poměrů mezi poddanými, ale byla vytvořena pro účely berní ruly nově. V některých starších urbaniálních pramenech se pojmem chalupník označoval hospodář, vlastníci pouze chalupu bez polností. Naopak pro drobné rolníky se používalo výrazu zahradník (avšak v berní rule figurují zahradníci ve smyslu domkářů). Z toho vyplývá, že berní rula oproti zažitým zvyklostem v regionálních pramenech obsahové významy kategorií chalupník a zahradník společně prohodila.²⁰⁷ Kromě toho, jak už jsem naznačovala výše, hranice mezi jednotlivými sociálními skupinami rozhodně nebyly pevné – největší sedláci z jednoho regionu by se v jiné lokalitě mohli srovnávat nanejvýš s drobnějšími hospodáři apod. Ani každá jednotlivá vrstva nebyla jednolitá. Mezi jejími zástupci existovaly mnohdy značné rozdíly jak ve vlastnictví movitého či nemovitého majetku, tak v sociální prestiži a postavení.²⁰⁸ Ze všech těchto důvodů je nutné brát získaná data pouze jako přibližná.

Z důvodu problematické dobové kategorizace jsem se pokusila sestavit vlastní sociální hierarchii, kterou jsem založila na majetkové držbě a aplikovala na všechny použité prameny. Určit a nějak konkrétně vymezit hranice mezi jednotlivými sociálními vrstvami na venkově bylo dosti obtížné. Na základě podrobného rozboru berní ruly²⁰⁹ jsem dle majetkového hlediska (= rozloha usedlostí) stanovila šest sociálních skupin, do nichž jsem obyvatelstvo 60 sledovaných lokalit rozdělila. Pokusila jsem se o zachycení reálné situace v dané oblasti. Při tomto postupu jsem se nechala inspirovat prací Alice Velkové.²¹⁰

²⁰⁶ Blíže k problematice práce s katastry PEKAŘ, *České katastry*, Praha, 1932; dále TÝŽ. *Kniha o Kosti: kus české historie*. 5. vydání. Praha: Elka Press, 1998. ISBN 80-902353-3-6; CHALUPA, Aleš. *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700–1750)*. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A, 23. Praha: Národní muzeum v Praze, 1969. str. 197-378.

²⁰⁷ CERMAN-MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur*, Praha, 2000, str. 746, 759.

²⁰⁸ VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 44; NĚMEČKOVÁ, *Sociální stratifikace*, Praha, 2012, str. 156.

²⁰⁹ Viz tabulka č. 17 str. 65-66.

²¹⁰ VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 58-59.

Tabulka č. 17 – Stav panství Horšovský Týn podle berní ruly²¹¹

Vesnice	Sedláci				Chalupníci				Zahradníci	
	Počet	Výměra			Počet	Výměra			Počet	Výměra
		max.	min.	průměr		max.	min.	průměr		
Horšovský Týn	75	112	7	41	24	19	0	6	53	0
Doubrava	6	45	28	35,5	0	0	0	0	0	0
Malý Malahov	7	40	30	34	0	0	0	0	1	0
Čečovice	7	54	22	33	1	18	18	18	0	0
Hradištiny	5	32	24	30	0	0	0	0	0	0
Lšelín	11	33	25	32	0	0	0	0	0	0
Dolní Kamenice	0	0	0	0	10	9	6	7	0	0
Štichov	10	32	20	26	1	12	12	12	0	0
Neuměř	1	40	40	40	3	19	15	17	0	0
Všekary	8	60	30	34	1	15	15	15	0	0
Mířovice	0	0	0	0	1	7	7	7	0	0
Kvíčovice	13	30	30	30	2	15	9	12	0	0
Sedlec ²¹²	4	23	15	19,5	9	14	5	8	0	0
Blížejev	1	72	72	72	0	0	0	0	0	0
Honezovice	21	44	38	38	2	8	7	7,5	0	0
Chřebřany	9	36	20	30	1	12	12	12	1	6
Medná	9	30	24	29	0	0	0	0	2	1
Mířkov	12	33	22	25	3	19	12	16	10	0
Křakov	8	90	30	49,5	1	12	12	12	0	0
Srby	22	56	20	37,5	2	10	6	8	0	0
Svinná	5	44	25	36	2	18	6	12	0	0
Roudná	5	44	20	37	2	9	8	8,5	0	0
Horšov	3	50	25	34	0	0	0	0	0	0
Horní Metelsko	6	50	33	40,5	0	0	0	0	0	0
Kocourov	10	63	27	38	0	0	0	0	0	0
Oplotec ²¹³	16	54	15	29	2	12	7	9,5	6	4
Hora Svatého Václava	4	14	14	14	1	6	6	6	2	2,5
Polžice	18	87	43	49	1	3	3	3	0	0
Mašovice	17	70	30	43	0	0	0	0	0	0
Hlohová ²¹⁴	14	34	24	30	8	12	9	11	10	0
Vránov ²¹⁵	7	36	20	31,5	1	12	12	12	3	0
Staňkov	11	30	15	27	0	0	0	0	2	0
Podražnice	3	38	28	33	0	0	0	0	1	0

²¹¹ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.²¹² V polovině 17. století náležela k panství Horšovský Týn jen část vesnice (konkrétně jedna selská a dvě chalupnické usedlosti), aby bylo možné hodnověrněji doložit sociální poměry v této vsi, použila jsem data i z druhé části vesnice patřící k sousednímu panství Hostouň.²¹³ Platí obdobná situace popsaná pro Sedlec, byla využita i data z druhé části vesnice, náležející sousednímu statku Tasnovice.²¹⁴ Do přehledu zahrnuta i jedna zahradnická usedlost přináležející ke statku Bílý Mlýn.²¹⁵ Platí obdobná situace popsaná pro Sedlec, byla využita i data z druhé části vesnice, náležející sousednímu statku Bílý Mlýn.

Semošice	16	60	27	48	0	0	0	0	8	0
Borovice	15	60	20	30	0	0	0	0	0	0
Černovice	7	30	30	30	0	0	0	0	2	0
Nemněvice	9	32	27	31	0	0	0	0	0	0
Bukovec	13	30	15	24	0	0	0	0	2	0
Ostromeč	15	36	36	36	0	0	0	0	1	0
Jeníkovice	5	46	40	43	0	0	0	0	0	0
Velký Malahov	16	45	45	45	0	0	0	0	0	0
Věvrov ²¹⁶	7	200	47	73	2	7	0	3,5	0	0
Semněvice	15	78	33	52	0	0	0	0	3	3
Mrchojedy	4	100	46	65,5	0	0	0	0	1	0
Buková	13	55	40	42	0	0	0	0	0	0
Mezholezy	13	58	36	41	0	0	0	0	0	0
Třebnice	13	60	46	47	0	0	0	0	5	0
Luženice	10	66	21	50	0	0	0	0	1	0
Luženičky	5	60	50	55	2	8	8	8	1	0
Bozdíš	5	70	36	51	0	0	0	0	4	0
Březí	6	90	36	54	0	0	0	0	2	0
Němčice	4	70	30	50	0	0	0	0	0	0
Mračnice	8	60	45	47	0	0	0	0	1	5
Drahotín	12	36	16	19	14	14	6	9	11	1
Hvoždany	4	16	15	15,5	9	14	12	12	1	3
Načetín	15	20	14	16	1	12	12	12	1	2
Výrov	2	50	50	50	0	0	0	0	1	0
Poděvousy	7	42	30	34	5	8	5	6	0	0
Dolní Metelsko	5	44	20	37	2	9	8	8,5	2	0
Chrastavice	18	60	18	35,5	0	0	0	0	2	0
vesnice - celkem²¹⁷	535	200	14	37	89	19	0	10	87	0,8

Nejbohatší a nejvýše postavenou skupinu tvořili *velcí sedláci*, kteří hospodařili na 60 a více strýchů půdy. Ačkoli nebyli úplně běžnou vrstvou venkovské společnosti a ani zdaleka se nevyskytovali ve všech oblastech panství Horšovský Týn, jejich počet podle mého názoru nebyl zcela zanedbatelný. Další skupinou, řadící se rovněž spíše mezi bohatší obyvatele venkova, byli *střední sedláci* s výměrou polností pohybující se mezi 40 a 59 strychy. Jakýsi pomyslný střed v sociální hierarchii pak představovali *malí sedláci* s pozemky o velikosti 20 – 39 strychů. Chalupnickou vrstvu (tj. menší držitele půdy) jsem rozdělila na *velké chalupníky*, obdělávající polnosti od 10 do 19 strychů, a *malé chalupníky*, jejichž pozemky nepřesahovaly výměru 10 strychů. Sociální stratifikaci usedlého venkovského obyvatelstva uzavírali

²¹⁶ Do přehledu zahrnuty i dvě chalupnické usedlosti přináležející ke statku Věvrov.

²¹⁷ Poslední řádek uvádí celkový stav pouze pro vesnice (tj. vyjma města Horšovský Týn), hodnota ve sloupcích, kde je uvedena průměrná výměra je zaokrouhlena, celková průměrná výměra je vypočtena na základě celkového počtu všech hospodářů z dané vrstvy a celkového počtu strychů, které drželi.

domkáři, tj. hospodáři, kteří vlastnili jen domek (někdy s malou zahrádkou), avšak jinak nedisponovali pozemkovou držbou. Pojmem hospodář, který jsem užila, mi sloužil k souhrnnému označení všech majitelů nemovitostí, tedy i domkářů, kteří sice neměli polnosti, na nichž by přímo „hospodařili“, avšak museli být schopni vést vlastní domácnost.²¹⁸

Pramennou základnu pro sledování proměn sociální stratifikace na panství Horšovský Týn tvoří prameny, zachycující majetkové poměry obyvatelstva. Snažila jsem se je vybrat tak, aby data v nich obsažená byla co nejúplnější a abych postupovala po přibližně stejných časových intervalech. Jako ideální se v tomto případě jevilo udělat sondy do sociálního složení obyvatelstva každých cca 30 let. Tyto sondy bylo možné provést pouze pro vesnice. Město Horšovský Týn totiž v některých pramenech evidováno nebylo. Abych zachovala soudržnost a logickou posloupanost výzkumu i pro město Horšovský Týn, rozhodla jsem se pro něj provést pouze tři sondy v rozmezí zhruba jednoho století. Srovnala jsem tedy údaje z poloviny 17. století, zachycené v berné rule, s daty získanými z výtahu z tereziánského katastru z roku 1748, která jsem ověřila pomocí revizitačních nálezů tereziánského katastru,²¹⁹ a výzkum jsem uzavřela analýzou nárůstu počtu domkářů dle informací uvedených v Palackého Popisu království českého.

V případě vesnic jsem mohla postupovat podrobněji. Pro polovinu 17. století jsem jako zdroj informací využila berní rulu, která je k dispozici formou edice.²²⁰ Dalším vhodným pramenem byla revizitace berní ruly z roku 1683, tzv. druhá berní rula.²²¹ Následovaly fassé tereziánského katastru, datované k roku 1713.²²² Pro polovinu 18. století jsem kombinovala data ze dvou pramenů. Tam, kde to bylo možné (37 vesnic), jsem využila opis urbáře z roku 1757,²²³ jenž záměrně mapoval změny, ke kterým došlo v rámci domkářské kategorie oproti poslednímu katastru (na základě srovnání pramenů jsem určila, že bylo vycházeno z fassé tereziánského katastru). V případě ostatních 22 lokalit, které urbář nezachycoval, jsem těžila informace z výtahu z tereziánského katastru datovaného k roku 1748.²²⁴ Nebyla jsem si jistá, jak spolehlivá jsou data získaná z urbáře a z výtahu z tereziánského katastru, a především bylo nutné si ověřit, k jakému roku se vztahují informace, které oba prameny obsahují (zda

²¹⁸ VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009, str. 58, 59.

²¹⁹ Postup a důvod popsán podrobně v následujícím odstavci str. 67-68.

²²⁰ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.

²²¹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6.

²²² NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.

²²³ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8.

²²⁴ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319.

vycházely z přiznání vzniklých za první přípravné fáze tereziánského katastru, nebo zda se jedná opravdu o informace z doby, do níž jsou prameny datovány). Proto jsem data z obou pramenů srovnala s revizitačními nálezy tereziánského katastru z roku 1848.²²⁵ Celkový počet strychů uvedený u konkrétní vesnice v revizitačním protokolu se vždy shodoval se součtem počtu strychů zapsaných u jednotlivých hospodářů v dané vesnici ve výtahu z tereziánského katastru/v urbáři. Domnívám se proto, že informace poskytované těmito prameny skutečně mapují stav panství v polovině 18. století. Pro dokreslení vývojového trendu v proměnách sociální stratifikace jsem ještě využila Sommerovu topografii²²⁶ a Palackého Popis království českého.²²⁷ Tato díla sice neobsahují bližší informace k majetkovým poměrům poddaného obyvatelstva, avšak zachycují celkový počet domů v jednotlivých lokalitách panství Horšovský Týn. Vzhledem k tomu, že se dá ke konci 18. a v první polovině 19. století předpokládat nárůst pouze domkářské vrstvy (vezmu-li v úvahu, že dostat se v této době k nějakému většímu pozemku bylo značně obtížné, a tudíž je vznik nové usedlosti, k níž by náležely i polnosti vysoce nepravděpodobný), jsou údaje o počtu domů víceméně dostatečné.

V seznamu použitých pramenů, které jsou vhodné pro zpracování sociální stratifikace, jsem neuvedla jeden typ pramene, k němuž se v poslední době začíná opět obracet větší pozornost badatelů – pozemkové knihy. Ve fondu velkostatku Horšovský Týn se pro celé panství nachází celkem 116 pozemkových knih ze 17. – 19. století,²²⁸ z čehož 74 se týká mnou sledovaných lokalit. Ve fondu Archiv města Horšovský Týn, uloženém v SOkA Domažlice, lze najít ještě další dvě gruntovnice pro město Horšovský Týn ze 17. a 18. století²²⁹ a pozemkovou knihu městských vsí z 19. století.²³⁰ Většina knih obsahuje údaje o několika vesnicích a každá se týká jiného časového úseku. S ohledem na dosti obtížnou orientaci v pramenu a především na jeho rozsah nebylo možné pozemkové knihy plnohodnotně zpracovat, což by s sebou navíc nutně neslo rozšíření nad rámec diplomové práce. Z toho důvodu jsem se rozhodla vytvořit takovou koncepci výzkumu, do které využití pozemkových knih nezapadalo. Jsem si vědoma, že jsem musela více spoléhat na údaje z tereziánského katastru, kde bývají počty domků podhodnocené, takže stavební boom a výrazný nárůst počtu domkářů, který jsem popsala hlavně pro druhou polovinu 18. století

²²⁵ NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Revizitační nálezy, inv. č. 4004, 4005, kart. 1042.

²²⁶ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839.

²²⁷ PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

²²⁸ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Pozemková kniha, inv. č. 373-490.

²²⁹ SOkA Domažlice, Archiv města Horšovský Týn, Kniha pozemkových smluv, inv. č. 206, 207, č. knihy K171, K172.

²³⁰ SOkA Domažlice, Archiv města Horšovský Týn, Pozemková kniha obcí Blížejev, Malonice, Valdorf č. 2, inv. č. 138, č. knihy K103.

a první polovinu 19. století,²³¹ se mohl intenzivněji projevovat už během první poloviny 18. století, jen není v mém pojetí práce prokazatelný.

5.2.1 Proměny sociální stratifikace ve městě Horšovský Týn

Proměna sociální struktury města Horšovský Týn vykazovala sice podobný trend jako vesnické lokality panství, avšak přece se od nich dost odlišovala. Mnohá odborná literatura uvádí, že v oblastech, které nebyly primárně zaměřeny na agrární výrobu, a kde se spíše prosazovala řemesla, lze sledovat patrné změny v sociální stratifikaci.²³² Vzhledem k tomu, že městské prostředí obecně, a tudíž i město Horšovský Týn, se specializuje více i na jiná odvětví, než na zemědělství, vykazuje jinou sociální strukturu, než ostatní vesnické lokality. Z tohoto důvodu je vhodné, zabývat se situací ve městě odděleně.

Ve městě Horšovský Týn v polovině 17. století žilo 151 hospodářů s rodinami. Jeden grunt byl vyhořelý (nepatřily k němu žádné pozemky) a jeden dům bez hospodáře (označen jako sirotčí dům). Průměrná rozloha polností na jednoho hospodáře činila přibližně 21 str. Ve městě se vyskytovalo celkem 63 domkářských domácností, které neobhospodařovaly žádné pozemky. Zaměřím-li se tedy pouze na skutečné držitele půdy, obdělával každý z nich průměrně 35 str., nejbohatší z nich – sedláci – drželi v průměru 41 str., přičemž největší měl k dispozici 112 str. polí. Kromě něj lze ve městě najít ještě jednu selskou usedlost přesahující rozlohu 100 str. (108) a pět dalších s polnostmi o velikosti 90 a více str.²³³

V polovině 18. století se ve městě Horšovský Týn nacházelo zhruba o čtvrtinu gruntů více než po třicetileté válce (konkrétně 193). Snížila se jak obecná průměrná rozloha půdy vycházející na jednoho hospodáře – z 21 na necelých 16 str. – tak skutečná průměrná velikost polností obdělávaná jedním držitelem půdy – z 35 na 24 str. Pouze selské pozemky zůstaly v průměru v podstatě stejně rozsáhlé (40 str.). To dokládá neměnnost a částečně i uzavřenost selské vrstvy, která za celé století nezaznamenala žádný početní vývoj. Dále to svědčí jak o početním nárůstu domkářské vrstvy, který ale nebyl nijak výrazný, pouze o 5 domácností (celkem 68 domkářů), tak především o zvýšení počtu malých držitelů půdy – chalupníků. Celkový počet chalupnických domácností se ve městě Horšovský Týn za jedno století více než zdvojnásobil.²³⁴

²³¹ Viz níže, především str. 74-78.

²³² Např. VELKOVÁ, *Krutá vrchnost*, Praha, 2009; CHALUPA, *Venkovské obyvatelstvo*, Praha, 1969, str. 197-378; BŮŽEK, *Společnost českých zemí*, Praha, 2010.

²³³ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.

²³⁴ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319.

Zajímavé je zhodnotit výše nastíněný fakt z pohledu zastoupení jednotlivých sociálních skupin. Pro lepší ilustraci přikládám tabulku.

Tabulka č. 18 – Sociální skladba všech hospodářů a držitelů půdy ve městě Horšovský Týn v polovině 17. a v polovině 18. století²³⁵

Sociální skupina	Všichni hospodáři		Držitelé půdy	
	berní rula	tereziánský katastr	berní rula	tereziánský katastr
velcí sedláci	12 %	3 %	21 %	4 %
střední sedláci	8 %	9 %	13 %	14 %
malí sedláci	17 %	18 %	29 %	28 %
velcí chalupníci	14 %	20 %	24 %	31 %
malí chalupníci	8 %	15 %	13 %	23 %
domkáři	41 %	35 %	X	X

Jak je na první pohled patrné, jednoznačně nejsilnější zastoupení mezi hospodáři měla domkářská vrstva, a to jak v polovině 17., tak v polovině 18. století. Zajímavé je, že po třicetileté válce tvořily ze všech domácností ty domkářské větší podíl (41 %), než o sto let později (35 %), i přes jejich mírný početní nárůst. Bylo to způsobeno především výrazným nárůstem počtu a zastoupení obou chalupnických vrstev. K zásadním pohybům docházelo i v rámci selské kategorie. Její celkový podíl se propadl z 37 % na 30 %, jelikož počet selských usedlostí zůstával konstantní, zatímco počet chalupnických a domkářských gruntů se zvyšoval. I přes zmíněný propad lze ale v celkovém měřítku pozorovat v polovině 18. století nepatrný nárůst zastoupení středních a malých sedláků oproti předešlému období. Naopak složka velkých sedláků téměř zmizela. Jejich počet se rapidně snížil. Vzhledem ke značné velikosti těchto usedlostí a také k faktu, že kvůli berním a vojenským důvodům bylo ze strany státního aparátu vrchnostem, jejímuž rozhodnutí akt podléhal, dělení příliš velkých statků doporučováno, lze předpokládat, že došlo k rozdělení množství velkých selských usedlostí, čímž vznikly grunty, jež se zařadily mezi střední a hlavně malé selské.

Pokud jde o držitele půdy, vykazovalo sociální rozdělení jiné znaky. V polovině 17. století bylo zastoupení jednotlivých sociálních vrstev držitelů půdy v celku vyrovnané. Těžiště spočívalo v selské kategorii, konkrétně ve skupině malých sedláků, která se dá označit za jakýsi pomyslný střed sociální diferenciace. V průběhu století se situace úplně obrátila a k roku 1748 lze doložit, že nadpoloviční většinu (54 %) všech držitelů půdy ve městě Horšovský Týn tvořili chalupníci. Přičemž těžiště sociální struktury se přesunulo od malých sedláků k velkým chalupníkům. Tento přesun směrem dolů byl způsoben jednak výrazným

²³⁵ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319.

zvýšením počtu chalupníků, ale také ho podpořil rapidní propad počtu velkých sedláků, jejichž zastoupení tak v polovině 18. století kleslo na pouhou pětinu oproti předchozímu období.

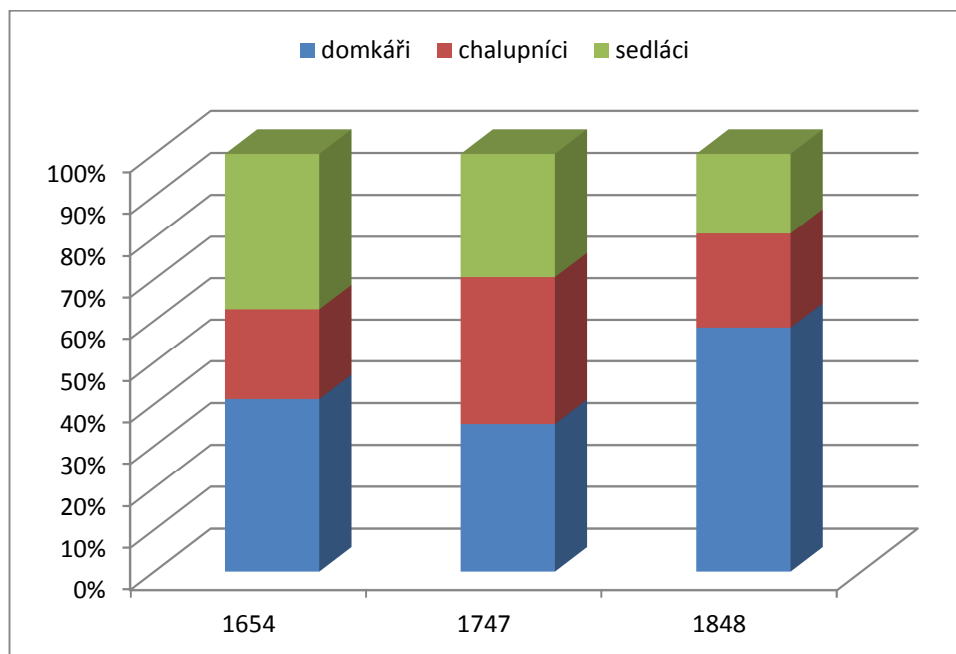
Jak dokazuje neměnný počet všech selských usedlostí v průběhu celého století, nelze ani mezi lety 1748 – 1848 předpokládat navýšení počtu velkých držitelů půdy. V případě držitelů malých pozemků nemůže být tento předpoklad tak jednoznačný, jelikož v předchozím období bylo možné sledovat jejich velkou expanzi. Nemohu tedy naprosto konkrétně určit, zdali ve druhé polovině 18. a první polovině 19. století docházelo k nárůstu počtu pouze domkářů, nebo i malých chalupníků. Domnívám se však, že rapidní nárůst počtu malých držitelů půdy v průběhu druhé poloviny 17. a první poloviny 18. století vedl k vyčerpání možných půdních rezerv. Takže jediná vrstva, která mohla zaznamenat v letech 1748 – 1848 nějaký vývoj, byla vrstva domkářská, což potvrzují i studie publikované na toto téma.²³⁶

František Palacký ve svém Popisu království českého poskytl informaci o celkovém počtu domů ve městě Horšovský Týn v polovině 19. století. Uváděl 300 gruntů.²³⁷ V polovině 18. století bylo ve městě evidováno 193 gruntů, což znamená přírůstek 107 domků v průběhu let 1748 – 1848. Jak tento fakt zahýbal se sociální strukturou města? Zastoupení domkářů, mírně oslabené v polovině 18. století výrazným nárůstem chalupnické vrstvy, opět vzrostlo a v polovině 19. století dosáhli domkáři nadpoloviční většiny mezi všemi hospodáři – 58 %. Podíl všech chalupnických domácností se vrátil na svůj stav z poloviny 17. století, tedy kolem 20 %. Zatímco zastoupení selské kategorie, které se dostalo na 19 % všech domácností, zaznamenalo významný zhruba 40 % propad oproti předchozímu období. Pro lepší ilustraci a srovnání všech výše popsany proměn uvádím graf.

²³⁶ Především CERMAN-MAUR, *Proměny vesnických sociálních struktur*, Praha, 2000; nebo VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti*, Praha, 2007; příp. PAZDEROVÁ, *Sociální kategorie*, Pardubice, 1998, str. 53.

²³⁷ PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

Graf č. 11 – Podíl základních sociálních vrstev na celkovém počtu hospodářů ve městě Horšovský Týn od poloviny 17. do poloviny 19. století²³⁸

5.2.2 Proměny sociální stratifikace ve vesnických lokalitách panství Horšovský Týn

Ve vybraných 59 lokalitách horšovskotýnského venkova se po třicetileté válce nacházelo celkem 697 gruntů, z čehož jich bylo 13 pustých (devět spadalo do selské složky – rozloha statků mezi 30 – 56 str. – a ke čtyřem nepatřily žádné pozemky) a 4 vyhořelé (dva střední selské každý s rozlohou polí 38 str., jeden malý selský s 24 str. a jeden malý chalupnický grunt o 5 str.). Průměrná výměra polí na jednoho hospodáře činila přibližně 30 str. Pominu-li 66 domků, k nimž nepatřily žádné pozemky, vycházela na každého držitele půdy rozloha cca 33 str. Nejmajetnější složka vesnice, sedláci, obhospodařovali každý průměrně 37 str. Z uvedených dat se zdá, že na horšovskotýnském venkově převládali větší hospodáři. Největší usedlost s 200 str. polí se nacházela ve Věvrově a byla svobodnická (jediná taková na panství Horšovský Týn). Z běžných selských statků přesahovaly tři rozlohu 100 str. a k dalším osmi gruntům náležely polnosti o velikosti okolo 90 str.²³⁹

Revizitace berní ruly z roku 1683 evidovala o jeden grunt méně než berní rula. Fakticky ale počet hospodářů mírně vzrostl. Nesrovnalost vznikla chybnou evidencí v polovině 17. století. Revizitační komise totiž objevila 14 osob, které byly do berní ruly

²³⁸ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319; PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

²³⁹ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.

zapsány omylem.²⁴⁰ Z celkového počtu 696 vesnických hospodářství jich bylo 29 pustých (23 ze selské vrstvy s rozlohou 21 – 46 str., jedno malé chalupnické o velikosti 9 str. a pět domků bez pozemků). Ve druhé berní rule byla celkově uvedena menší rozloha půdy (cca o 400 str.). Proto i průměrná výměra polností jak na jednoho hospodáře, tak na držitele půdy vyšla v obou případech o jeden strych méně. Naopak průměrná velikost jednoho selského pozemku zhruba o jeden strych narostla. Uvedené údaje jsou spíše ilustrační. Vzhledem k tomu, že data berní ruly byla značně zmanipulovaná (dle odborné literatury uváděla v celostátním průměru jen asi třetinu celkové pozemkové držby),²⁴¹ je důležitější všimnout si spíše vývojové tendence v sociálním složení venkovské společnosti. Ani v tomto směru ale k žádnému posunu nedošlo. V obou případech (v letech 1654 a 1683) tvořila selská vrstva téměř tři čtvrtiny veškerého obyvatelstva horšovskotýnských vesnic. Chalupnická kategorie dosahovala zhruba pětínového zastoupení a zbytek tvořila nepočetná skupina domkářů (cca 9 – 10 %).²⁴²

Stejně tak na počátku 18. století nebyla patrná žádná změna oproti situaci z předcházející 60 let. Počet usedlostí, průměrná výměra polností (pro hospodáře, držitele půdy i sedláky) a sociální rozvrstvení nevykazovaly posun žádný směrem. Jedinou menší změnou bylo obsazení většiny z oněch 29 pustých gruntů evidovaných ve druhé berní rule. Na počátku 18. století zůstalo na horšovskotýnském venkově už jen sedm pustých usedlostí (dvě selské s rozlohou kolem 30 str., dvě chalupnické – 16 str. a 3 str. – dva domky bez pozemků), přičemž jedna v podstatě zanikla, když si pole k ní náležející rozdělili mezi sebe ostatní hospodáři z vesnice.²⁴³

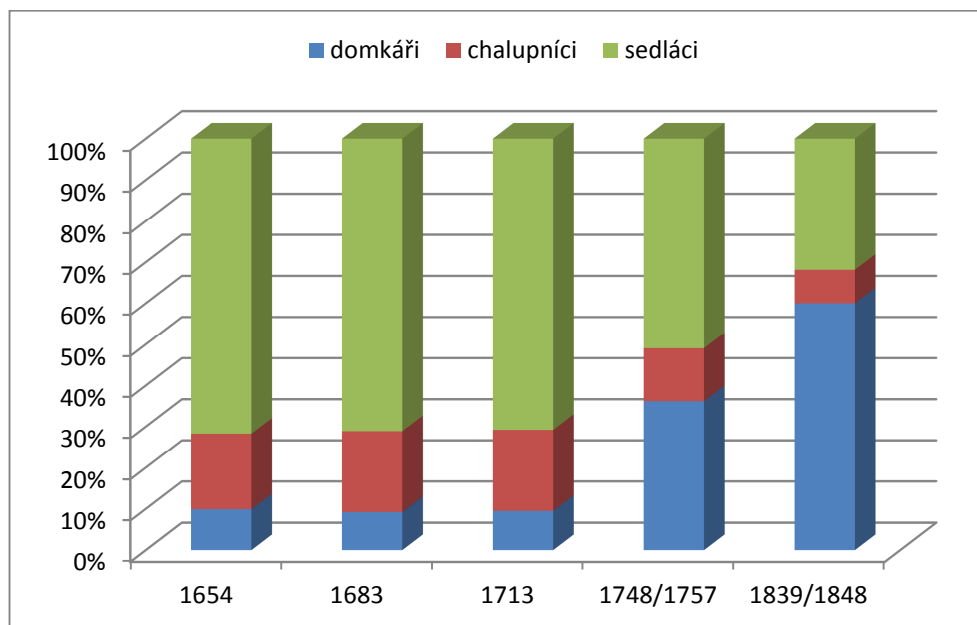
²⁴⁰ Revizitace k tomu uvádí, že hospodáři byli zapsáni první vizitační komisí omylem a nenachází se v této vsi (případ Roudné a Semošic), ani jinde na panství - SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6.

²⁴¹ PAZDEROVÁ, *Sociální kategorie*, Pardubice, 1998, str. 53.

²⁴² SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6.

²⁴³ NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.

Graf č. 12 – Podíl základních sociálních vrstev na celkovém počtu hospodářů v horšovskotýnských vesnicích²⁴⁴

Naproti tomu v dalších 30 – 40 letech došlo k opravdu bouřlivým změnám, a to jak v celkovém počtu hospodářů, tak v sociální struktuře venkovské společnosti. Počet gruntů nacházejících se v horšovskotýnských vesnicích vzrostl na 1050. Čtyři z těchto gruntů byly pusté, avšak jejich výměru prameny neuvádí. Průměrná rozloha polností na jednoho hospodáře poněkud poklesla – z původních 30 str., resp. 29 str. na 25 str. V případě, že se soustředím pouze na hospodáře fakticky držící půdu, byla situace odlišná. Průměr obdělávaných polí na jednoho držitele půdy stoupl z 33 str., resp. 32 str. na 39 str. Stejně tak průměrná hodnota velikosti selských pozemků velmi výrazně vzrostla – z 37 str., resp. 38 str. na 47 str.²⁴⁵

Uvedená čísla naznačují, že se sociální struktura horšovskotýnského venkova značně změnila. Snížení celkového průměrného koeficientu držby půdy dokládá expanzi vrstvy obyvatel, kteří neměli žádné pozemky. Naproti tomu větší průměrná rozloha polí obdělávaných pouze sedláky vypovídá buďto o postupném úbytku zástupců této vrstvy, nebo o stálém počtu a mírném nárůstu výměry jejich statků, který bych přičítala revizi

²⁴⁴ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6; NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839; PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

²⁴⁵ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8.

podhodnocených dat z berní ruly. Nastíněná situace podporuje domněnku o vzniku větších sociálních rozdílů ve skladbě vesnice a její polarizaci. Na jedné straně se vytvořila postupně se uzavírající skupina větších bohatých sedláků, snažících se rozmnožovat svůj majetek, a na druhé straně existovala rychle se rozrůstající vrstva lidí téměř, nebo naprosto nemajetných.

Tato polarizace je velmi dobře vidět na podrobném rozboru sociálního složení horšovskotýnských vesnic a jeho změn.²⁴⁶ Po celou druhou polovinu 17. století tvořili téměř polovinu všech hospodářů i držitelů půdy malí sedláci. Ti se, vzhledem k rozloze jimi obdělávaných polností 20 – 39 str., dají označit za jakýsi pomyslný střed sociálního rozvrstvení v prostředí horšovskotýnských vesnic. V první polovině 18. století došlo ale k výraznému snížení podílu malých sedláků – představovali už jen zhruba jednu šestinu všech hospodářů. Současně s oslabením střední vrstvy dochází k posílení obou konců sociální hierarchie (mírný nárůst zastoupení velkých a středních sedláků na jedné straně a markantní zvýšení podílu domkářů na druhé straně). Tento fakt tedy jednoznačně potvrzuje, že v průběhu první poloviny 18. století začaly ve sledovaných lokalitách vznikat větší rozdíly mezi jednotlivými složkami venkovské společnosti. Tyto rozdíly byly ale výhradně způsobeny přesunem části malých sedláků mezi vyšší selské kategorie a růstem domkářské vrstvy. Malí držitelé půdy (míněno velcí a malí chalupníci) nehráli ve vývoji sociální stratifikace v podstatě žádnou roli. Jejich absolutní počet zůstal na horšovskotýnském venkově po celé období konstantní (max. výkyv 9 chalupníků).

Tabulka č. 19 – Sociální skladba všech hospodářů a držitelů půdy v horšovskotýnských vesnicích od poloviny 17. do poloviny 18. století²⁴⁷

Sociální skupina	Všichni hospodáři				Držitelé půdy			
	BR	2. BR	Fasse TK	Výtah z TK/urbář	BR	2. BR	Fasse TK	Výtah z TK/urbář
velcí sedláci	5 %	3 %	3 %	9 %	5 %	3 %	3 %	14 %
střední sedláci	24 %	24 %	24 %	26 %	27 %	26 %	26 %	40 %
malí sedláci	43 %	44 %	44 %	17 %	48 %	49 %	49 %	26 %
velcí chalupníci	10 %	11 %	11 %	6 %	11 %	12 %	12 %	9 %
malí chalupníci	8 %	9 %	8 %	7 %	9 %	9 %	9 %	11 %
domkáři	10 %	9 %	9 %	36 %	X	X	X	X

²⁴⁶ Viz tabulka č. 19 str. 74.

²⁴⁷ Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6; NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839; PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

V případě zaměření pozornosti pouze na držitele půdy byla situace obdobná, jen s tím rozdílem, že zobrazuje výhradně posun těžiště v sociálním zastoupení směrem nahoru. (Jak už jsem zmínila výše, nárůst nižších sociálních vrstev v první polovině 18. století lze v případě horšovskotýnského venkova přičítat výlučně zvýšení počtu domkářů, takže i v případě držitelů půdy si malí hospodáři (= velcí a malí chalupníci) zachovávali po celé období stejný podíl.) Nepatrným náznakem polarizace sociální situace může být pohyb v rámci chalupnické vrstvy. Až do počátku 18. století totiž mírně převládali velcí chalupníci nad těmi malými, během první poloviny 18. století došlo ale k převrácení stavu a silnější podíl získali malí chalupníci. Po celou dobu (tj. až do poloviny 18. století) nicméně dominovali na horšovskotýnském venkově velcí držitelé půdy. Do počátku 18. století byli nejsilnější vrstvou malí sedláci s bezmála polovičním podílem mezi všemi držiteli půdy. Během první poloviny 18. století ale jejich počet výrazně klesl, a to z důvodu přesunu části jejich zástupců do vyšších selských kategorií. Tím pádem se sociální těžiště držitelů půdy v polovině 18. století posunulo od malých ke středním sedlákům, jejichž zastoupení vzrostlo na 40 %. Značný nárůst, více než čtyřnásobný, pak zaznamenala i kategorie velkých sedláků.

Vzhledem k tomu, že celkový počet sedláků i chalupníků (ačkoli v rámci obou vrstev docházelo k určitým posunům mezi jejich jednotlivými skupinami) zůstával od poloviny 17. do poloviny 18. století víceméně stejný, zaměřila jsem se od poloviny 18. do poloviny 19. století čistě na zmapování nárůstu domkářské vrstvy. Využila jsem k tomu srovnání dat získaných z urbáře z roku 1757, příp. výtahu z tereziánského katastru a topografických prací z první poloviny 19. století (Sommer, Palacký).²⁴⁸ Na základě porovnání celkového počtu domů evidovaných v polovině 18. století a stejného údaje z poloviny 19. století jsem určila přírůstek domů, který by měl udávat početní nárůst domkářů.

Tabulka č. 20 – Nárůst počtu domkářů v jednotlivých vesnicích na panství Horšovský Týn od poloviny 18. do poloviny 19. století²⁴⁹

vesnice	Polovina 18. st.			Polovina 19. st.		
	Celkem hospodáři	Z toho domkáři		Celkem hospodáři	Z toho domkáři	
		počet	%		počet	%
Doubrava	8	2	25 %	22	16	73 %
Malý Malahov	7	0	0 %	20	13	65 %
Čečovice	13	5	38 %	39	31	79 %

²⁴⁸ SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839; PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

²⁴⁹ SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319; SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8; SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag, 1839; PALACKÝ, *Popis království českého*, Praha, 1848.

Hradištiny	11	2	18 %	30	21	70 %
Lšelín	18	7	39 %	26	15	58 %
Dolní Kamenice	12	3	25 %	26	18	69 %
Štichov	15	4	27 %	36	25	69 %
Neuměř	8	1	13 %	22	15	68 %
Všekary	17	7	41 %	35	25	71 %
Mířovice	2	1	50 %	6	5	83 %
Kvíčovice	22	5	23 %	36	19	53 %
Sedlec	4	1	25 %	41	38	93 %
Blížejev	3	2	67 %	---	---	???
Honezovice	31	8	26 %	53	30	57 %
Chřebřany	16	5	31 %	26	15	58 %
Medná	15	4	27 %	25	14	56 %
Mířkov	39	14	36 %	52	27	52 %
Křakov	17	7	41 %	26	16	62 %
Srby	37	14	38 %	48	25	52 %
Svinná	12	4	33 %	16	8	50 %
Roudná	9	4	44 %	11	6	55 %
Horšov	10	7	70 %	20	17	85 %
Horní Metelsko	12	6	50 %	18	12	67 %
Kocourov	15	5	33 %	18	8	44 %
Oplotec	15	5	33 %	40	30	75 %
Hora Svatého Václava	13	7	54 %	22	16	73 %
Polžice	32	13	41 %	36	17	47 %
Mašovice	23	6	26 %	23	6	26 %
Hlohová	38	7	18 %	76	45	59 %
Vránov	17	6	35 %	26	15	58 %
Staňkov	25	11	44 %	54	40	74 %
Podražnice	10	7	70 %	20	17	85 %
Semošice	22	6	27 %	30	14	47 %
Borovice	20	4	20 %	23	7	30 %
Černovice	10	1	10 %	19	10	53 %
Nemněvice	12	3	25 %	20	11	55 %
Bukovec	18	5	28 %	29	16	55 %
Ostromeč	18	3	17 %	23	8	35 %
Jeníkovice	11	6	55 %	19	14	74 %
Velký Malahov	20	5	25 %	25	10	40 %
Věvrov	9	3	33 %	18	12	67 %
Semněvice	23	5	22 %	28	10	36 %
Mrchojedy	12	7	58 %	17	12	71 %
Buková	18	5	28 %	20	7	35 %
Mezholezy	23	10	43 %	25	12	48 %
Třebnice	31	15	48 %	42	26	62 %
Luženice	30	20	67 %	41	31	76 %
Luženičky	19	9	47 %	30	20	67 %

Bozdíš	16	8	50 %	16	8	50 %
Březí	16	10	63 %	20	14	70 %
Němčice	12	7	58 %	17	12	71 %
Mračnice	15	6	40 %	19	16	84 %
Drahotín	50	19	38 %	61	30	49 %
Hvoždany	18	3	17 %	25	10	40 %
Načetín	23	6	26 %	23	6	26 %
Výrov	7	5	71 %	19	19	100 %
Poděvousy	17	2	12 %	39	24	62 %
Dolní Metelsko	16	7	44 %	19	10	53 %
Chrastavice	38	20	53 %	50	32	64 %

Údaje dokládají, že prudký nárůst počtu domkářů, který se projevoval už v průběhu první poloviny 18. století, pokračoval i během druhé poloviny 18. a první poloviny 19. století, a to přinejmenším se stejnou intenzitou. Během první poloviny 18. století došlo k téměř šestinásobnému zvýšení počtu domkářů, což představoval průměrný přírůstek 5 domků na jednu vesnici. V průběhu dalšího století se počet domkářských domácností ještě ztrojnásobil (oproti výchozímu údaji tzn. 15násobný nárůst). V každé vesnici se tedy zvýšil průměrně o dalších 11 domácností. V důsledku tohoto vývoje se domkáři stali v polovině 19. století nejpočetnější sociální kategorií na venkově. Zatímco v 17. století představovali zhruba jen 9 % složku venkovské společnosti a ještě v polovině 18. století tvořili cca třetinu všech hospodářů, o sto let později měli na venkově většinové, 60 % zastoupení.²⁵⁰

5.2.3 Srovnání sociální stratifikace města Horšovský Týn a vesnických lokalit panství

Na závěr se pokusím o jakési shrnutí základních vývojových trendů, podrobně popsaných výše, a hlavních odlišností v rámci města a vesnic. První velký rozdíl v sociálním složení městské a vesnické společnosti byl patrný už v polovině 17. století. Zatímco na vesnici byla domkářská vrstva zastoupena jen velmi slabě (pouhých 10 %) a v mnoha vsích se neobjevovala vůbec, ve městě Horšovský Týn představovali domkáři nejvíce zastoupenou vrstvu (41 %) už v polovině 17. století. V absolutních číslech tzn., že po třicetileté válce existoval ve městě Horšovský Týn téměř stejný počet domkářských domácností (63) jako ve všech sledovaných vesnicích panství dohromady (69).

Ačkoli nárůst počtu domkářů byl patrný na celém panství (ve městě i na vesnicích), jeho načasování a intenzita se různily. Ve městě se počet domkářů až do poloviny 18. století pohyboval kolem 65 domácností. K jeho zvýšení došlo až ve druhé polovině 18. a první

²⁵⁰ Znázorněno výše graf č. 12 str. 73.

polovině 19. století. Nebylo však nijak extrémní, stěží trojnásobné oproti výchozímu stavu. Na vesnici je ale možné sledovat výrazný přírůstek domkářů dříve, už během první poloviny 18. století, a bez přerušení pokračoval až do poloviny 19. století. Jeho intenzita byla pak v porovnání s městem extrémní. Na vesnicích totiž došlo k 15násobnému nárůstu počtu domkářských domácností oproti výchozímu stavu.

Rovněž v rámci chalupnické kategorie lze nalézt jeden zásadní rozdíl v jejím vývoji ve městě a na vesnicích. Na venkově byla chalupnická vrstva nejstabilnější ze všech. Absolutní počet těchto hospodářů zůstával konstantní a rovněž jejich celkové zastoupení se v rámci všech hospodářů (tj. včetně domkářů) změnilo jen nepatrně (a to až v posledním sledovaném období) a v rámci držitelů půdy se dokonce nezměnilo nijak. Naopak ve městě se mezi lety 1654 – 1748 počet chalupníků více než zdvojnásobil. To způsobilo, že se těžiště sociální stratifikace držitelů půdy ve městě posunulo směrem dolů od malých sedláků k velkým chalupníkům, na venkově se naopak odehrával posun v rámci držitelů půdy směrem nahoru od malých ke středním sedlákům. Zatímco na venkově dynamiku v sociálním vývoji obstarávala převážně domkářská vrstva, ve městě doznávaly značných pohybů kategorie domkářská i chalupnická.

Selská složka vykazovala stejný vývojový trend jak ve městě, tak na vesnici – postupné snižování jejího zastoupení při zachování absolutního počtu selských domácností. Odlišná byla však jeho intenzita a především výchozí situace. Na venkově představovali všechny selské skupiny tři čtvrtiny všech hospodářů, ve městě se ale jejich podíl pohyboval jen kolem jedné třetiny. Ve městě do poloviny 19. století došlo ke snížení zastoupení sedláků ve společnosti o 18 %. Na venkově byl tento propad, kvůli prudšímu nárůstu zastoupení domkářské vrstvy, logicky hlubší – o 40 %.

Shrnu-li sociální vývoj na panství Horšovský Týn, můžu konstatovat, že zastoupení sedláků ve společnosti obecně značně pokleslo. Tuto depresi současně provázely dosti patrný nárůst počtu málo majetných (hlavně v případě městě) – chalupníků – nebo nemajetných vrstev (především na venkově) – domkářů. Krom obou těchto trendů lze při bližším studiu sledovat i třetí jev, kterým bylo zvětšování rozdílů mezi jednotlivými sociálními skupinami. Tedy jakási částečná kategorizace na chudé a bohaté, s čímž souviselo i uzavírání společenských vrstev. Tato polarizace sociální stratifikace je ovšem doložitelná pouze pro vesnické lokality panství Horšovský Týn.

6. Závěr

Zpracování výstupů celého výzkumu jsem rozdělila do čtyř základních tematických okruhů. Vzhledem k tomu, že jedním z cílů mé práce bylo představení možností využití soupisů poddaných a seznamů obyvatel při studiu složení venkovské společnosti, a to především pomocí komparace s prameny evidujícími majetkovou držbu (katastry, urbáře), věnovala jsem první část práce bližšímu popisu těchto typů pramenů nacházejících se ve fondu velkostatku Horšovský Týn.

Následně jsem se pokusila alespoň částečně popsat prostředí, které bylo předmětem mého zájmu. Šlo mi o to, abych výzkum vývoje počtu obyvatel a sociální stratifikace zasadila do konkrétnějšího pozadí a neomezila se pouze na konstatování, že jde o západočeské panství Horšovský Týn. Poskytla jsem tedy jeho stručnou historii od založení pražského biskupství roku 973, kterému panství původně náleželo, přes 15. století, kdy se předávalo jako zástava, a 16. století, kdy ho do svého faktického vlastnictví získali Lobkovicové, až po jeho konfiskaci po bílé hoře a držení hrabaty z Trattmansdorfu do roku 1945. Okrajově jsem se zmínila rovněž o geografických a hospodářských poměrech na panství a vysvětlila správní systém.

Další tematický okruh práce, věnovaný obyvatelstvu, by se dal rozdělit na dvě části. V první jsem, v souladu se svým dalším cílem upozornit na důležitý pramen, jenž není součástí edičně vydaného souboru, podrobně analyzovala data ze soupisu poddaných podle víry pro panství Horšovský Týn. Soustředila jsem se na charakteristické znaky populace jako jsou věková skladba (zde bylo nutné nejprve provést odhad počtu dětí předzपovědního věku), skladba dle pohlaví, sňatkový věk a věkové rozdíly mezi manželi, základní sociální složení společnosti (s důrazem hlavně na nejnížší vrstvy obyvatelstva – podruzi, čeledí) a strukturu domácností.

Doložila jsem, že panství Horšovský Týn nijak výrazně nevybočovalo ze standardů zjištěných na základě zpracování edičně vydaných soupisů. Populace byla oproti dnešní době velmi mladá, především na vesnici, kde žilo pouze 6 % osob starších 50 let a 41 % celé populace tvořily děti do 15 let.

Asi nejzajímavějším výsledkem a především demograficky nejzávažnějším jevem je zjištěná značná převaha žen ve městě i na vesnici. Průměrně připadalo na 100 mužů na vesnici 111 a ve městě 130 žen. Nejvýznamnější je ale fakt, že feminita populace se, na vesnici zcela a ve městě převážně, projevovala v reprodukčním věku. Na venkově bychom mezi 1. a 15. rokem našli pouze 90 dívek na 100 chlapců. Stejně tak po 50. roce zde žilo

o 27 % více mužů než žen. Avšak ve věkových kategoriích, představujících nejčastější sňatkový věk (20 – 24 let a 25 – 29 let) připadalo na vesnici až 159 dívek a ve městě dokonce až neuvěřitelných 220 dívek na 100 mužů. Je více než jasné, že značná část těchto dívek neměla možnost vstoupit do manželství, což s sebou neslo důsledky pro sociální strukturu panství. Pokud je totiž nezabezpečili rodiče a pokud ani neměly příležitost se provdat a získat tak vlastní domácnost, živily např. „doživotní“ službou, což je důvod, proč lze v soupisech najít čeled' starší 25 či 30 let, nebo strávily osaměle život v podružství. Důkaz toho spatřuji ve vysokém počtu jednotlivých žen/podruhyň evidovaných v soupisu z roku 1650 (muže jednotlivci se v podružství téměř nevyskytovali).

Sňatkový věk byl na vesnici poněkud nižší (zhruba 20 – 24 let), než ve městě (25 – 29 let), kde byly i častěji evidovány věkové rozdíly mezi manžely větší než 10 let. Častěji býval starším z manželů muž, ale objevovalo se i množství párů, kde byla starší žena a to i o více než 10 let. Potvrzuje to, že sňatek byl v 17. století chápán hlavně jako ekonomický čin a hrál důležitou roli v sociální stratifikaci obyvatelstva.

V populaci byla patrná silná podružská složka, která tvořila zhruba čtvrtinu všech obyvatel a kolem 40 % všech domácností. Další specifickou složku společnosti – čeled', již zastupovaly z větší části dívky, bychom našli v přibližně polovině všech domácností na panství. Tři čtvrtiny horšovskotýnských domácností byly jednoduché. V případě větších hospodářů lze v domácnosti občas nalézt i jeho svobodné sourozence (nebo sourozence manželky), příp. rodiče na výměnku. Pro podružské domácnosti byl naopak typický vysoký počet nerodinných domácností jednotlivců, z drtivé většiny osaměle žijících žen.

V druhé části tematického okruhu zaměřeného na obyvatelstvo jsem se pokusila odhadnout vývoj jeho počtu. Právě zde jsem názorně předvedla komparaci soupisů obyvatel a katastrů, když jsem pro 17. a 18. století vypočítávala koeficienty průměrného počtu obyvatel na dům. Sledovala jsem jak počet obyvatel, tak počet domů. I přes určité výkyvy v několika málo oblastech panství, bylo možno sledovat pouze jediný vývojový trend – rychlý populační růst podpořený především ke konci 18. století rovněž masivní novou zástavbou. V průběhu 19. století již vývoj počtu obyvatel nevykazoval jednotný průběh, jako tomu bylo ve druhé polovině 17. a v 18. stoletím, ale spíše různé menší výkyvy. Zatímco v nové výstavbě se průběžně pokračovalo i ve druhé polovině 19. století, zdá se, že počet obyvatel dosáhl svého maxima právě v polovině 19. století a dále se vyvíjel dosti nerovnoměrně.

V poslední části práce jsem se zabývala sociální stratifikací obyvatelstva na panství Horšovský Týn. Kromě charakteristiky jednotlivých složek venkovské společnosti a obecného popisu sociální stratifikace, pro niž jsem si vytvořila vlastní kategorizaci hospodářů, jsem

sledovala její proměny sociální struktury odděleně pro město Horšovský Týn a vesnické lokality, jelikož jsem zjistila, že jejich sociální složení vykazovalo určité odlišnosti.

Ve městě byly nosnými skupinami sociální proměn jak domkáři, tak chalupníci. Navíc už výchozí stav z poloviny 17. století pro město Horšovský Týn vykazoval velmi vysoké zastoupení domkářů (ve městě existoval téměř stejný počet domkářských domácností jako ve všech sledovaných vsích dohromady). Naproti tomu na vesnici tvořili bezmála tři čtvrtiny všech hospodářů v polovině 17. století sedláci a zastoupení domkářů, kteří jako jediná složka na vesnici způsobovala dynamiku sociálního vývoje, bylo mizivé. Až během první poloviny 18. století došlo na venkově k téměř šestinásobnému zvýšení počtu domkářů. V průběhu dalšího století se počet domkářských domácností ještě ztrojnásobil. V důsledku tohoto vývoje se domkáři stali v polovině 19. století nejpočetnější sociální kategorií na venkově. Zatímco v 17. století představovali zhruba jen 9 % složku venkovské společnosti a ještě v polovině 18. století tvořili cca třetinu všech hospodářů, o sto let později měli na venkově většinové, 60 % zastoupení.

Za hlavní přínos své práce považuji seznámení se zlomkem soupisu poddaných podle víry pro panství Horšovský Týn, o němž se předpokládalo, že se nedochoval. Jedním z nejdůležitějších výsledků práce je tedy podrobný rozbor populace horšovskotýnského panství v polovině 17. století, provedený na základě tohoto soupisu, který poukázal na některé zajímavé skutečnosti, jež měly závažné důsledky pro demografickou i sociální strukturu panství (např. feminita populace, vysoký podíl podružských domácností a jejich složení apod.). Význam svého výzkumu spatřuji také v odhalení dynamiky stavebního vývoje na panství Horšovský Týn včetně jejích specifik i rysů odpovídajících dobovému vývoji, kdy lze sledovat klesající zastoupení selské kategorie doprovázené nárůstem počtu málo majetných, nebo úplně nemajetných složek společnosti, a zároveň zvětšování rozdílů mezi jednotlivými sociálními vrstvami a jejich postupné uzavírání.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1 Prameny nevydané

NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, město, inv. č. 1314, kart. 428.

NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Fasse: Horšovský Týn, panství, inv. č. 1451, kart. 447 fasc.

NA Praha, fond č. 54 Tereziánský katastr, Revizitační nálezy, inv. č. 4004, 4005, kart. 1042.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Daňové záležitosti a) Berní rula a rektifikace, inv. č. 673, sig. 11, kart. 6.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Seznamy poddaných 1660 – 1717, K 120.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Seznamy poddaných 1662 – 1717, K 121.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Soupisy poddaných pro celé panství a všeobecné soupisy, inv. č. 736, sig. 93, kart. 200.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Urbář panství Horšovský Týn 1772, inv. č. 8, K8.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Vojenské záležitosti, a) soupis obyvatel, inv. č. 677, sig. 17, kart. 43.

SOA Plzeň pracoviště Klášter, VS Horšovský Týn, Výtah z tereziánského katastru pro panství Horšovský Týn 1748, inv. č. 319, K319.

7.2 Vydané prameny

Berní rula. Sv. 24, Díl 2, Kraj Plzeňský. Praha: Státní ústřední archiv, 2002.

KALOUSEK, Josef. *Řády selské a instrukce hospodářské*. AČ 23. Praha, 1906; AČ 24. Praha, 1908; AČ 25. Praha, 1910.

Kol. autorů. *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970. Díl 1., Sv. 1, Sv. 2. Díl 2. Svazek 1.* 1. vydání. Praha: Federální statistický úřad, 1978.

PALACKÝ, František. *Popis království českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a tvrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi české, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu k r. 1843 wykonaného w jazyku českém i německém.* 1. vydání. Praha: J. G. Kalve, 1848.

RŮŽKOVÁ, Jiřina a kol. *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005. I. a II. Díl.* 1. vydání. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN: 80-250-1277-8.

SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt: Siebenter Band. Klattauer Kreis.* Prag: J. G. Kalve, 1839.

Tereziánský katastr český, Sv. 2, Rustikál: kraje K-Ž. 1. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1966.

ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Plzeňsko-Klatovsko. Díly 1-2.* 1. vydání. Praha: Státní ústřední archiv, 2003. ISBN: 80-86712-01-x.

7.3 Literatura

BACCI, Masimo Livi. *Populace v evropské historii.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN: 80-7106-495-5.

BOKOVÁ, Hildegard a kol. *Stručně raně novohornoněmecký glosář k pramenům z českých zemí.* 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN: 80-244-0737-x.

BŮŽEK, Václav a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku: Struktury, identity, konflikty.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN: 978-80-7422-062-3.

CERMAN, Markus-LUFT, Robert (edd.). *Untertanen, Herrschaft und Staat in Böhmen und im "Alten Reich". Sozialgeschichtliche Studien zur Frühen Neuzeit.* 1. vydání. München: R. Oldenbourg Verlag, 2005. ISBN: 3-486-57586-4.

CERMAN, Markus-ZEITLHOFER, Hermann (edd.). *Soziale Strukturen in Böhmen: Ein Regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaft in Gutsherrschaften, 16. –*

19. Jahrhundert. 1. vydání. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2002. ISBN: 3-7028-0392-0.

CERMAN, Markus-MAUR, Eduard. Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 – 1750. *ČČH* 4. 98/2000. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000, str. 737-773.

ČÁŇOVÁ, Eliška. Složení domácností v Čechách v roce 1651. *HD* 16. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1992. str. 63-66.

ČÁŇOVÁ, Eliška. Soupis poddaných podle víry a studium historické rodiny. *AČ* 42. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky - Sekce archivní správy, 1992. str. 28-35

DOKOUPIL, Lubomír a kol. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století.* 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN: 80-85950-64-2.

FAUVE-CHAMOUX, Antionette. K historii vdov. *HD* 23. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. str. 15-28.

FIALOVÁ, Ludmila a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí.* 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN: 80-204-0720-0.

FRIDRICH, Jan. Horšovský Týn za třicetileté války. *MZK XVIII.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982. str. 185-198.

FRIDRICH, Jan. K nejstarším dějinám Horšovského Týna do počátků husitské revoluce. *MZK XX.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1984.

FRIDRICH, Jan. K prodeji panství Horšovský Týn roku 1622: Kapitola z dějin pobělohorských konfiskací. *MZK XVII.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1981. str. 87-98.

FRIDRICH, Jan. Velkostatek Horšovský Týn a Čechovice v letech 1539 – 1621: poměry majetkové, hospodářské, poddanské a národnostní. *MZK IX.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1972. str. 129-159.

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN: 80-7106-396-7.

GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. ISBN: 978-80-7394-091-1.

GRULICH, Josef. Venkovan. in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.). *Člověk českého raného novověku*. 1. vydání. Praha: Argo, 2007. ISBN: 978-80-7203-694-3.

HAJNAL, John. European Marriage Patterns in Perspective. *Population in history*. London: Arnold, 1965. str. 101-143.

HAJNAL, John. Two kinds of pre-industrial household formative systems. in: WALL, Richard-ROBIN, Jean-LASLETT, Peter (edd.). *Family Forms in Historic Europe*. 1. vydání. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1983. str. 60-104. ISBN: 0521245478.

HAUBERT, Jan a kol. *Průvodce po archívních fondech: sv. 3*. 1. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1976.

HD 20. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996.

HOFMANN, Gustav. *Inventáře a katalogy fondů Státního oblastního archivu v Plzni pobočka Klatovy: Velkostatek Horšovský Týn, 1544 – 1947, Inventář*. Klatovy: KS města Klatovy – knihařství, 1978. ev. č. 256.

HORSKÁ, Pavla a kol. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1990. ISBN: 80-7038-011-x.

HORSKÁ, Pavla-MAUR, Eduard-MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. 1. vydání. Praha: Paseka, 2002. ISBN: 80-7185-409-3.

HORSKÝ, Jan-SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

CHALUPA, Aleš. Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700–1750). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A, 23. Praha: Národní muzeum v Praze, 1969. str. 197-378.

CHOCHOLÁČ, Bronislav. *Selské peníze: sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a v 17. století*. 1. vydání. Brno: Matice moravská, 1999. ISBN 80-902304-4-x.

- KAPRAS, Jan. *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*. 1. vydání. Praha: Královská česká společnost nauk, 1908.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 – 1914*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1965.
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1962.
- KLABOUC, Jiří. *Politický konsens k manželství v Čechách*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960.
- KROFTA, Kamil. *Dějiny selského stavu*. 2. vydání. Praha: Laichter, 1949.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl: H – K*. 1. vydání. Praha: Libri, 1997. ISBN: 80-85983-14-1.
- LASLETT, Peter. *The World we have lost*. 2. vydání. London: Methuen, 1971. ISBN: 0-416-08390-0.
- LASLETT, Peter. Family and Household as Work Group and Kin Group: Areas of Traditional Europe Compared. in: WALL, Richard-ROBIN, Jean-LASLETT, Peter (edd.). *Family Forms in Historic Europe*. 1. vydání. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1983. str. 513-563. ISBN: 0521245478.
- MACHAČOVÁ, Jana-MATĚJČEK, Jiří. Chudé (dolní) vrstvy společnosti českých zemí v 19. století. Sociální pozice a vzory chování. *SSD 1 (8)*. Kutná Hora – Opava – Praha, 1998. str. 121-305.
- MACHAČOVÁ, Jana-MATĚJČEK, Jiří. Sociální stratifikace a mobilita v českých zemích v 19. století. *SSD 2 (9)*. Kutná Hora – Opava – Praha, 1998, str. 9-139.
- MACHAČOVÁ, Jana-MATĚJČEK, Jiří. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. 1. vydání. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. ISBN: 80-86224-23-6.
- MAUR, Eduard. Čeled' a tovaryši v Čechách v soupisu podle víry z roku 1651. *HD 23*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. str. 85-135.
- MAUR, Eduard-GRULICH, Josef (edd.). *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*. HD: supplement, sv. 30. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN: 80-7330-088-5.

MAUR, Eduard. Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. *ČČSH 19*. Praha: Academia, 1971. str. 839-870.

MAUR, Eduard-PÍŠOVÁ, Dagmar. Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702. *HD 18*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1994. str. 7-67.

MÍKA, Alois. *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960.

NĚMEČKOVÁ, Ivana. Sociální stratifikace panství Horšovský Týn v letech 1654 – 1848. *HD 36/2*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012. str. 145-175.

PAZDEROVÁ, Alena. Sociální kategorie obyvatel rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů. *VSH 7*, Pardubice: Východočeské muzeum, 1998, str. 19-62.

PEKAŘ, Josef. *České katastry 1654 – 1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. 1. vydání. Praha: Historický klub, 1915.

PEKAŘ, Josef. *Kniha o Kosti: kus české historie*. 5. vydání. Praha: Elka Press, 1998. ISBN: 80-902353-3-6.

PETRÁŇ, Josef. *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1964.

PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957.

PROCHÁZKA, Vladimír. *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1963.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 9, Domažlicko a Klatovsko*. 3. vydání. Praha: Argo, 1996. ISBN: 80-7203-041.

STARÝ, Lukáš. *Životní poměry poddaných na hostouňském panství v 17. století (na příkladu vesnic Třemešné a Slatina)*. DP, FF MU, Brno 2010.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Sociální stratifikace: Problém, vybrané teorie, výzkum*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0025-0.

ŠTEFANOVÁ, Dana. *Erbschaftspraxis, Besitztumsübertrag und Handlungsspielräume von Untertanen in der Gutsherrschaft: Die Herrschaft Frýdlant in Nordböhmen, 1558 – 1750*. 1. vydání. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2009. ISBN: 978-3-205-77936-0; München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2009. ISBN: 978-3-486-58743-2.

ŠTEFANOVÁ, Dana. Vdovy v raném novověku. Studie k právnímu postavení a jednání "viditelných" žen na příkladu praxe panství Frýdlant v severních Čechách mezi léta 1550-1750. *Soubor prací filosofické fakulty brněnské univerzity, řada C 51. č. 49*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str. 49-69.

VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009.

VELKOVÁ, Alice. Proměny venkovské společnosti v letech 1700 – 1850. *ČČH 4. 105/2007*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2007. str. 809-857.

VELKOVÁ, Alice. Sebevědomé nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století. in: VOJÁČEK, Milan (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. 1. vydání. Praha: Scriptorium, 2007. str. 321-340.

VELKOVÁ, Alice. Složení domácností a problematika čelední služby na panství Štáhlavy počátkem 19. století. in: KOLDINSKÁ, Marie-VELKOVÁ, Alice (edd.). *Historik zapomenutých dějin: Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. str. 140-161.

VELKOVÁ, Alice. Složení obyvatelstva podle věku a rodinného stavu na počátku 19. století: analýza registru daně z hlavy sepsaného na panství Štáhlavy. in: PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *Pocta Elišce Čáňové: sborník k životnímu jubileu*. 1. vydání. Praha: Státní ústřední archiv, 2003. str. 150-162.

VELKOVÁ, Alice. Venkovské ženy v letech 1650 – 1850. Perspektivy výzkumu s využitím historické demografie, mikrohistorie, historické antropologie a dějin každodennosti. in: ČADKOVÁ, Kateřina-LENDEROVÁ, Milena-STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.) *Dějiny ženy aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie, sborník příspěvků*

z IV. pardubického bienále, 27. – 28. dubna 2006. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. str. 125-144.

VELKOVÁ-KLÁŠTĚRSKÁ, Alice. Výběr partnera a svatební věk dědiců venkovských usedlostí a jejich sourozenců na Štáhlavsku v 18. a na počátku 19. století. *HD* 22, 1998, str. 145-168.

VELKOVÁ, Alice. Výzkum sociální mobility na příkladu osob narozených v letech 1791 – 1800 na panství Štáhlavy. *HD* 27. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. str. 173-224.

ZETLHOFER, Hermann. *Besitztransfer und sozialer Wandel in einer ländlichen Gesellschaft der Frühen Neuzeit. Das Beispiel der südböhmischen Pfarre Kapličky, 1640 – 1840.* Dissertation Universität Wien.

8. Seznam tabulek a grafický vyobrazení

Seznam tabulek

Tabulka č. 1	Počet evidovaného obyvatelstva dle soupisu podle víry a odhad počtu dětí předzपovědního věku
Tabulka č. 2	Poměr pohlaví dle jednotlivých věkových skupin na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Tabulka č. 3	Věkové rozdíly mezi manžely na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Tabulka č. 4	Podíly vdaných žen a ženatých mužů na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Tabulka č. 5	Sociální složení společnosti na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Tabulka č. 6	Zastoupení čeledi v jednotlivých věkových skupinách na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Tabulka č. 7	Struktura domácností na panství Horšovský Týn v polovině 17. století s důrazem na sociální postavení hospodáře
Tabulka č. 8	Lokality panství Horšovský Týn vykazující mezi lety 1650 – 1839 úbytek obyvatelstva v jednom ze sledovaných období
Tabulka č. 9	Lokality panství Horšovský Týn vykazující mezi lety 1650 – 1839 úbytek obyvatelstva ve dvou ze sledovaných období
Tabulka č. 10	Lokality panství Horšovský Týn vykazující průběžný nárůstem počtu obyvatel do max. výše 100 %
Tabulka č. 11	Lokality panství Horšovský Týn s průběžným nárůstem počtu obyvatel vykazujícím alespoň v jednom ze sledovaných období hodnotu vyšší než 100 %
Tabulka č. 12	Lokality panství Horšovský Týn s novou zástavbou vykazující nárůst počtu obyvatel
Tabulka č. 13	Lokality panství Horšovský Týn s novou zástavbou nevykazující výraznější změny v počtu obyvatel
Tabulka č. 14	Lokality panství Horšovský Týn s novou zástavbou vykazující klesající počet obyvatel
Tabulka č. 15	Lokality panství Horšovský Týn bez nové zástavby se stagnací v populačním vývoji
Tabulka č. 16	Lokality panství Horšovský Týn bez nové zástavby vykazující klesající počet obyvatel
Tabulka č. 17	Stav panství Horšovský Týn podle berní ruly
Tabulka č. 18	Sociální skladba všech hospodářů a držitelů půdy ve městě Horšovský Týn v polovině 17. a v polovině 18. století

Tabulka č. 19	Sociální skladba všech hospodářů a držitelů půdy v horšovskotýnských vesnicích od poloviny 17. do poloviny 18. století
Tabulka č. 20	Nárůst počtu domkářů v jednotlivých vesnicích na panství Horšovský Týn od poloviny 18. do poloviny 19. století

Seznam grafických vyobrazení

Graf č. 1	Věková skladba obyvatelstva ve městě Horšovský Týn v polovině 17. století
Graf č. 2	Věková skladba obyvatelstva vesnic na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Graf č. 3	Sociální složení společnosti na panství Horšovský Týn v polovině 17. století
Graf č. 4	Struktura domácností na panství Horšovský Týn v polovině 17. století dle soupisu poddaných podle víry
Graf č. 5	Vývoj počtu obyvatel ve městě Horšovský Týn od poloviny 17. do počátku 19. století
Graf č. 6	Vývoj počtu domů ve městě Horšovský Týn od poloviny 17. do počátku 19. století
Graf č. 7	Vývoj počtu obyvatel na vesnicích na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do počátku 19. století
Graf č. 8	Vývoj počtu domů na vesnicích na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do počátku 19. století
Graf č. 9	Celkový vývoj počtu obyvatel na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do konce 19. století
Graf č. 10	Celkový vývoj počtu domů na panství Horšovský Týn od poloviny 17. do konce 19. století
Graf č. 11	Podíl základních sociálních vrstev na celkovém počtu hospodářů ve městě Horšovský Týn od poloviny 17. do poloviny 19. století
Graf č. 12	Podíl základních sociálních vrstev na celkovém počtu hospodářů v horšovskotýnských vesnicích

9. Seznam zkratek

Zkratky institucí

AV ČR	Akademie věd České republiky
ČSAV.....	Československá akademie věd
FF	Filozofická fakulta
MU	Masarykova univerzita
NA	Národní archiv
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv

Zkratky periodik

AČ	Archivní časopis
ČČH	Český časopis historický
ČSČH	Československý časopis historický
DP	Diplomová práce
HD	Historická demografie
MZK	Minulostí Západočeského kraje
SSD	Studie k sociálním dějinám
VSH	Východočeský sborník historický

Zkratky použité v textu

BR	berní rula
cca	circa
č.	číslo
ed.	editor
ev. č.	evidenční číslo
fasc.	fascikl
gr. čes.	groše české
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
obr.	obrázek
sig.	signatura

srov. srovnání

sv. svazek

TK tereziánský katastr

VS velkostatek

zl. zlatý rýnský

10. Přílohy

Seznam obrázků

1. Titulní strana soupisu poddaných 1650
2. Soupis obyvatel panství Čechovice 1767
3. Ukázka ze seznamu lidu 1777
4. Ukázka z revizitace berní ruly 1683
5. Fascikl rustikálních fassí panství Horšovský Týn (1713)
6. Část závěrečné extraktu lokalit obsažených v urbáři panství Horšovský Týn (1757)

Seznam příloh

1. Umístění panství Horšovský Týn v rámci Plzeňského kraje
2. Územní vývoj panství Horšovský Týn

Obrazová příloha

W. K. Burgermeister und Rath der Stadt.

Zemitz bekennen hiermit, dass sie in unserer Stadt unter Gemeine,
nachfolgende Bürger, an: und mit angelegene unter: und mit ander,
tönlich, hienit fortsetzen und derbergs, diese sich befinden allfolgt,

1650

Namen.	Stand.	Alter.	die, Heli.	Namen.	Stand.	Alter.	die, Heli.
		od. Jahr.	gion.			oder Jahr.	gion.
1. Johann Baptist		69		1. Ludwig		50	
2. Johann Baptist		42		2. Maria		40	
3. Johann Baptist		42		3. Anna		28	
4. Johann Baptist		42		4. Johann		28	
5. Johann Baptist		42		5. Johann		20	
6. Johann Baptist		42		6. Johann		19	
7. Johann Baptist		42		7. Johann		36	
8. Johann Baptist		42		8. Johann		33	
9. Johann Baptist		42		9. Johann		33	
10. Johann Baptist		42		10. Johann		31	
11. Johann Baptist		42		11. Johann		21	
12. Johann Baptist		42		12. Johann		30	
13. Johann Baptist		42		13. Johann		18	
14. Johann Baptist		42		14. Johann		27	
15. Johann Baptist		42		15. Johann		27	
16. Johann Baptist		42		16. Johann		41	
17. Johann Baptist		42		17. Johann		32	
18. Johann Baptist		42		18. Johann		32	
19. Johann Baptist		42		19. Johann		20	
20. Johann Baptist		42		20. Johann		65	
21. Johann Baptist		42		21. Johann		41	
22. Johann Baptist		42		22. Johann		10	
23. Johann Baptist		42		23. Johann		17	
24. Johann Baptist		42		24. Johann		24	
25. Johann Baptist		42		25. Johann		17	
26. Johann Baptist		42		26. Johann		22	
27. Johann Baptist		42		27. Johann		22	
28. Johann Baptist		42		28. Johann		22	
29. Johann Baptist		42		29. Johann		22	
30. Johann Baptist		42		30. Johann		22	
31. Johann Baptist		42		31. Johann		22	
32. Johann Baptist		42		32. Johann		22	
33. Johann Baptist		42		33. Johann		22	
34. Johann Baptist		42		34. Johann		22	
35. Johann Baptist		42		35. Johann		22	
36. Johann Baptist		42		36. Johann		22	
37. Johann Baptist		42		37. Johann		22	
38. Johann Baptist		42		38. Johann		22	
39. Johann Baptist		42		39. Johann		22	
40. Johann Baptist		42		40. Johann		22	
41. Johann Baptist		42		41. Johann		22	
42. Johann Baptist		42		42. Johann		22	
43. Johann Baptist		42		43. Johann		22	
44. Johann Baptist		42		44. Johann		22	
45. Johann Baptist		42		45. Johann		22	
46. Johann Baptist		42		46. Johann		22	
47. Johann Baptist		42		47. Johann		22	
48. Johann Baptist		42		48. Johann		22	
49. Johann Baptist		42		49. Johann		22	
50. Johann Baptist		42		50. Johann		22	
51. Johann Baptist		42		51. Johann		22	
52. Johann Baptist		42		52. Johann		22	
53. Johann Baptist		42		53. Johann		22	
54. Johann Baptist		42		54. Johann		22	
55. Johann Baptist		42		55. Johann		22	
56. Johann Baptist		42		56. Johann		22	
57. Johann Baptist		42		57. Johann		22	
58. Johann Baptist		42		58. Johann		22	
59. Johann Baptist		42		59. Johann		22	
60. Johann Baptist		42		60. Johann		22	
61. Johann Baptist		42		61. Johann		22	
62. Johann Baptist		42		62. Johann		22	
63. Johann Baptist		42		63. Johann		22	
64. Johann Baptist		42		64. Johann		22	
65. Johann Baptist		42		65. Johann		22	
66. Johann Baptist		42		66. Johann		22	
67. Johann Baptist		42		67. Johann		22	
68. Johann Baptist		42		68. Johann		22	
69. Johann Baptist		42		69. Johann		22	
70. Johann Baptist		42		70. Johann		22	
71. Johann Baptist		42		71. Johann		22	
72. Johann Baptist		42		72. Johann		22	
73. Johann Baptist		42		73. Johann		22	
74. Johann Baptist		42		74. Johann		22	
75. Johann Baptist		42		75. Johann		22	
76. Johann Baptist		42		76. Johann		22	
77. Johann Baptist		42		77. Johann		22	
78. Johann Baptist		42		78. Johann		22	
79. Johann Baptist		42		79. Johann		22	
80. Johann Baptist		42		80. Johann		22	
81. Johann Baptist		42		81. Johann		22	
82. Johann Baptist		42		82. Johann		22	
83. Johann Baptist		42		83. Johann		22	
84. Johann Baptist		42		84. Johann		22	
85. Johann Baptist		42		85. Johann		22	
86. Johann Baptist		42		86. Johann		22	
87. Johann Baptist		42		87. Johann		22	
88. Johann Baptist		42		88. Johann		22	
89. Johann Baptist		42		89. Johann		22	
90. Johann Baptist		42		90. Johann		22	
91. Johann Baptist		42		91. Johann		22	
92. Johann Baptist		42		92. Johann		22	
93. Johann Baptist		42		93. Johann		22	
94. Johann Baptist		42		94. Johann		22	
95. Johann Baptist		42		95. Johann		22	
96. Johann Baptist		42		96. Johann		22	
97. Johann Baptist		42		97. Johann		22	
98. Johann Baptist		42		98. Johann		22	
99. Johann Baptist		42		99. Johann		22	
100. Johann Baptist		42		100. Johann		22	

Obr. č. 1 – Titulní strana soupisu poddaných 1650

[illegible]

Obr. č. 2 – Soupis obyvatel panství Čechovice 1767

[illegible]

Obr. č. 3 – Ukázka ze seznamu lidu 1777

Namen der Vorstände.		Habenfelder 2te Classe.				Haben am Jugl.
Vorsteher.	Seccie Vorsteher.	an jugl. der felder.	dan an 2 an 3 an 4 an 5 an 6 an 7 an 8 an 9 an 10 an 11 an 12 an 13 an 14 an 15 an 16 an 17 an 18 an 19 an 20 an 21 an 22 an 23 an 24 an 25 an 26 an 27 an 28 an 29 an 30 an 31 an 32 an 33 an 34 an 35 an 36 an 37 an 38 an 39 an 40 an 41 an 42 an 43 an 44 an 45 an 46 an 47 an 48 an 49 an 50 an 51 an 52 an 53 an 54 an 55 an 56 an 57 an 58 an 59 an 60 an 61 an 62 an 63 an 64 an 65 an 66 an 67 an 68 an 69 an 70 an 71 an 72 an 73 an 74 an 75 an 76 an 77 an 78 an 79 an 80 an 81 an 82 an 83 an 84 an 85 an 86 an 87 an 88 an 89 an 90 an 91 an 92 an 93 an 94 an 95 an 96 an 97 an 98 an 99 an 100	an 101 an 102 an 103 an 104 an 105 an 106 an 107 an 108 an 109 an 110 an 111 an 112 an 113 an 114 an 115 an 116 an 117 an 118 an 119 an 120 an 121 an 122 an 123 an 124 an 125 an 126 an 127 an 128 an 129 an 130 an 131 an 132 an 133 an 134 an 135 an 136 an 137 an 138 an 139 an 140 an 141 an 142 an 143 an 144 an 145 an 146 an 147 an 148 an 149 an 150 an 151 an 152 an 153 an 154 an 155 an 156 an 157 an 158 an 159 an 160 an 161 an 162 an 163 an 164 an 165 an 166 an 167 an 168 an 169 an 170 an 171 an 172 an 173 an 174 an 175 an 176 an 177 an 178 an 179 an 180 an 181 an 182 an 183 an 184 an 185 an 186 an 187 an 188 an 189 an 190 an 191 an 192 an 193 an 194 an 195 an 196 an 197 an 198 an 199 an 200	an 201 an 202 an 203 an 204 an 205 an 206 an 207 an 208 an 209 an 210 an 211 an 212 an 213 an 214 an 215 an 216 an 217 an 218 an 219 an 220 an 221 an 222 an 223 an 224 an 225 an 226 an 227 an 228 an 229 an 230 an 231 an 232 an 233 an 234 an 235 an 236 an 237 an 238 an 239 an 240 an 241 an 242 an 243 an 244 an 245 an 246 an 247 an 248 an 249 an 250 an 251 an 252 an 253 an 254 an 255 an 256 an 257 an 258 an 259 an 260 an 261 an 262 an 263 an 264 an 265 an 266 an 267 an 268 an 269 an 270 an 271 an 272 an 273 an 274 an 275 an 276 an 277 an 278 an 279 an 280 an 281 an 282 an 283 an 284 an 285 an 286 an 287 an 288 an 289 an 290 an 291 an 292 an 293 an 294 an 295 an 296 an 297 an 298 an 299 an 300	

Seccie Vorsteher.

123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135
136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148
149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161
162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174

Seccie Vorsteher.

Seccie Vorsteher.

Namen der Vorstände.		Habenfelder 2te Classe.				Haben am Jugl.	Haben Vieh.					Daniel und Kath. Bunde.
Vorsteher.	Seccie Vorsteher.	an jugl. der felder.	dan an 2 an 3 an 4 an 5 an 6 an 7 an 8 an 9 an 10 an 11 an 12 an 13 an 14 an 15 an 16 an 17 an 18 an 19 an 20 an 21 an 22 an 23 an 24 an 25 an 26 an 27 an 28 an 29 an 30 an 31 an 32 an 33 an 34 an 35 an 36 an 37 an 38 an 39 an 40 an 41 an 42 an 43 an 44 an 45 an 46 an 47 an 48 an 49 an 50 an 51 an 52 an 53 an 54 an 55 an 56 an 57 an 58 an 59 an 60 an 61 an 62 an 63 an 64 an 65 an 66 an 67 an 68 an 69 an 70 an 71 an 72 an 73 an 74 an 75 an 76 an 77 an 78 an 79 an 80 an 81 an 82 an 83 an 84 an 85 an 86 an 87 an 88 an 89 an 90 an 91 an 92 an 93 an 94 an 95 an 96 an 97 an 98 an 99 an 100	an 101 an 102 an 103 an 104 an 105 an 106 an 107 an 108 an 109 an 110 an 111 an 112 an 113 an 114 an 115 an 116 an 117 an 118 an 119 an 120 an 121 an 122 an 123 an 124 an 125 an 126 an 127 an 128 an 129 an 130 an 131 an 132 an 133 an 134 an 135 an 136 an 137 an 138 an 139 an 140 an 141 an 142 an 143 an 144 an 145 an 146 an 147 an 148 an 149 an 150 an 151 an 152 an 153 an 154 an 155 an 156 an 157 an 158 an 159 an 160 an 161 an 162 an 163 an 164 an 165 an 166 an 167 an 168 an 169 an 170 an 171 an 172 an 173 an 174 an 175 an 176 an 177 an 178 an 179 an 180 an 181 an 182 an 183 an 184 an 185 an 186 an 187 an 188 an 189 an 190 an 191 an 192 an 193 an 194 an 195 an 196 an 197 an 198 an 199 an 200	an 201 an 202 an 203 an 204 an 205 an 206 an 207 an 208 an 209 an 210 an 211 an 212 an 213 an 214 an 215 an 216 an 217 an 218 an 219 an 220 an 221 an 222 an 223 an 224 an 225 an 226 an 227 an 228 an 229 an 230 an 231 an 232 an 233 an 234 an 235 an 236 an 237 an 238 an 239 an 240 an 241 an 242 an 243 an 244 an 245 an 246 an 247 an 248 an 249 an 250 an 251 an 252 an 253 an 254 an 255 an 256 an 257 an 258 an 259 an 260 an 261 an 262 an 263 an 264 an 265 an 266 an 267 an 268 an 269 an 270 an 271 an 272 an 273 an 274 an 275 an 276 an 277 an 278 an 279 an 280 an 281 an 282 an 283 an 284 an 285 an 286 an 287 an 288 an 289 an 290 an 291 an 292 an 293 an 294 an 295 an 296 an 297 an 298 an 299 an 300	an 301 an 302 an 303 an 304 an 305 an 306 an 307 an 308 an 309 an 310 an 311 an 312 an 313 an 314 an 315 an 316 an 317 an 318 an 319 an 320 an 321 an 322 an 323 an 324 an 325 an 326 an 327 an 328 an 329 an 330 an 331 an 332 an 333 an 334 an 335 an 336 an 337 an 338 an 339 an 340 an 341 an 342 an 343 an 344 an 345 an 346 an 347 an 348 an 349 an 350 an 351 an 352 an 353 an 354 an 355 an 356 an 357 an 358 an 359 an 360 an 361 an 362 an 363 an 364 an 365 an 366 an 367 an 368 an 369 an 370 an 371 an 372 an 373 an 374 an 375 an 376 an 377 an 378 an 379 an 380 an 381 an 382 an 383 an 384 an 385 an 386 an 387 an 388 an 389 an 390 an 391 an 392 an 393 an 394 an 395 an 396 an 397 an 398 an 399 an 400						

Seccie Vorsteher.

Seccie Vorsteher.

Obr. č. 4 – Ukázka z revizitace berní ruly 1683

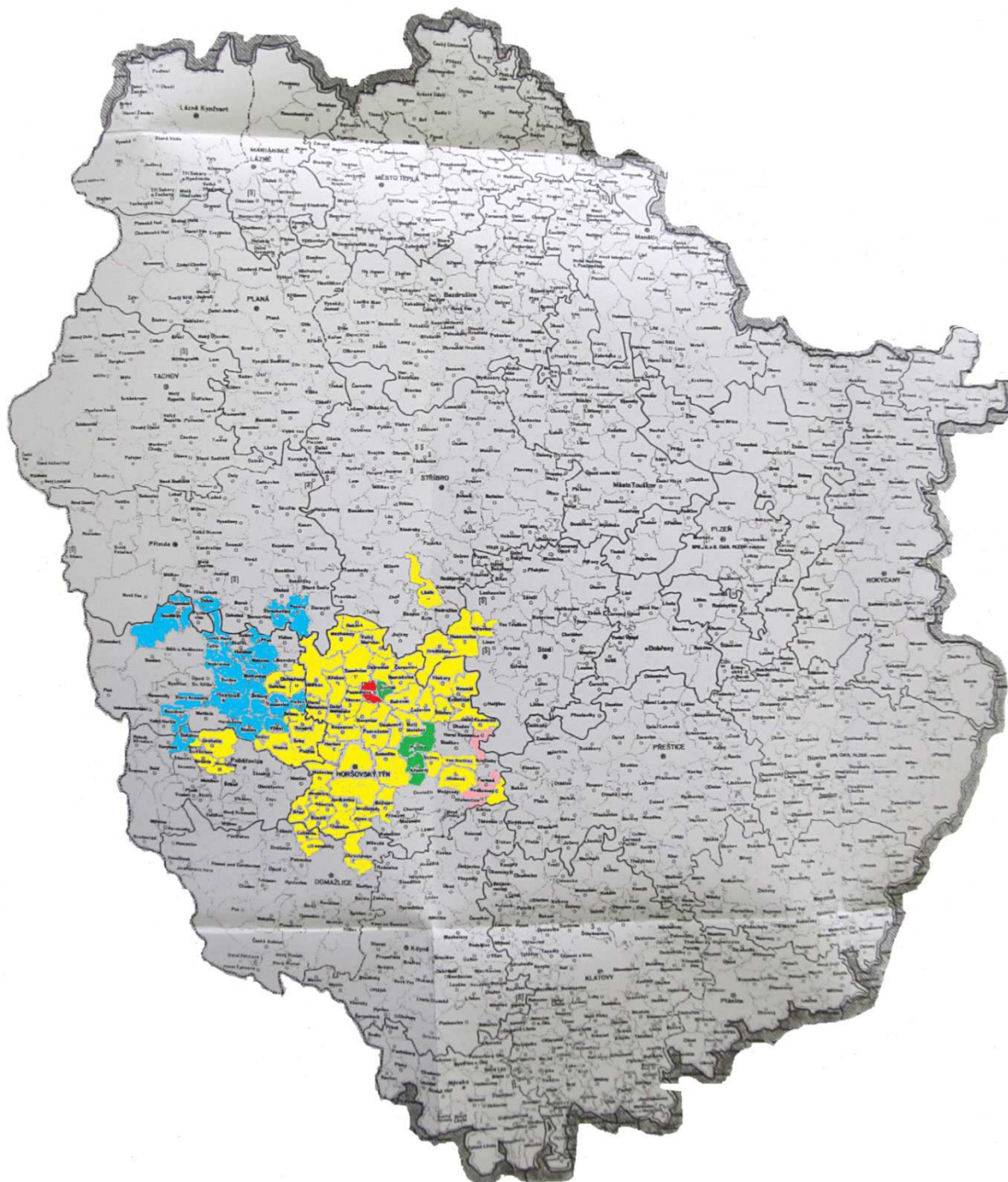

Obr. č. 5 - Fascikl rustikálních fassí panství Horšovský Týn (1713)

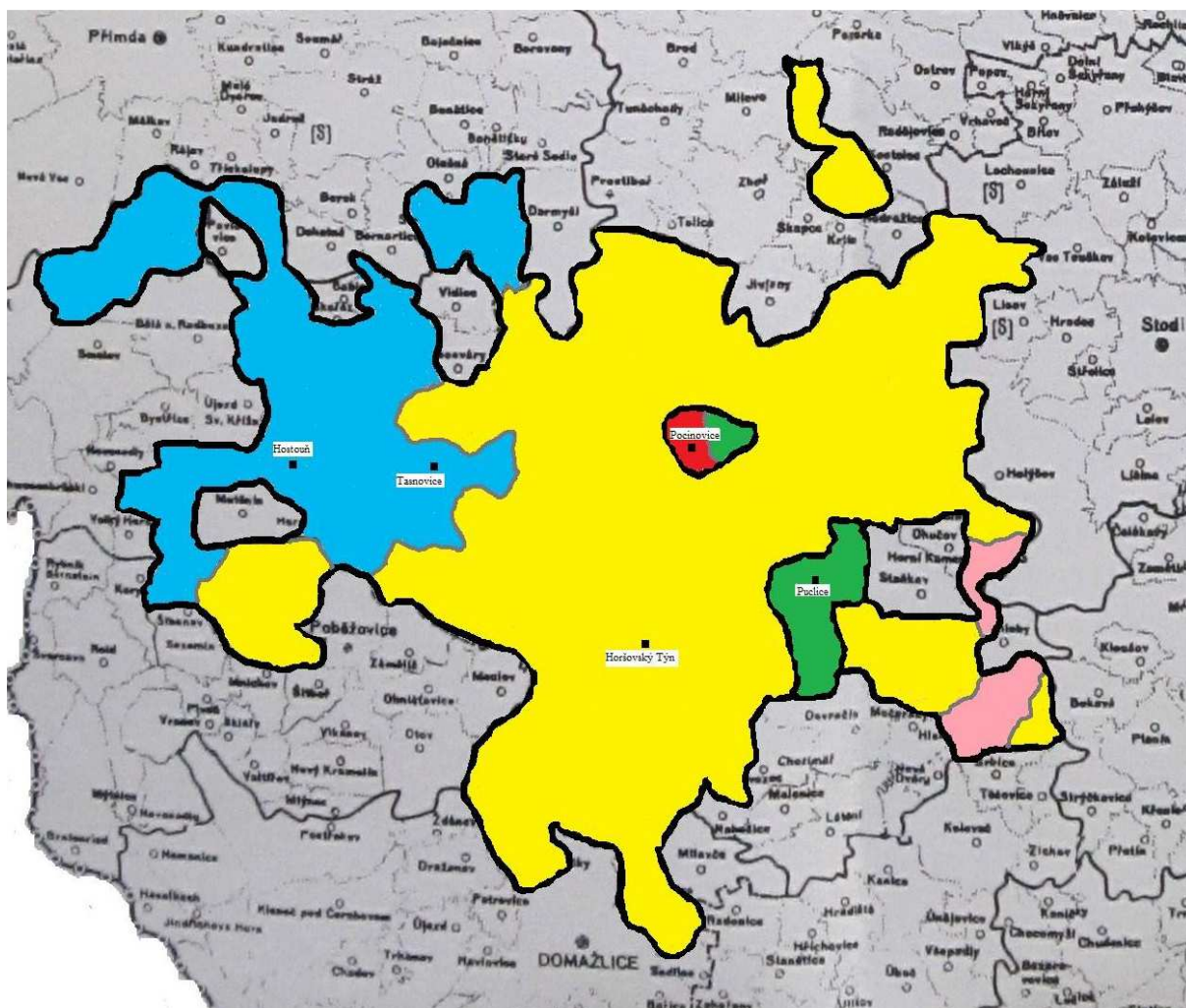
[illegible]

Obr. č. 6 – Část závěrečného extraktu lokalit obsažených v urbáři panství Horšovský Týn (1757)

Ostatní přílohy

1. Umístění panství Horšovský Týn v rámci Plzeňského kraje

- Hranice fideikomisu
- Hranice mezi částmi panství
- Panství Horšovský Týn v roce 1650
- Rozšíření panství v roce 1685 o statek Bílý Mlýn a Horní Kamenice
- Rozšíření panství v roce 1734 o panství Hostouň a statek Tasnovice
- Rozšíření panství v roce 1765 o statek Puclice s přivtěleným statkem Šlovice
- Rozšíření panství v roce 1787 o statek Pocinovice

2. Územní vývoj panství Horšovský Týn